

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

КУБИШКІНА АЛЛА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 347.992:342.9 (043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АПЕЛЯЦІЙНІ СУДИ В СИСТЕМІ
СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА**

12.00.07 — адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право
(081 — Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
(доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів
мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник —
Резнік Олег Миколайович,
кандидат юридичних наук

Суми 2017

АНОТАЦІЯ

Кубишкіна А. О. Апеляційні суди в системі суб'єктів адміністративного права. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (081 — Право). — Сумський державний університет. — Суми, 2017.

Дисертаційна робота присвячена визначенню сутності та особливостей статусу апеляційного суду як суб'єкта адміністративного України, а також напрямків його удосконалення. Здійснено історико-правовий аналіз становлення та діяльності апеляційних судів України. Виокремлено та охарактеризовано вісім основних етапів становлення апеляційних судів України. Розкривається місце апеляційних судів у системі суб'єктів адміністративного права України.

Визначається, що апеляційні суди беруть участь в управлінських відносинах опосередковано через апарат та голову апеляційного суду, а статус та діяльність апеляційного суду регламентовані нормами адміністративних актів. У зв'язку з чим зроблено висновок, що апеляційні суди є судами апеляційної інстанції і суб'єктами адміністративного права. Обґрунтовується, що апеляційні суди як суб'єкти адміністративного права здійснюють допоміжні функції, покликані сприяти оптимізації здійснення правосуддя, що прямо не стосуються процесуальної діяльності, а спрямовані на організаційне його забезпечення та здійснюються у позапроцесуальних формах.

Розкривається сутність принципів організації та діяльності апеляційних судів як відправних положень, що виступають базисом формування, організації та функціонування всіх судових органів, й апеляційних судів

зокрема, які виокремлюються у відповідні блоки, до яких пропонується відносити: інституціональні, організаційні та функціональні принципи.

Обґрунтовується, що в умовах реформування судової гілки влади в Україні питання правового регулювання діяльності апеляційних судів набуває особливого значення та потребує удосконалення у напрямку становлення України як правової держави із незалежною судовою гілкою влади. Серед рівнів правового регулювання діяльності апеляційних судів виділяється: загальний, особливий та спеціальний рівні. Відповідно до ієрархії актів системи національного законодавства визначається, що правове регулювання організації та діяльності апеляційних судів України здійснюється на конституційному, законному та підзаконному рівнях.

Наголошується, що внутрішньоуправлінські відносини у діяльності апеляційних судів виникають між керівництвом судів та працівниками апарату судів, тоді як зовнішньоуправлінські відносини – між апеляційним судом та іншими уповноваженими державою суб'єктам у процесі організації, матеріального, фінансового, інформаційного кадрового забезпечення здійснення правосуддя в Україні.

Під поняттям «адміністративно-правовий статус апеляційного суду» пропонується розуміти нормативно врегульований порядок створення, реорганізації, ліквідації апеляційних судів, порядок добору та призначення на посаду суддів апеляційних судів, їх підготовка та відповідальність, гарантії їх діяльності, порядок звільнення суддів з посади та припинення їх повноважень, організаційне забезпечення апеляційних судів, а також сукупність нормативно визначених принципів діяльності апеляційних судів, їх функцій та компетенції, що характеризують їх, як суди апеляційної інстанції, які покликані перевіряти законність і обґрунтованість рішень та ухвал винесених судом першої інстанції та які не набрали законної сили.

Аналізується структура адміністративно-правового статусу податкового агента, яку запропоновано розглядати як систему таких

елементів як: 1) порядок утворення та структура суду, порядок призначення суддів, інших посадових і службових осіб суду; 2) завдання та функції суду; 3) повноваження суду; 4) принципи та гарантії організації і діяльності суду; 5) відповідальність у діяльності суду.

Особлива увага приділяється повноваженням апеляційного суду як суб'єкта адміністративного права. Обґрунтовується, що повноваження апеляційного суду як суб'єкта адміністративного права прямо пов'язані із відносинами управління і є похідними від повноважень голови апеляційного суду, його заступника (заступників), апарату апеляційного суду та його керівника. Надається класифікація адміністративних повноважень апеляційних судів за сферами їх виникнення: у сфері організаційного забезпечення; у сфері документального та інформаційно-технічного забезпечення; у сфері фінансового, кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

З'ясовуються особливості юридичної відповідальності у діяльності апеляційного суду як суб'єкта адміністративного права: 1) законодавство України прямо не визначає апеляційний суд суб'єктом юридичної відповідальності, за винятком цивільно-правової відповідальності; 2) апеляційний суд є суб'єктом позитивної (перспективної) і негативної (ретроспективної) юридичної відповідальності; 3) юридична відповідальність за порушення норм законодавства у діяльності апеляційних судів покладається на суддів, інших посадових і службових осіб таких судів; 4) судді апеляційних судів є суб'єктами спеціальної дисциплінарної, адміністративної і кримінальної відповідальності; 5) найбільш невизначеною і колізійною є адміністративна відповідальність суддів.

Узагальнюється зарубіжний досвід (Велика Британція, США, Канада, Франція, Німеччина, Португалія) становлення та діяльності апеляційних судів, на підставі чого визначено: 1) кожна держава має свої особливості судової системи, обумовлені історичним досвідом, адміністративно-

територіальним поділом, кількістю справ за певними категоріями; 2) професійні управлінці відіграють дедалі більшу роль у роботі судів, у тому числі й апеляційних, у різних країнах світу; 3) відбувається подальший розвиток професії судового адміністратора, з метою здійснення належного і ефективного організаційного забезпечення діяльності судів; 4) суттєве значення для забезпечення здійснення правосуддя мають спеціально утворені органи суддівського самоврядування, до складу яких входять представники органів виконавчої влади, яким надається право здійснювати відбір кандидатів на посади суддів і вирішення питання про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності.

Виділяється ряд недоліків законодавства України, яке регламентує статус апеляційних судів як судів апеляційної інстанції та як суб'єктів адміністративного права: неоднозначність і суперечність назви апеляційних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення вимогам Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. про спеціалізацію судів; недоцільність об'єднання окремих апеляційних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення з декількох областей в один апеляційний суд в одному апеляційному окрузі через невідповідність принципу доступу до суду; неповнота законодавчого визначення повноважень керівника апарату апеляційного суду; відсутність на законному рівні вимог до кандидата на посаду керівника апарату апеляційного суду, а також порядку висловлення зборами суддів недовіри керівнику апарату апеляційного суду. На підставі чого пропонується ряд змін до законодавства України, яке регламентує статус та діяльність апеляційних судів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є одним із перших в Україні досліджень апеляційних судів в системі суб'єктів адміністративного права в якому комплексно з використанням сучасних методів наукового пізнання, а також досягнень

юридичної науки досліджено особливості апеляційних судів України як суб'єктів адміністративного права. В результаті дослідження автором сформульовано та обґрунтовано ряд положень, висновків та пропозицій, яким притаманні елементи наукової новизни.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, зокрема, викладені в дисертації положення можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – положення та висновки дисертації є основою для розробки подальших напрямків вдосконалення адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Сумського державного університету від 23.03.2017 р.); правотворчості – під час підготовки та внесення змін і доповнень до нормативних актів, які визначають та закріплюють адміністративно-правовий статус апеляційних судів в Україні; правозастосовній діяльності – для удосконалення практичної діяльності апеляційних судів в Україні як суб'єктів адміністративного права (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність Апеляційного суду Сумської області від 08.11.2017 р.); освітньому процесі – у юридичних та інших навчальних закладах під час підготовки монографій, методичних рекомендацій, навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право», «Судові та правоохоронні органи»; вони вже використовуються під час викладення лекційного матеріалу та при проведенні семінарських занять із зазначених дисциплін у Сумському державному університеті (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Сумського державного університету від 23.03.2017 р.).

Ключові слова: апеляційний суд, адміністративно-правовий статус, суб'єкт адміністративного права, адміністративно-правове регулювання, юридична відповідальність.

SUMMARY

A.O. Kubyshkina. Appellate Courts in the System of Administrative Law Subjects. – Qualification scientific work as a manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Legal Sciences (PhD) in the specialty 12.00.07 — Administrative Law and Process; Financial Law, Information Law (081 — Law). — Sumy State University. — Sumy, 2017.

The thesis defines the essence and peculiarities of the status of the appellate court as a subject of administrative law of Ukraine, as well as the areas for its improvement. The historical and legal analysis of the formation and activity of the appellate courts of Ukraine was carried out. The eight main stages in the formation of the appellate courts of Ukraine were singled out and characterized. The place of appellate courts in the system of subjects of administrative law of Ukraine was determined.

It is determined that the appellate courts participate in managerial relations indirectly through the apparatus and the chairman of the appellate court, and the status and activities of the appellate court are regulated by the norms of administrative acts. In this connection, it was concluded that the appellate courts are courts of the appellate and subjects of administrative law. It is substantiated that the appellate courts, as subjects of administrative law, perform auxiliary functions to facilitate the optimization of the administration of justice, are not directly engaged in procedural activity but participate in its organizational support.

The essence of the principles for the organization and activities of the appellate courts is defined, they serve as the basis for the formation, organization and functioning of all judicial bodies and appellate courts, in particular. These principles are allocated to the relevant blocks, which are proposed to include institutional, organizational and functional principles.

It is substantiated that, in the context of reforming the judicial branch of power in Ukraine, the issues of legal regulation of the activities of the appellate courts acquire special attention and require improvement given that Ukraine is

trying to become a rule-of-law state with an independent judicial branch of power. The levels of legal regulation of the activities of the appellate courts include general and special levels. According to the hierarchy of acts of the system of national legislation, it is determined that the legal regulation of the organization and activities of appellate courts of Ukraine is carried out at the constitutional, legal and subordinate levels.

It is noted that internal management relations in the activities of appellate courts arise between the management of the courts and the staff of the courts, while the external management relations arise between the appellate court and other state-authorized entities in the process of organizational, material, financial, information personnel support for the administration of justice in Ukraine.

The notion of “administrative and legal status of the appellate court” implies the procedure for the establishment, reorganization, liquidation of appellate courts, the procedure for selecting and appointing judges of the appellate courts, their training and responsibilities, guarantees for their activities, the procedure for dismissing of judges, organizational support of the appellate courts, as well as a set of normatively defined principles of the activity of the appellate courts, their functions and competence.

The structure of the administrative and legal status is analyzed, which is proposed to be considered as a system of the following elements: 1) the procedure for the formation and structure of the court, the procedure for appointing judges, other officials of the court; 2) tasks and functions of the court; 3) the powers of the court; 4) the principles and guarantees of the organization and operation of the court; 5) responsibility in the activities of the court.

Particular attention is paid to the powers of the appellate court as a subject of administrative law. It is proved that the powers of the appellate court as a subject of administrative law are directly related to the management of the relationship and are derived from the powers of the Chairman of the appellate court, deputy (deputies), the appellate court administration. Classification of administrative

powers of the appellate courts in the spheres of their origin is provided: in the field of organizational support; in the field of documentary and information technology; in the sphere of financial, personnel and logistical support.

The peculiarities of legal responsibility in the activity of the appellate court as a subject of administrative law are specified: 1) the legislation of Ukraine does not directly determine the appellate court as the entity of legal responsibility, with the exception of civil liability; 2) the appellate court is a subject of positive (prospective) and negative (retrospective) legal liability; 3) legal responsibility for violation of the legislation in the activities of the appellate courts rests with judges, other officials and officials of such courts; 4) judges of appellate courts are subjects of special disciplinary, administrative and criminal liability; 5) the most uncertain and collision point is the administrative responsibility of judges.

The foreign experience (Great Britain, USA, Canada, France, Germany, Portugal) of the formation and activities of appellate courts is generalized: 1) each state has its own peculiarities of the judicial system as conditioned by historical experience, administrative division, the number of cases in certain categories; 2) professional managers play an increasing role in the work of courts, including appellate courts, in different countries of the world; 3) further development of the profession of judicial administrator, with a view to ensuring proper and effective organizational support for the activities of the courts; 4) the specially established agencies of judicial self-government, which include representatives of executive authorities, are important for ensuring justice; they are given the right to select candidates for the position of judges and to decide on the issue of bringing judges to disciplinary liability.

A number of deficiencies in the legislation of Ukraine regulating the status of appellate courts as courts of appellate instance and as subjects of administrative law are identified: the ambiguity and inconsistency of the name of appellate courts for civil and criminal cases and cases of administrative violations to the requirements of the Law of Ukraine “On the Judicial System and Status of Judges”

dated June 2, 2016 on the specialization of courts; inexpediency to combine separate appellate courts to review civil and criminal cases and cases of administrative offenses from several regions to one appellate court in one appeal district because of the inconsistency of the principle of access to court; incompleteness of the legislative definition of the powers of the Head of the appellate court; lack of legal requirements for a candidate for the position of the Head of the appellate court apparatus, as well as the procedure for the assembly of judges to distrust the Head of the appellate court apparatus. The author proposes a number of changes in the legislation of Ukraine, regulating the status and activities of the appellate courts.

The scientific novelty of the research is that the thesis is one of the first Ukrainian studies on appellate courts in the system of subjects of administrative law, which deals with the features of the appellate courts of Ukraine as a subject of administrative law using the modern methods of scientific knowledge and the achievements of legal science. The author formulated and substantiated a number of provisions, conclusions and proposals, which have elements of scientific novelty.

The practical significance of the results obtained is that they comprise both scientific and theoretical and practical interest, in particular, the provisions set out in the thesis can be used in the field of research as the conclusions of the thesis form the basis for developing further areas of improving the administrative and legal status of appellate courts in Ukraine (the certificate of implementing the results of the thesis research in the scientific activity of the Sumy State University dated March 23, 2017); law-making—in the preparation and introduction of changes and amendments to the regulatory acts that define and consolidate the administrative and legal status of the appellate courts in Ukraine; law enforcement activities—to improve the practical activities of appellate courts in Ukraine as subjects of administrative law (the certificate of implementing the results of the thesis research in the practical activities of the Appellate Court of the Sumy Region

dated November 8, 2017); educational process—in legal and other educational institutions in the preparation of monographs, methodological recommendations, teaching aids in the disciplines “Administrative Law”, “Law Enforcement”; they are already used during the presentation of lecture material and during seminars on these subjects at the Sumy State University (the certificate of implementing the results of the thesis research into the educational process of the Sumy State University dated March 23, 2017).

Keywords: appellate court, administrative and legal status, subject of administrative law, administrative and legal regulation, legal liability.

Список публікацій здобувача:

1. Кубишкіна А. О. Історико-правовий аспект виникнення та розвитку апеляційного оскарження судових рішень в Україні / А. О. Кубишкіна // Юридичний науковий електронний журнал Запорізького національного університету. – 2015. – № 5. – С. 30–33.

2. Кубишкіна А. О. До питання про правовий статус помічників суддів апеляційних судів в аспекті розкриття питання кадрового забезпечення апарату апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2016. – Вип. 41. Т. 3. – С. 84–89.

3. Кубишкіна А. О. Форми і рівень реалізації принципів судової влади в процесі організації та діяльності апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Науковий журнал Право і суспільство. – 2016. – № 3. Ч. 2 – С. 26–32.

4. Кубишкіна А. О. Дисциплінарна відповідальність в діяльності апеляційних судів, як суб'єктів адміністративного права / Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2016. – Вип. 6-2. Т. 1. – С. 88–96.

5. Кубишкіна А. О. Особливості побудови апеляційних судів в Україні як важливий аспект сфери адміністративно-правового регулювання судової системи України / А. О. Кубишкіна // Науковий журнал «Правові горизонти». – 2017. – Вип. 4 (17). – С. 109–115.

6. Кубишкіна А. О. Окремі аспекти розкриття змісту поняття «компетенція»

в контексті дослідження діяльності апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Eurasian Academic Research Journal – 2017. – № 9 (15) – С. 90–96.

7. Кубишкіна А. О. Зміст поняття діяльності апеляційного суду в контексті його функціональних повноважень / А. О. Кубишкіна // «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 25–26 грудня 2015 року. – У 2 частинах. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. – Частина II. – С. 57–59

8. Кубишкіна А. О. Особливості побудови апеляційних судів в Україні як важливий аспект сфери адміністративно-правового регулювання судової системи України / А. О. Кубишкіна // Збірник тез круглого столу, присвяченого 68-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини : збірник тез (м. Київ, 9 груд. 2016 р.). – Київ: ДНДІ МВС України, 2016. – С. 273–278.

9. Кубишкіна А. О. Історико-правовий аспект виникнення та розвитку апеляційного оскарження судових рішень в Україні / А. О. Кубишкіна // Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної, м. Суми, 21–22 травня 2015 року / редколегія : проф. А. М. Куліша, М. М. Бурбики, О. М. Резніка. – Суми : Сумський державний університет, 2015. – С. 21–24.

10. Кубишкіна А. О. Окремі аспекти розкриття змісту поняття «компетенція» в контексті дослідження діяльності апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Реформування правової системи в контексті процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 18–19 травня 2017 року / редколегія: проф. А. М. Куліш, М. М. Бурбика, О. М. Резнік. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – Ч. 2. – С. 235–239

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА	24
1.1 Становлення та розвиток апеляційних судів в Україні.....	24
1.2 Місце апеляційних судів у системі судоустрою України та системі суб'єктів адміністративного права.....	38
1.3 Правове регулювання діяльності апеляційних судів в Україні.....	59
1.4 Адміністративно-правові відносини у діяльності апеляційних судів в Україні.....	80
Висновки до розділу 1.....	109
РОЗДІЛ 2 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ	113
2.1 Поняття та елементи адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні.....	113
2.2 Повноваження апеляційних судів в Україні як суб'єкта адміністративного права.....	124
2.3 Юридична відповідальність у діяльності апеляційних судів в Україні.....	142
Висновки до розділу 2.....	161
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ	164
3.1 Зарубіжний досвід становлення апеляційних судів.....	164
3.2 Напрямки вдосконалення організації діяльності апеляційних судів в Україні.....	181
Висновки до розділу 3.....	200
ВИСНОВКИ	203
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	209
ДОДАТКИ	244

ВСТУП

Актуальність теми. Діяльність судів України є важливою гарантією реалізації громадянами держави передбаченого Конституцією України права на судовий захист. Апеляційні суди України також відіграють важливу роль у реалізації вище зазначеного права, оскільки здійснюють правосуддя як суди апеляційної інстанції, зокрема переглядають рішення суду першої інстанції з метою скасування або перегляду тих рішень, які прийняті з порушенням норм матеріального та/або процесуального законодавства. Поряд з цим апеляційні суди України можуть ефективно здійснювати правосуддя лише у разі забезпечення їх незалежності та створення інших умов їх діяльності.

При цьому аналіз сучасного законодавства, яке регламентує діяльність апеляційних судів України свідчить про наявність ряду недоліків, відповідно ефективність діяльності апеляційних судів України здійснюється на неналежному рівні. Вагоме місце у системі законодавства, яке регулює діяльність зазначених суб'єктів належить нормам адміністративного права, що знаходять своє закріплення не лише у чинних законах України, але й підзаконних нормативних актах та відповідно до яких апеляційні суди України набувають статусу суб'єкта адміністративного права.

Незважаючи на досить вагоме місце апеляційних судів України у системі судоустрою дослідженню апеляційних судів України як суб'єктів адміністративного права науковцями не було приділено належної уваги, про що свідчить аналіз останніх публікацій та досліджень за вказаною тематикою. Зокрема, особливості суб'єктів адміністративного права, у тому числі судових органів були предметом дослідження таких науковців як В. Б. Авер'янов, Р. М. Аюпова, А. Л. Борко, О. О. Борисова, М. М. Глуховець, В. Л. Головков, В. В. Городовенко, О. Ю. Дудченко, О. В. Закропивний, М. П. Запорожець, А. О. Згама, А. А. Іванищук, Н. В. Іванюта, В. С. Калмацький, В. О. Кібець, В. М. Коваль, О. Ю. Костюченко, В. І. Курило, В. Ю. Мащук, М. Г. Мельник, Т. П. Мінка, І. Ю. Мірошников,

О. М. Музичук, В. В. Сердюк, В. І. Сліпченко, В. І. Теремецький, М. І. Шатерніков, В. С. Шапіро, В. І. Шишкін, С. П. Штелик, С. Г. Штогун та інших. В той же час особливості апеляційних судів України як суб'єктів адміністративного права не було комплексно досліджено. В результаті чого необхідність подальшого удосконалення судової системи та відсутність наукових досліджень з окремих питань діяльності апеляційних судів України як суб'єктів адміністративного права обумовлюють важливість та актуальність тематики дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року та з урахуванням пріоритетних напрямків Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 року.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі узагальнення існуючих теоретичних досягнень науки адміністративного права, аналізу чинного адміністративного законодавства України і практики їх реалізації визначити місце та особливості апеляційних судів України в системі суб'єктів адміністративного права та сформулювати пропозиції й рекомендації щодо вдосконалення їх адміністративно-правового статусу.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі основні *задачі*:

- провести періодизацію становлення та розвитку апеляційних судів в Україні;
- визначити місце апеляційних судів України в судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права і з'ясувати сутність основних принципів їх діяльності;

- охарактеризувати правові засади діяльності апеляційних судів в Україні і визначити серед них місце адміністративно-правового регулювання;
- розкрити поняття та особливості адміністративно-правових відносин у діяльності апеляційних судів в Україні;
- надати визначення поняттю адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні та розкрити його структуру;
- визначити повноваження апеляційних судів в Україні як суб'єктів адміністративного права;
- висвітлити особливості юридичної відповідальності в діяльності апеляційних судів в Україні як суб'єктів адміністративного права;
- узагальнити зарубіжний досвід становлення й діяльності апеляційних судів та можливості його впровадження в Україні;
- розробити конкретні пропозиції та рекомендації для вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері формування та реалізації адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні.

Предметом дослідження є безпосередньо апеляційні суди в системі суб'єктів адміністративного права.

Методи дослідження. Для досягнення мети дисертаційного дослідження й забезпечення наукової об'єктивності його результатів було застосовано низку загальнонаукових і спеціально-наукових методів наукового пізнання. Завдяки логіко-семантичному підходу поглиблено понятійний апарат науки адміністративного права, зокрема визначено поняття «діяльності апеляційних судів», «адміністративно-правового статусу апеляційних судів», «принципів діяльності апеляційних судів» (підрозділи 1.2, 2.1). За допомогою системно-структурного методу з'ясовано місце апеляційних судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного

права, уточнено сутність адміністративно-правових відносин у діяльності апеляційних судів, окреслено структуру їх адміністративно-правового статусу, з'ясовано види юридичної відповідальності в діяльності апеляційних судів як суб'єктів адміністративного права (підрозділи 1.2, 1.4, 2.1, 2.3). У процесі дослідження нормативно-правових актів, що регулюють діяльність апеляційних судів в Україні (підрозділ 1.3), застосовано формально-юридичний метод. Функціональний метод використано для з'ясування завдань, функцій та повноважень апеляційних судів як суб'єктів адміністративного права (підрозділ 2.2). У процесі дослідження становлення та діяльності апеляційних судів в Україні (підрозділ 1.1) і за кордоном (підрозділ 3.1) застосовано порівняльно-правовий та історико-правовий методи. За допомогою формально-логічного методу запропоновано шляхи вдосконалення діяльності апеляційних судів в Україні як суб'єктів адміністративного права (підрозділ 3.2). Аналітичний метод було використано при виявленні недоліків у діяльності апеляційних судів в Україні як суб'єктів адміністративного права та формулюванні пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення їх адміністративно-правового регулювання (підрозділ 3.2).

Науково-теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних науковців із загальної теорії держави і права, адміністративного та інших галузей права, управління, філософії. Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародні акти, чинні закони та підзаконні нормативно-правові акти, що регламентують адміністративно-правовий статус апеляційних судів в Україні.

Інформаційна та емпірична база представлена узагальненням практики діяльності апеляційних судів в Україні, політико-правовою публіцистикою, періодичними виданнями і статистичними даними. У процесі підготовки дисертації автором використано власний досвід практичної роботи в судовій системі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що це дисертаційне дослідження є одним із перших у вітчизняній юридичній науці адміністративного права комплексним правовим дослідженням адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні. У результаті проведеного дослідження з урахуванням останніх змін законодавства, що регламентує організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, сформульовано ряд наукових положень і висновків, спрямованих на вдосконалення діяльності апеляційних судів в Україні як суб'єктів адміністративного права. Основні з яких викладені нижче.

уперше:

– запропоновано авторське визначення поняття адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні – це нормативно врегульований порядок створення, реорганізації, ліквідації апеляційних судів, порядок добору та призначення на посаду суддів апеляційних судів, їх підготовка та відповідальність, гарантії їх діяльності, порядок звільнення суддів з посади та припинення їх повноважень, організаційне забезпечення апеляційних судів, а також сукупність нормативно визначених принципів діяльності апеляційних судів, їх функцій та компетенції, що характеризують їх як суди апеляційної інстанції, покликані перевіряти законність та обґрунтованість рішень, винесених судом першої інстанції;

– під діяльністю апеляційних судів в Україні запропоновано розуміти сукупність встановлених законом процесуальних дій суддів, спрямованих на здійснення апеляційного провадження, та сукупність позапроцесуальних дій як суддів, так і посадових осіб апарату суду, щодо вивчення та узагальнення судової практики, проведення аналізу судової статистики, прийняття відповідних рекомендацій, надання методичної допомоги судам першої інстанції, заслуховування інформації голів місцевих судів щодо організації їх діяльності, належного організаційного забезпечення безперешкодного здійснення правосуддя, що виражається у внутрішньоорганізаційних та

зовнішньоуправлінських відносинах з іншими судами, органами державної виконавчої влади, правоохоронними органами, Державною судовою адміністрацією України, її територіальними управліннями, органами суддівського врядування, іншими державними органами та установами системи правосуддя;

– обґрунтовано неоднозначність і суперечність назви апеляційних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення відповідно до вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р., про спеціалізацію судів, у зв'язку з цим запропоновано внести зміни до ч. 2 ст. 26 вищезазначеного нормативного акта, замінивши слова «...є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах» словами «...є апеляційні суди з розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, що утворюються в апеляційних округах»;

удосконалено:

– наукові положення щодо історико-правових періодів розвитку та становлення апеляційних судів в Україні, які запропоновано об'єднати у вісім етапів;

– розуміння принципів діяльності апеляційних судів в Україні як відправних положень, що є базисом формування, організації та функціонування всіх судових органів, й апеляційних судів зокрема, які виокремлюються у відповідні блоки та до яких пропонується відносити: інституціональні, організаційні та функціональні принципи діяльності апеляційних судів в Україні;

– пропозиції щодо внесення змін до ч. 4 ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. стосовно питання визначення вимог до кандидатів на посаду керівника апарату апеляційного суду;

– розуміння юридичної відповідальності в діяльності апеляційних судів України як суб'єктів адміністративного права, що виражається як у вчиненні службовими та посадовими особами апеляційних судів активних дій щодо добросовісного й належного виконання своїх юридичних обов'язків, так і настанні несприятливих юридичних наслідків за порушення норм законодавства;

дістали подальшого розвитку:

– визначення рівнів правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні, до яких віднесено загальний, особливий та спеціальний рівні правового регулювання діяльності апеляційних судів;

– характеристика адміністративно-правових відносин за участі апеляційних судів, яка полягає в тому, що ці відносини є правовою формою реалізації організаційного забезпечення діяльності апеляційних судів в Україні;

– обґрунтування недоцільності об'єднання окремих апеляційних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення з декількох областей в один апеляційний суд в одному апеляційному окрузі з мотивів невідповідності зазначеного принципу доступу населення України до суду;

– розуміння повноважень апеляційних судів в Україні, серед яких виокремлюються судові, аналітичні та методичні повноваження;

– висвітлення зарубіжного досвіду становлення та діяльності апеляційних судів і можливості його впровадження в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес. Зокрема, викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані у □

а) науково-дослідній сфері – положення та висновки дисертації є основою для розроблення подальших напрямків вдосконалення адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні (акт

впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Сумського державного університету від 23.03.2017 р.);

б) правотворчості – під час підготовки та внесення змін і доповнень до нормативних актів, що визначають та закріплюють адміністративно-правовий статус апеляційних судів в Україні;

в) правозастосовній діяльності – для вдосконалення практичної діяльності апеляційних судів в Україні як суб'єктів адміністративного права (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність Апеляційного суду Сумської області від 08.11.2017 р.);

г) освітньому процесі – у юридичних та інших навчальних закладах під час підготовки монографій, методичних рекомендацій навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право», «Судові та правоохоронні органи»; вони вже використовуються під час викладання лекційного матеріалу та проведення семінарських занять із зазначених дисциплін у Сумському державному університеті (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Сумського державного університету від 23.03.2017 р.).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено на науково-практичних конференціях: «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини» (м. Запоріжжя, 2015 р.); «Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства» (м. Суми, 2015 р.); «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Суми, 2017 р.); на засіданнях круглого столу, присвяченому 68-й річниці прийняття Загальної Декларації прав людини (м. Київ, 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій роботі, були викладені в шести наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та наукових

періодичних виданнях інших держав, і чотирьох тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 251 сторінок. Список використаних джерел включає 332 найменувань та розміщений на 34 сторінках.

РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

1.1 Становлення та розвиток апеляційних судів в Україні

Однією з основних засад здійснення судочинства в Україні є забезпечення винесення судами законних та обґрунтованих рішень щодо справ, які ними розглядаються (ст. 129 Конституції України). Тому детальне забезпечення всіх умов для здійснення перевірки законності рішень судів, врегулювання порядку перегляду судових рішень набуває на сьогодні виняткового значення. Перш ніж проводити реформування судової системи, вдосконалювати діяльність діючих судових органів, зокрема апеляційної інстанції, необхідно дослідити та проаналізувати історико-правову спадщину держави, що дасть можливість оцінити та правильно визначити тенденції розвитку державно-правових інститутів, створити оптимальну модель судоустрою, а отже, зробити судочинство більш ефективним.

На питання виникнення й розвитку інституту апеляційного оскарження звертали увагу такі науковці як О. Борисова, Д. Гудзь, О. Костюченко, Ф. Дмитрієв, Я. Падох, М. Кобилецький, С. Кудін, П. Щербина, О. Чистяков та ін.

Багатогранність цієї проблематики робить її практично невичерпною для наукового дослідження. Саме тому дослідження в цьому напрямі ще не завершені й потребують подальшого поглиблення та праворозуміння.

За часів Київської Русі суд був установою народною і цілком самостійною, здійснював правосуддя відповідно до звичаєвого права. Виконання рішення у судовій справі здійснювалося негайно. У цей період судова система припускала лише одну інстанцію, а про існування інституту

оскарження судових рішень, тим більше апеляції, не могло бути й мови [1, с. 126].

На питання про виникнення інституту апеляції на території України до цього часу немає однозначної відповіді. Це пов'язано з тим, що з часів Київської Русі майже не збереглися першоджерела права цього періоду, а ті акти права, які дійшли до нас у формі редакцій більш пізніх періодів, зазвичай науковцями трактуються по-різному.

Так, суперечливими є погляди сучасних авторів щодо положень Новгородської грамоти (сер. XV ст.). Одні стверджують, що це джерело права не передбачало оскарження судових рішень, а інші науковці, серед яких можна виокремити О. М. Чистякова, вважають, що ст. 3 Грамоти передбачала «пересуд» (перегляд) справ у вищій судовій інстанції, якою на той час був намісник великого князя («а намесникам великого князя и тиунам пересуд свой ведати по старине») [2].

Можна цілком погодитися, що хоча «пересуд» у даному випадку ще не є способом апеляційного оскарження, але сам факт наявності цієї статті свідчить про перші спроби законодавчого закріплення ієрархічності судової системи і відповідно початок зародження певного інституту оскарження судових рішень у вигляді перегляду рішень нижчих судів вищими.

Виникнення власне апеляційного, за змістом, а не за назвою, способу оскарження рішень суду на українських землях, які із XVI ст. входили до складу Московської держави (Чернігово-Сіверські землі), сучасні дослідники пов'язують із часом видання Судебників 1497, 1550 рр.

Судебник 1497 року чітко визначав порядок оскарження судових рішень, урегульовував порядок подачі скарг та перегляду справ за цими скаргами судами вищої інстанції (пересуд) і відміни неправильного рішення. Кожна сторона була наділена правом перегляду справи у вищій інстанції, якщо вона ставила під сумнів протокол судового засідання й рішення суду (ст. 19, 21–24, 64) [2].

У Судебнику 1550 року норми про апеляцію майже повністю були запозичені з попереднього Судебника. Прогресивною була норма, що виключала обмеження щодо перегляду рішень за певними категоріями справ, чим розширювала коло справ, рішення за якими може бути оскаржене (ст. 51). Аналізуючи положення вищезазначених Судебників, можемо зробити висновок, що в цей період уже було передбачене оскарження не дійсності, а саме рішення суду [3, с. 25].

У період Литовсько-Руської держави, упродовж другої половини XIV – першої половини XVI ст., суди, які функціонували на українських землях, що перебували під владою Великого князівства Литовського (Східна Волинь, Київщина, Чернігово-Сіверщина, Поділля), керувалися при розгляді справ спочатку нормами звичаєвого права [4, с. 65].

Питання процесуального порядку оскарження та апеляційного перегляду справ уперше найбільш докладно вирішувалось у Статуті Великого князівства Литовського 1529 року (артикули 1, 2, 5, 6 розділу VI Статуту).

Подальшого розвитку норми, які регулювали порядок оскарження судових рішень, набули в наступних Статутах Великого князівства Литовського 1566 і 1588 років.

У цей період скарга на суддю спочатку була єдиним способом оскарження рішення суду. Вона виносилася після видачі остаточного рішення до вищого суду і підтверджувалася наданням закладу, який був компенсацією судді, якого звинуватили неправомірно. З часом скарга на суддів змінюється на апеляцію, яку можна було вносити на рішення усіх нижчих судів. Суд повинен був розглянути таку скаргу й винести рішення, що підтверджувало або відхиляло правомірність цієї скарги. Апеляція не призупиняла виконання рішення суду.

Із 1581 року Головний литовський трибунал став основною апеляційною інстанцією [5, с. 105]. Головний трибунал Великого князівства

був новоствореним центральним судовим органом на литовських землях, що розглядав справи за першою інстанцією та апеляцією на вироки земських, гродських і підкоморських судів, а також панських судів відносно шляхтичів, засуджених до смертної кари, тюремного ув'язнення або великого грошового штрафу. Рішення Головного трибуналу оскарженню не підлягали [6, с. 20].

У Галичині, що з другої половини XIV ст. перебувала у складі Королівства Польського, апеляційне оскарження судових рішень здійснювалося до вічових судів, що були вищими апеляційними установами. З XV ст. апеляція здійснювалася до короля. Із судів західноукраїнських міст апеляції направляли до суду м. Львова, а звідти – до комісарського суду м. Кракова. Згодом апелювання на рішення магістратських судів здійснювалося до королівського суду.

Після створення Речі Посполитої (укладення Люблінської унії 1569 року) під владою корони опинилися майже всі українські землі. На них було запроваджено польський судоустрій з багатоманітністю судових органів. Скарги на рішення і вироки земських, гродських (замкових) і підкоморних судів, а в містах із магдебурзьким правом – міських судів, магістратів і ратуш, цехових судів, на території українських земель розглядав суд Великого князя.

Луцький трибунал, створений 1579 року, діяв як вища апеляційна інстанція для Брацлавського, Волинського, Київського, Подільського, Руського та Чернігівського воєводств. На рішення міських судів, які здійснювали судочинство за магдебурзьким правом, апеляція подавалась у Львівський суд.

Апеляційним судом третьої інстанції був «Німецький суд Краківського замку», після якого рішення можна було оскаржити до Королівського суду. Після ліквідації у 1590 році Луцького трибуналу апеляції почав розглядати загальний Люблінський трибунал [7, с. 111].

У період Гетьманщини (1648–1763 рр.) було знищено судову систему Речі Посполитої, яка була становою. Так звані статутні суди, що склалися із земельних, гродських та підкоморських судів, були ліквідовані і введена система козацьких державних судів. Їх поділяли на провінціальні суди (сільські, сотенні, полкові), причому кожний вищий суд був апеляційною інстанцією для нижчого, та на центральні суди: Генеральний військовий суд, Генеральна військова канцелярія і суд гетьмана [8, с. 25].

Генеральний військовий суд, що існував при гетьманській резиденції, був спершу найвищим судом країни, але згодом допускалися апеляції від нього до Генеральної військової канцелярії. Суд гетьмана виникає з його прерогатив як зверхнього судді держави з правом судити усі справи в першій або апеляційній інстанції.

На Запорізькій Січі судами нижчого порядку були суди курінних отаманів і паланкових полковників, вищого — суди військового судді, кошового отамана і Січової Ради. Проти рішень військового судді можна було апелювати до кошового отамана або до Січової Ради. Кошовий суддя був зверхнім суддею і лише в мирний час можна було апелювати проти його рішень до Січової Ради [9, с. 221].

Таким чином, на запорізьких землях склалася самобутня система судових органів, що поєднувала риси, характерні для військової організації та адміністрації мирного часу, передбачаючи можливість оскаржувати рішення судів нижчих інстанцій.

Наприкінці XVIII ст. самобутню судову систему Лівобережної України, частини Правобережжя та Запорізької Січі було скасовано і натомість було поширено судоустрій Російської імперії.

Значного розвитку апеляційне провадження набуло у визначній пам'ятці українського законодавства «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.), яка містила окрему главу, присвячену питанням апеляційного оскарження та в якій було закріплене не лише

поняття апеляції, а й досить детально врегульовано процедуру апеляційного оскарження судових рішень (в статтях 35, 36 глави 8), визначено порядок подання, приймання апеляційної скарги та апеляційний термін на оскарження судового рішення. Деякі науковці навіть пов'язують із цим нормативним актом виникнення апеляційної форми оскарження судових рішень [10, с. 5].

Особливістю й новизною апеляційного провадження у Правах, за якими судиться малоросійський народ, було закріплення того, що судді ні в якому разі правильної апеляції нікому забороняти не повинні. Суддям за неправомірне рішення передбачалися штраф і катування. Скаржникові ж, який навмисно в судовому порядку звинуватив суддів, – штраф і покарання. Передбачалися також причини недопущення апеляції до розгляду, передусім у зв'язку з її неправильністю.

Апеляційний розгляд справ здійснював суд вищої інстанції таким чином: від сільського – на козаків до сотенного, а на посполитих – до ратушного градського суду, від сотенних судів, ратушного і від того магістрату, який привілеями не виключено з юрисдикції полкової канцелярії – до полкового суду або до суду полкової канцелярії – до Військового генерального суду, а від Військового генерального суду – до Генеральної військової канцелярії, а від неї – до «імператорської величності» [11, с. 201–203].

Після великої судової реформи, яку в 1760–1763 рр. провів гетьман Кирило Розумовський, в Україні було відновлено польську судову систему з повітовими, земськими, підкоморськими, гродськими судами на чолі з Генеральним військовим судом, який став апеляційною інстанцією для вищезазначених судів.

Процедура апеляційного провадження майже не зазнала змін, але було спрощено порядок подачі та розгляду апеляції за рахунок зменшення судових інстанцій, що прискорило апеляційне провадження і сприяло зменшенню судової тяганини.

За часів правління Катерини II було встановлено терміни апеляційного оскарження, а саме: сторона повинна була подати апеляційну скаргу до суду другої інстанції впродовж річного терміну, а якщо вона перебувала за кордоном, то впродовж двох років. Ці терміни давали право лише на перегляд справи. Для припинення виконання рішення нижчого суду необхідно було подати апеляційну скаргу впродовж одного місяця, якщо ж сторона перебувала в іншому місті, то термін збільшувався до чотирьох місяців [12, с. 171].

У 1801 році Олександром I було встановлено апеляційне свідоцтво, яке необхідно було обов'язково подавати разом з апеляційною скаргою. В апеляційному свідоцтві зазначали відомості про те, в якому суді прийнято рішення у справі, коли оголошувалося остаточне рішення, коли оголошувалося незадоволення рішенням, проти всього або проти частини рішення подається скарга, а також інші відомості. Правило апеляційного свідоцтва діяло ще близько тридцяти років [12, с. 174–176].

На землях Правобережної України до 1830 року продовжувала діяти система польських судів. Можна засвідчити й факти існування апеляційних судів на території західних земель України (Галичина, Буковина, Закарпаття), що перебували у складі Австрійської імперії. Згідно з австрійським положенням про суд 1849 року судова влада відокремлювалася від законодавчої та виконавчої і проголошувалася незалежною. Запроваджувалися суди присяжних, повітові суди, повітові колегіальні суди, крайові суди і, як апеляційна інстанція, – Вищий крайовий суд у Львові, компетенція якого охоплювала всю Галичину та Буковину. Вищими ревізійними інстанціями були Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні [13, с. 390–391].

У 1864 році судова система на всіх українських землях, що перебували під владою Російської імперії, зазнала докорінних змін, наслідком яких стало проведення судової реформи, відображеної в чотирьох законодавчих актах,

прийнятих 20 листопада 1864 року, серед яких Статути цивільного та кримінального судочинства, що виконували завдання щодо формування апеляційної інстанції вже повністю у системному вигляді.

Унаслідок проведених перетворень було створено чітку систему судових інстанцій, що складалася із судів першої інстанції, апеляційних судів та касаційного суду. Першою інстанцією були мирові й окружні суди, другою – апеляційні суди. Апеляційною інстанцією для мирових судів були мирові з'їзди (система мирової юстиції, запроваджена цією реформою була ліквідована у 1889 році), для окружних судів – Судові палати. Рішення судів другої інстанції були остаточними і підлягали негайному виконанню. Апеляційне провадження було аналогічним із провадженням у першій інстанції. Повноваженнями суду касаційної інстанції був наділений Сенат як Верховний суд Російської імперії та вищий орган судового нагляду.

Необхідно зазначити, що система оскарження судових рішень того періоду багато в чому подібна до існуючої на сьогодні системи. Це виявляється як у структурі судових інстанцій, так і в повноваженнях судів щодо оскарження судових рішень.

Важливий крок у напрямку формування України, як держави з власною судовою системою у 1917–1918 рр. зробила Українська Центральна Рада (далі - УЦР).

У перші місяці діяльності УЦР судова система української автономії існувала ще за зразком судової моделі Російської імперії, але потім перед національною владою постало питання формування власної судової системи [14, с. 8]. Цілі реформування судової системи під гаслом демократизація системи судів були викладені в III Універсалі, а їх виконання покладалося на новостворене Генеральне секретарство судових справ [15, с. 68].

Зважаючи на те, що на той час УЦР не мала власного українського законодавства, судові органи застосовували у своїй діяльності законодавство Російської імперії 1864 року зі змінами, внесеними Тимчасовим урядом, що

було офіційно затверджено прийняттям 25 листопада 1917 року Закону «Про правонаступництво» [16], відповідно до якого, крім того, що залишалися чинними усі російські закони, видані до 27 жовтня 1917 року, УЦР наділялася правом видавати нові та скасовувати старі закони від імені Української Народної Республіки (далі - УНР) [17, с. 9].

Після створення Генерального секретарства судових справ, а також після прийняття 12 грудня 1917 року Закону «Про утворення Генерального суду» [18, с. 43], УЦР на шляху до розбудови розгалуженої національної судової системи 17 грудня 1917 року було прийнято Закон «Про заведення апеляційних судів», а 22 грудня 1917 року – Закон «Про умови обсадження і порядок обрання суддів Генерального і апеляційних судів».

Функції судів апеляційної інстанції відповідно до прийнятих законів повинні були виконувати Київський, Харківський та Одеський апеляційні суди, проте, як правильно зазначив О. М. Мироненко, Харківський та Одеський апеляційні суди так і не були створені, їх персональний склад зовсім не було сформовано [19, с. 456].

Офіційне відкриття діяльності Київського апеляційного суду відбулось 1 квітня 1918 року. Проте слухання справ у Київському апеляційному суді розпочалося лише з другої половини квітня 1918 року. Таким чином, незважаючи на законодавче оформлення судової системи періоду УЦР, а також сформований штат Генерального й Київського апеляційного судів, судді могли розпочати виконувати свої обов'язки лише наприкінці квітня 1918 року, тобто в останній місяць існування УНР доби УЦР [20, с. 68].

Нетривале існування УНР та доволі напружені зовнішньополітичні стосунки з Росією завадили завершенню процесу становлення повноцінної судової системи, і, як наслідок, правонаступник УНР – Українська держава гетьмана Скоропадського – відновила імперську систему судоустрою.

Однак неможливо не відзначити, що за першого етапу української революції 1917–1921 рр., у період діяльності УЦР, почали закладатися

основи судової системи України, відмінні від системи царської Росії, що було на той час великим досягненням української державності.

З появою радянської влади інститут апеляції припинив свою діяльність внаслідок прийнятого 24 листопада 1917 року Радою народних комісарів Декрету № 1 «Про суд» [21], у статті 2 якого проголошувалося, що рішення місцевих судів остаточні та оскарженню в апеляційному порядку не підлягають. Однак надалі був затверджений інститут касації (введений у дію Положенням про народні суди та революційні трибунали УСРР від 14 лютого 1919 р.), процесуальний зміст якого, як зазначають дослідники, істотно відрізнявся від однойменного інституту, властивого європейському процесуальному законодавству [22, с. 5].

Із прийняттям рішення про відмову від інституту апеляційного оскарження на українських землях за часів діяльності радянської влади було знищено всю стару судову систему, все дореволюційне судочинство, елементом якого була й апеляція. На той час діючою програмою судової діяльності як результату встановлення нових суспільно-економічних відносин повністю відкидався інститут апеляції як такий, що втратив чинність [23, с. 334].

Основними аргументами відмови від апеляційного оскарження судових рішень стали усунення тяганини та спрощення судочинства, недоцільність розгляду справи по суті двічі, відмова на практиці від принципу усності, підвищення вартості процесу без користі від цього для апелянтів.

За часів скасування апеляції та переходу до касаційного порядку перегляду судових рішень більшістю науковців була розкритикована така форма оскарження рішень як апеляція, що, на їх думку, не є дійсною гарантією проти неправильних вироків [24, с. 36; 25, с. 10–14; 26, с. 14–15].

Т. М. Яблочков, М. М. Гродзинський та І. І. Мухін вважали, що апеляція впливає на тяганину в судочинстві, ускладнює провадження у справі, оскільки розгляд та перевірка нових доказів потребують часу і

суперечать основним засадам і завданням судового будівництва [27, с. 58; 28, с. 14; 29, с. 13]. Б. Філімонов, Р. Радеева також підтримують позицію за якої апеляційне провадження дає широкі можливості для фальсифікації доказів та судового свавілля [30, с. 100; 31, с. 125–136].

С. І. Вікторський, К. З. Постовський, Н. В. Давидов засвідчували на те, що апеляційне провадження підриває авторитет суду, оскільки ґрунтується на недовірі до рішення суду першої інстанції, уповільнює процес, збільшує витрати на провадження, ускладнює відновлення обставин справи, ускладнює роботу судів першої інстанції, тому змушує що мотивувати рішення суду, вести докладні протоколи, оскільки це необхідно під час перевірки справи [32, с. 388–389; 33, с. 158–171; 34, с. 73].

У свою чергу, прихильниками апеляційного оскарження рішення суду того часу були такі науковці, як М. Духовський, Н. Полянський, В. Случевський. Вони наголошували на тому, що апеляція є єдиним засобом для можливого виправлення помилкового рішення суду першої інстанції, оскільки провадження за справою в апеляційній інстанції здійснюється більш професійним складом суддів, крім того, апелянтові надаються широкі умови оскарження рішення як по суті справи, так і на допущені саме судом юридичні помилки [35, с. 378–379; 36, с. 183; 37, с. 636–637].

К. І. Малишев свідчив про те, що право на апеляцію дає впевненість у тому, що рішення суду першої інстанції може бути перевірене це, у свою чергу, спонукає суддів завжди діяти відповідно до закону [38, с. 54].

Багато вчених пропонували втілити окремі елементи апеляції в касаційному провадженні, оскільки уведення елементів апеляції до касаційного провадження, виходячи з точок зору вищезгаданих науковців, не вимагало значних витрат і забезпечувало б ефективність судочинства [39, с. 166]. Отже, питання апеляційного провадження викликало дискусію, як у дореволюційній юридичній доктрині, так і продовжує обговорюватись на цей час.

Після тривалого безапеляційного розгляду справ за радянських часів у сучасній Україні, яка 24 серпня 1991 року набула незалежності, апеляційне оскарження судових рішень як окрема складова судової системи України було відображене в Концепції судово-правової реформи, прийнятий Верховною Радою у 1992 році, відповідно до якої основними цілями були перебудова судової системи, створення нового законодавства, вдосконалення форм судочинства [40].

Концепція 1992 року встановила основні принципові положення судоустрою України, які остаточно були закріплені в ст. 129 Конституції України 1996 року та законами України, прийнятими Верховною Радою України і підписаними Президентом України у 2001 році щодо внесення відповідних змін до Кримінально-процесуального кодексу України (далі КПК України) та Цивільно-процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), якими вже остаточно було розпочато реформування судової влади. Відповідно до положень прийнятих законів та Конституції України існуючі обласні суди стали називатися апеляційними, але різниця була не лише в назві суду, й у сутності здійснення апеляційного провадження новоствореними судами.

Як правильно зазначив К. В. Гусаров, суди не лише змінили назву, а по суті трансформувалися з обласних судів в апеляційні з меншим колом повноважень до судів районної ланки, оскільки обласний суд свого часу був верхівкою судової піраміди в області, складався з трьох інстанцій: першої, касаційної і наглядової, й практично в усіх випадках був вищестоящим по відношенню до районних судів, тією чи іншою мірою здійснюючи управління ним [41, с. 101–102].

На нашу думку, відновлення діяльності апеляційних судів та взагалі повернення до можливості оскарження судового рішення в апеляційному порядку відбулися не лише з причини відновлення вже історично раніше сформованих способів перегляду судового рішення, оскільки, обравши шлях

незалежного розвитку, Україна підтвердила своє прагнення розвивати та зміцнювати свою державність на демократичних соціальних і правових засадах, одним з основних принципів діяльності якої є забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Проаналізувавши історичний досвід апеляційного оскарження та з'ясувавши особливості апеляції на різних етапах розвитку української державності, ми маємо можливість скористатися історичним досвідом для формулювання на цій основі рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення діяльності судів на сьогодні.

Аналіз усіх зібраних наукових матеріалів, розробок та думок науковців дає нам можливість виділити відповідні етапи становлення та подальшого розвитку апеляційного провадження на українських землях.

Перший етап – перші спроби законодавчого закріплення ієрархічності судової системи і початок зародження інституту оскарження судових рішень у вигляді перегляду рішень нижчестоящих судів вищестоящим, яким на той час був намісник великого князя, пов'язаний із виданням Новгородської грамоти (сер. XV ст.).

Другий етап – кінець XV – сер. XVII ст. – виникнення власне апеляційного за змістом, а не за назвою, способу оскарження рішення суду з чітким визначенням порядку оскарження судового рішення та порядку подачі скарг. На українських землях, які входили до Московської держави, цей період пов'язаний із виданням Судебників 1497, 1550 рр. На українських землях, що входили до складу Великого князівства Литовського, цей етап визначається прийняттям Литовських статутів 1529, 1566, 1588 рр.

Третій етап – період Гетьманщини (сер. XVII – сер. XVIII ст.) – самобутня система судових органів, де поєднувалися риси, характерні для військової організації та адміністрації мирного часу й передбачалася можливість оскарження рішень нижчестоящих судів вищестоящим, при цьому переважала надмірна централізація судових органів й безпосередня

підпорядкованість вищестоящим судовим інстанціям, при чому кожний вищий суд був апеляційною інстанцією для нижчого.

Четвертий етап (сер. XVIII – сер. XIX ст. (до 1864 року)) – подальші, хоча й незначні, зміни в розвитку апеляційного провадження залежали від зміни правління в Російській імперії: Петро I вдосконалив порядок подання та прийняття апеляційної скарги, затвердив інстанції судів, Кирило Розумовський спростив порядок подання та розгляду апеляції за рахунок зменшення судових інстанцій, Катерина II встановила нові терміни апеляційного оскарження, а Олександр I установив апеляційне свідоцтво.

П'ятий етап (сер. XIX ст. (1864 р.) – сер. XX ст. (1917 р.)) – цей етап знаменувався проведенням великої судової реформи, прийняттям у 1864 році статутів кримінального та цивільного судочинства, незалежністю судової влади від державної, закріпленням апеляційного оскарження судових рішень з основними сучасними демократичними засадами та чітким процесуальним порядком, з точним закріпленням повноважень суду апеляційної інстанції.

Шостий етап – до 24 листопада 1917 р. – створення УНР та спроба створення власної судової системи, невід'ємним елементом якої були апеляційні суди. Відзначився цей досить нетривалий етап початком закладення основ судової системи України, відмінної від системи царської Росії, що було на той час великим досягненням української державності.

Сьомий етап – з 24 листопада 1917 р. (прийнятий Радою народних комісарів Декрет № 1 «Про суд») до 24 серпня 1991 р. (прийнятий Верховною Радою України Акт проголошення незалежності України) – відмова від інституту апеляції з приходом радянської влади, знищення всієї старої судової системи, всього дореволюційного судочинства, до елементів якого належала апеляція, затвердження лише інституту касації.

Восьмий етап – відновлення апеляційного оскарження в незалежній Україні. Він розпочався з 24 серпня 1991 року. Прийняття у 1992 році Концепції судово-правової реформи вперше засвідчила про необхідність

застосування у судочинстві такої демократичної засади судочинства, як перегляд судових рішень в апеляційному порядку, що остаточно закріпилася ст. 129 Конституції України 1996 р. та законами України щодо внесення відповідних змін до КПК і ЦПК України, прийнятими Верховною Радою України і підписаними Президентом України у 2001 році.

1.2 Місце апеляційних судів у системі судоустрою України та системі суб'єктів адміністративного права

Невід'ємною умовою побудови в Україні демократичної правової держави є становлення сильної і незалежної судової влади, оскільки суд є найважливішим гарантом прав людини та громадянина, саме через нього відбуваються захист і поновлення порушених прав.

На сьогодні судова гілка влади в Україні представлена сукупністю судів, що реалізують судову владу на її території. Завдяки функціонуванню такої сукупності судів в Україні забезпечується доступність правосуддя для кожної особи в порядку, визначеному на законодавчому рівні. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року усі суди України утворюють систему судоустрою, до якої відповідно до ст. 17 вищезазначеного закону належать: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд України тощо.

В. М. Кравчук, досліджуючи інститут судової влади в Україні, серед функцій судової влади виділяє такі:

1) функція правосуддя, яка, за Л. П. Нестерчуком, є стрижнем системи функцій судів та визначає місце і роль судової влади в суспільстві та державі [42, с. 397].

2) охоронна функція, що передбачає охорону прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави;

3) контрольна функція: а) контроль за іншими гілками влади; б) контроль за законністю та обґрунтованістю рішень і дій державних органів, посадових та службових осіб у разі їх оскарження до суду; в) контроль за законністю та обґрунтованістю арештів та проведенням дій, пов'язаних з обмеженням конституційних прав і свобод людини та громадянина, передбачених ст. 29, 30, 31 Конституції України.

Науковець зазначає, що для виконання судами зазначених функцій законодавством визначено повноваження судів за суб'єктивним складом [43, с. 43–44]. Виходячи з норм Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року, який визначає триланкову систему судоустрою України, такими повноваженнями є повноваження суду першої інстанції, повноваження апеляційного суду, повноваження Верховного Суду України.

Беручи до уваги, що ми розглядаємо саме місце апеляційних судів у системі судоустрою, можемо зробити висновок, що апеляційним судам належить важливе місце в реалізації функцій судової влади, виділених В. М. Кравчуком.

Існування судів загалом в Україні ґрунтується на конституційному праві людини та громадянина на судовий захист, закріпленому ст. 124 Конституції України. Однак реалізація такого права часом ускладнюється ухваленням незаконних та/або необґрунтованих судових рішень. Тому законодавець у п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України визначив, що однією з основних засад судочинства є право апеляційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом [44].

Для реалізації людиною і громадянином права на апеляційне оскарження в системі судоустрою України цілком доцільно діють апеляційні

суди як суди апеляційної інстанції з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення [45].

О. І. Безпалова зазначає, що суди, розглядаючи судові справи мимоволі, виконують одну з важливих функцій держави, а саме правоохоронну [46]. Варто зазначити, що місце апеляційних судів у системі судоустрою України визначається не лише їх діяльністю щодо здійснення правосуддя та відповідно реалізацією правоохоронної функції держави. Апеляційні суди також аналізують судову статистику, надають допомогу судам першої інстанції тощо, хоча аналіз останніх публікацій та досліджень дозволяє зробити висновок про те, що науковці приділяли увагу лише здійсненню правосуддя апеляційними судами.

Багато вітчизняних науковців, таких як: Л. О. Богословська, В. Ф. Гаєвий, О. П. Герасимчук, Ю. М. Грошевий, Є. Г. Коваленко, Г. В. Соловей, В. І. Сліпченко, Л. Д. Удалова, Є. А. Чернушенко, розглядали діяльність апеляційного суду лише з точки зору здійснення ним апеляційного провадження, виходячи з цього запропонували визначити дане провадження як відповідну стадію процесу залежно від форми судочинства, в якій суд вищої інстанції на підставі апеляційного подання та апеляційних скарг перевіряє законність та обґрунтованість вироку, ухвали, рішення суду першої інстанції, що не набрали законної сили.

Необхідно зазначити, що чинне законодавство України також не містить поняття «діяльність апеляційного суду». У нормах і положеннях окремих нормативних актів, що регламентують різні аспекти діяльності суду, а також у спеціальній юридичній літературі використовують терміни «судова діяльність» [47, с. 16], «правосуддя» [48, с. 330], які є більш загальними та визначають ознаки, властиві діяльності всіх судів системи судоустрою України незалежно від форми судочинства.

Беручи до уваги те, що діяльність апеляційних судів визначає їх місце у системі судоустрою України, доцільно розглянути функції та повноваження апеляційних судів України. У науковій доктрині закріплений підхід, за якого функції апеляційних судів є видами судової діяльності, а повноваження суду визначаються функціями, які апеляційні суди виконують.

Досліджуючи функції та повноваження апеляційних судів, ми не можемо не звернути уваги на те як взагалі в науковій літературі розуміють поняття «функції» та «повноваження».

Так, В. Бусел, В. Яременко, О. Сліпучко під функцією розуміють роботу кого- або чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось, призначення, роль чого-небудь [49, с. 1552; 50, с. 707]. У розумінні А. О. Івченка функція являє собою завдання, обов'язки, пов'язані з діяльністю, посадою людини [51].

Що ж до поняття «повноваження», то, на думку Ю. С. Шемшученка, повноваження являють собою сукупність прав та обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [52, с. 639].

Беручи до уваги визначення функцій та повноважень загалом, необхідно звернути увагу на підхід Л. А. Богословської, яка під повноваженнями апеляційного суду розуміє сукупність наданих йому прав щодо здійснення встановлених законом процесуальних дій у зв'язку з перевіркою за апеляцією рішення суду першої інстанції, яке не набрало законної сили [53, с. 97]. Подібні визначення надали багато науковців, зокрема: В. І. Сліпченко [54], В. І. Теремецький [55], І. Ю. Мірошников [510, с. 42], В. В. Смірнова [56, с. 276], але вони розглядали повноваження суду апеляційної інстанції вже як сукупність не лише прав, а й обов'язків щодо здійснення встановлених законом процесуальних дій стосовно рішення, що є об'єктом перевірки за апеляційною скаргою чи апеляційним поданням.

Як ми бачимо, вищезазначені науковці надають визначення поняття «повноваження апеляційного суду» лише з точки зору здійснення цими судами основної їх функції, а саме функції правосуддя, що, на наш погляд, є неправильним, оскільки апеляційні суди, як ми вже зазначали, здійснюють також інші функції, а відповідно, повноваження апеляційних судів не обмежуються лише переглядом рішень та ухвал суду першої інстанції, що не набрали законної сили.

Усю низку виконуваних апеляційними судами повноважень, виходячи з виконуваних ними функцій, можна розкрити звернувшись до класифікації повноважень апеляційних судів.

Повноваження апеляційних судів загалом поділяють на судові, аналітичні та методичні. До першої групи повноважень належить повноваження у сфері здійснення правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом; до другої групи можна віднести повноваження щодо аналізу судової статистики, вивчення й узагальнення судової практики, інформування про результати узагальнення судової практики відповідні місцеві суди, а також суди вищого рівня; до третьої групи – відповідно повноваження щодо надання методичної допомоги місцевим судам у застосуванні норм національного законодавства. При цьому перелік повноважень апеляційних судів відповідно до ст. 27 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року не є вичерпним. Вони можуть здійснювати й інші повноваження, визначені законом.

Правосуддя, безперечно, є основною функцією не лише апеляційного суду, й усіх інших судів системи судоустрою України, але не можна погодитися з думкою І. Л. Петрухіна, що судова влада не може обмежуватися лише здійсненням правосуддя [57, с. 24].

Так, апеляційні суди поряд зі своєю основною функцією здійснюють і низку інших, допоміжних функцій, покликаних сприяти оптимізації здійснення правосуддя та які знаходять своє відображення в інших

повноваженнях суду. Це такі дії суду, які прямо не стосуються процесуальної діяльності, а спрямовані на організаційне його забезпечення й здійснюються у позапроцесуальних формах (відносини з іншими судами, які, зокрема, виражаються у вивченні та узагальненні судової практики з різних категорій справ, що переважно розглядаються в судах відповідної області або регіону, проведенні аналізу судової статистики та прийнятті з цього приводу відповідних рекомендацій, проведенні значної роботи з надання методичної допомоги з метою правильного застосування законодавства, заслуховування інформації голів місцевих судів щодо організації діяльності судів, які вони очолюють; відносини з органами державної виконавчої влади та юстиції, правоохоронними органами; планування роботи суду; організація обліку й ведення систематизації та кодифікації законодавства; організація кадрового, матеріально-технічного, фінансового забезпечення тощо).

В. С. Калмацький, розглядаючи повноваження судів першої інстанції, запропонував поширити їх класифікацію на апеляційні суди, виділивши при цьому предметні, функціональні, предметно-функціональні повноваження останніх [58].

Предметні повноваження, на думку В. С. Калмацького, засвідчують на ті рішення й ухвали, що можуть бути перевірені судом другої інстанції. На думку науковця, специфіка предметних повноважень кожного судового органу характеризується його предметом діяльності [58]. Ю. О. Тихомиров зазначає, що предметні повноваження апеляційних судів визначаються об'єктами перегляду: рішеннями й ухвалами місцевих судів, що не набрали законної сили [59].

Зміст предметних повноважень апеляційного суду, як зазначає А. О. Згама, залежить від норм процесуального законодавства, що визначають об'єкт, суб'єкт апеляційного оскарження та дотримання строків і порядку подачі апеляційної скарги [60].

Досліджуючи функціональні повноваження суду щодо розгляду цивільної справи, К. Гусаров визначає їх як весь комплекс цивільних процесуальних прав та обов'язків судового органу на різних стадіях цивільного процесу, що дозволяє суду з винятковою повнотою встановлювати обставини справи, застосовувати норми права, постановляти рішення та ін. [61, с. 137].

Проаналізувавши визначені ЦПК України та КПК України [62; 63] повноваження апеляційного суду, ми можемо визначити діяльність апеляційного суду як сукупність встановлених законом процесуальних дій суддів, спрямованих на перевірку, на підставі поданої апеляційної скарги, законності та обґрунтованості судових актів, ухвалених судами першої інстанції, що не набрали законної сили, та сукупність позапроцесуальних дій як суддів, так і посадових осіб апарату суду щодо вивчення та узагальнення судової практики з різних категорій справ, проведення аналізу судової статистики та прийняття з цього приводу відповідних рекомендацій, надання методичної допомоги з метою правильного застосування законодавства, заслуховування інформації голів місцевих судів щодо організації діяльності судів, які вони очолюють, належного організаційного забезпечення безперешкодного здійснення правосуддя, що виражається у внутрішньо-організаційних службових відносинах та зовнішніх відносинах з іншими судами, органами державної виконавчої влади, правоохоронними органами, Державною судовою адміністрацією України та її територіальними управліннями, органами суддівського врядування, іншими державними органами й установами системи правосуддя.

На сучасному етапі розвитку правової держави та формування громадянського суспільства особливо актуальним є комплексне правове дослідження основних засад діяльності судової гілки влади, оскільки дані принципи – це відправні положення, що є основою реалізації повноважень усіма судовими органами й апеляційними судами зокрема. Водночас варто

вказати про недостатність спеціальних наукових досліджень щодо питання реалізації принципів судової влади, зокрема й принципів діяльності апеляційних судів в Україні як елемента їх адміністративно-правового статусу.

Дослідження системи принципів судової влади та окремо принципів правосуддя, визначення їх класифікації були висвітлені в узагальнювальних наукових працях таких провідних учених, як Ю. М. Грошевий, В. В. Копейчиков, В. П. Колісник, А. М. Колодій, Р. О. Куйбіда, В. Т. Малярєнко, О. І. Махницький, У. А. Мірінович, І. Є. Марочкін, В. Ф. Погорілко, Д. М. Притика, О. Ф. Скакун, Н. В. Сибільова, В. С. Стефанюк, М. Й. Штефан та ін., у той час як питання аналізу принципів діяльності апеляційних судів у своїх дослідженнях розглядав лише В. М. Коваль. Однак ці дослідження, на наш погляд, не є повними, оскільки вказане питання потребує більш детального дослідження та встановлення основних форм реалізації принципів судової влади під час здійснення організації й діяльності конкретно апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративне правопорушення. Крім того, необхідно дати чітке визначення принципів організації та функціонування апеляційних судів.

Розгляд принципів діяльності апеляційних судів в Україні не можливий без розгляду принципів судової влади і правосуддя загалом.

Взагалі під принципами прийнято розуміти основне, вихідне положення, особливість, що покладені в основу створення або здійснення чогось, норма, правило, яким керується хто-небудь в житті, поведінці [64, с. 693].

У свою чергу принципи судової влади визначають як норми найбільш загального керівного характеру, що визначають місце судової влади в системі єдиної державної влади, виражають сутність і внутрішній зміст інституту

судової влади, побудову її основних інститутів та спрямовані на реалізацію завдань, які стоять перед цією владою [65, с. 18].

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року засвідчує, що судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя.

На думку І. Л. Петрухіна принципи здійснення правосуддя – це закріплені в законі основні державно-політичні та правові ідеї щодо завдань і порядку здійснення процесу судочинства, його стадій та інститутів за всіма категоріями справ [66, с. 680].

В. Ф. Погорілко визначає принципи правосуддя як основоположні правові ідеї, закріплені в Конституції та законах України, що визначають організацію і діяльність судової влади [67, с. 579]. Хотілося б звернути увагу на один важливий, на нашу думку аспект стосовно того, що судова влада не лише реалізується шляхом здійснення правосуддя, а й виконує ряд інших допоміжних функцій, виражених в організаційних засадах діяльності судів, які створюють умови належного кадрового, матеріально-технічного, інформаційно-аналітичного та іншого забезпечення судової діяльності та безпосередньо впливають на ефективність здійснення правосуддя [68, с. 24].

Зважаючи на вищевикладене, можна дати таке визначення принципів організації та діяльності апеляційних судів в Україні: це фундаментальні положення, найбільш істотні ознаки, що містяться в Конституції, законах України, відповідних процесуальних кодексах, інших правових актах та визначають систему організації апеляційних судів України, обумовлюють характер, зміст, а також напрямки розвитку й подальшого вдосконалення функціонування даних судів та спрямовані на реалізацію завдань, що стоять перед цими судами.

Говорячи про принципи, властиві діяльності апеляційного суду як окремій ланці системи судоустрою, необхідно виходити не лише із системи принципів, характерних для судової влади в цілому, а й не забувати про те, що хоча всі принципи судової влади й складають структуровану систему та

нерозривно пов'язані між собою, однак для кожного виду судочинства та кожній окремій стадії здійснення судової влади властива певна специфіка класифікації й реалізації таких принципів, що відображає природу відповідної судової діяльності та особливості відносин, що з нею пов'язані [69, с. 18].

Серед науковців існує кілька теоретико-правових підходів щодо класифікації принципів судової влади. Найбільш поширеною є класифікація принципів за такими критеріями:

- за джерелом закріплення (в конституції, законі, процесуальних актах);
- за предметом регулювання (організації та здійснення правосуддя);
- за змістом і сферою розповсюдження (загальноправові, міжгалузеві, галузеві та окремих правових інститутів) та ін.

На окрему увагу заслуговує класифікація принципів, яку запропонував І. Є. Марочкін і підтримали У. А. Мірінович, О. І. Махницький та ін., оскільки вона розкриває сутність, специфіку судової влади і поділяється на три підсистеми, що містять певні принципи, а саме:

1) інституціональні (фіксують загальні відносини, що виникають при запровадженні інституту судової влади у суспільстві, визначенні її місця в системі поділу влади та загальних засад взаємовідносин з іншими державними та приватними інститутами);

2) організаційні (звернені до відносин, які виникають із приводу організації судової системи, структури її органів);

3) функціональні (визначають основи здійснення правосуддя та стосуються відносин, що виникають під час судового розгляду справ) [65, с. 18]. При цьому не можемо поділити думку В. Д. Чернадчука, В. В. Сухоноса, В. П. Нагребельного, Д. М. Лук'янця про те, що окремі принципи можуть вважатися як організаційними, так і функціональними, тобто такими, що визначають устрій судів і процес одночасно, оскільки якщо

ці принципи є як організаційними, так і функціональними, то вони повинні належать до підсистеми загальних принципів, що запроваджують конституційні засади формування судової влади як самостійного державного інституту та властиві взагалі інституту судової влади як під час організації судових органів, так і при їх функціонуванні [70, с. 11].

Загальні (інституціональні) й організаційні принципи діяльності апеляційних судів, на нашу думку, потребують більш детального розгляду з метою визначення сутності, змісту, функціональної спрямованості апеляційного суду як адміністративно-правової ланки всієї судової системи України, що впливатиме на ефективність здійснення правосуддя цими судами й сприятиме подальшій розбудові України як демократичної та правової держави, в якій функціонує ефективна й незалежна судова влада.

Одну з основних засад судочинства визначено у ст. 129 Конституції України: «забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом». Ця засада є конституційною гарантією можливості оскарження громадянами рішення чи ухвали суду першої інстанції, які не набрали законної сили до апеляційного суду і водночас однією із засад взагалі існування апеляційних судів на території України.

Беручи до уваги те, що апеляційні суди здійснюють правосуддя та ряд інших допоміжних функцій, необхідно зазначити, що під час розгляду апеляційних скарг вони керуються інституціональними принципами, до яких належать: 1) законність; 2) справедливість; 3) здійснення судової влади лише судом; 4) доступність; 5) верховенство права; 6) публічність; 7) самостійність суду та 8) незалежність суддів.

Принцип законності вважається одним із найбільш важливих та універсальних правових принципів, що мають істотне значення в діяльності всіх судів України. В. Самохвалов доводить, що загальне поняття законності може бути адекватно усвідомлене лише як єдність чотирьох вимог

законності: верховенства закону, єдності закону, доцільності та реальності закону [71].

Такі науковці, як В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос, В. П. Нагребельний, Д. М. Лук'янець, В. М. Демяк, відносять принцип законності лише до функціональних принципів, хоча, на наш погляд, до цієї підсистеми повинні належати лише ті принципи, які регулюють процесуальну діяльність суду, а принцип законності має загальний характер та проявляється не лише під час здійснення судами, зокрема й апеляційними, правосуддя, а й у нормативних положеннях, що стосуються судоустрою (здійснювати правосуддя уповноважені лише судді, призначені в законному порядку, і суди, визначені Конституцією України та Законом «Про судоустрій і статус суддів») [70].

Відповідно до ст. 6 Конституції України органи судової влади, зокрема й апеляційні суди, здійснюють свої повноваження в установлених конституційних межах і відповідно до законів України. Таким чином, керуючись принципом законності, апеляційні суди здійснюють правосуддя, вивчають і узагальнюють судову практику, надають методичну допомогу місцевим судам щодо застосування норм законодавства, вносять пропозиції стосовно вдосконалення законодавства.

Г. М. Бистрик акцентує увагу на тому, що верховенство права означає незаперечну силу закону щодо елементів механізму держави, а також наявність чіткої ієрархії законодавства. Сутність єдності закону як однієї з вимог законності означає однакову та рівну силу закону для будь-яких елементів механізму держави. У свою чергу, доцільність та реальність закону полягають у тому, що всі закони діють і спрямовуються на розв'язання найважливіших проблем, забезпечення базових суспільних та державних інтересів, а за їх порушення передбачена відповідальність [72, с. 86].

В. В. Городовенко зазначає, що становлення принципу верховенства права у судочинстві пов'язане не лише з визначенням ролі суду як основного гаранта прав особи, а й з утвердженням примату Конституції України як

основного закону держави. А звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується державою (ст. 8) [73].

Конституційний суд України у своєму рішенні зазначив, що «верховенство права – це панування права у суспільстві; воно вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом повинні бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності [74].

Аналіз положень процесуального законодавства дозволяє нам зробити висновок, що принцип законності також знаходить своє закріплення і у вимогах до документів, які приймаються апеляційними судами, оскільки вони повинні бути законними, обґрунтованими, справедливими та правильно оформленими.

Із принципом законності пов'язаний принцип справедливості. При цьому для вивчення цього принципу в діяльності безпосередньо апеляційних судів необхідний інтегрований підхід, оскільки цей принцип вимагає від держави дотримання ряду гарантій: гарантії доступу до правосуддя, матеріальних гарантій, тобто забезпечення певних вимог щодо організації судів та кількісного складу корпусу суддів, процесуальних гарантій щодо здійснення судового розгляду [69, с. 19].

Вимога справедливості сформульована як у національному законодавстві, а саме ст. 2 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», відповідно до якої суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією та законами України, так і в ряді міжнародно-правових актів, зокрема: ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Необхідно зазначити, що принцип справедливості як однієї із засад судочинства розглядався на науковому рівні. Зокрема, Н. В. Іванюта, досліджуючи принцип справедливості в господарському судочинстві, виділила його ознаки, зокрема: а) інституційність, тобто пов'язаність та вплив на організацію господарських судів; б) детермінаційність, тобто досягнення оптимальної можливості ініціювання судової процедури через вимоги доступності правосуддя; в) процесуальність, тобто досягнення балансу інтересів між процесуальною правомочністю учасників судочинства для відстоювання своїх позицій в умовах відсутності переваги будь-кого в процесі; г) імплементаційність, тобто органічне поєднання вимог правової визначеності судового акта з його неухильним виконанням [75].

Хоча, на нашу думку, зміст принципу справедливості та основні його ознаки є загальними для всіх видів судочинства, тобто незалежно від того кримінальне це чи господарське судочинство, принципу справедливості загалом властиві такі ознаки, як інституційність, детермінаційність, процесуальність, імплементаційність. Крім того, зміст та ознаки принципу справедливості не залежать від того, в якій судовій інстанції розглядаються справи: першій чи апеляційній, відповідно він є таким самим основоположним принципом, як і законність.

Що ж до наступного принципу, а саме здійснення правосуддя лише судом, то він прямо закріплений у ст. 124 Конституції України та ст. 5 Закону України «Про судоустрій та статус суддів». Принцип здійснення судової влади лише судом прямо стосується апеляційного суду й тому, що ним передбачений такий правовий режим, за яким скасування або зміна судових рішень чи ухвал можливі лише судом вищої інстанції та згідно з певною процедурою, визначеною законодавством. Жодне рішення суду не може бути скасоване або змінене іншим органом державної влади [69, с. 22].

Принцип публічності в апеляційних судах проявляється в доступності судових актів для ознайомлення, що врегульовано Законом України «Про

доступ до судових рішень» № 3262-IV від 22 лютого 2005 року та Постановою Кабінету Міністрів України № 740 «Про затвердження порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень» від 25 травня 2006 року.

На сьогодні доступ до правосуддя, а також справедливість та публічність як принципи діяльності апеляційного суду захищаються як національним, так і міжнародним законодавством. Зокрема, в ч. 3 ст. 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року передбачено обов'язок судової системи забезпечити доступність правосуддя.

А в ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод встановлено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [76].

У Стратегічному плані розвитку судової влади України на 2013–2015 роки було передбачено, що подальший розвиток правосуддя у державі повинен бути спрямований на забезпечення, зокрема: доступності правосуддя; справедливої судової процедури; незалежності, безсторонності та професіоналізму суддів; ефективності судового захисту тощо.

Для реалізації визначеного стратегією пріоритету забезпечення доступності правосуддя було передбачено такі завдання, як: 1) підвищення відповідності приміщень суду потребам судової системи для забезпечення своєчасного та ефективного відправлення правосуддя; 2) забезпечення належного доступу громадськості до судової інформації, судових рішень; 3) вжиття заходів щодо наповнення веб-сайтів судів; 4) забезпечення належного доступу до приміщень суду, судової інформації, участі в судовому процесі для людей з особливими потребами [77].

Таким чином, принцип доступності правосуддя в діяльності апеляційних судів в Україні є не менш важливим, ніж інші, вже розглянуті, принципи. При цьому принцип доступності правосуддя вміщує в себе ряд елементів, за наявності яких зазначений принцип реалізується повноцінно, що є одним із пріоритетів розвитку судової гілки влади на сьогодні.

З принципом доступності правосуддя тісно пов'язаний принцип публічності, який також закріплений у ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист основоположних прав людини.

Принцип публічності в судовій практиці Європи розуміють як відкритість судового розгляду. Про що свідчить, зокрема, рішення у справі «Претто і інші проти Італії», де підкреслено, що відкритість судового розгляду є ознакою демократичного суспільства, без якого не варто говорити про справедливість, тим більше про правосуддя [78].

Міжнародними актами передбачено, а нормами національного законодавства конкретизовано право суду обмежувати відкритість судового розгляду. Зокрема, у ст. 328 КПК України передбачено, що кількість присутніх у залі судового засідання може бути обмежена головуючим лише в разі недостатньої кількості місць у залі судового засідання. А представники ЗМІ мають пріоритетне право бути присутніми під час судового розгляду справи. Певні обмеження відкритого судового засідання під час розгляду справи апеляційним судом передбачені також ЦПК України.

Фундаментальним принципом судової влади у цілому та судочинства зокрема є принцип самостійності судів та незалежності суддів, який передбачає, що суди загальної юрисдикції в Україні є самостійними, а судді під час здійснення правосуддя незалежні від будь-якого впливу, нікому не підзвітні й підпорядковуються лише закону. Фактично принцип самостійності судів і незалежності суддів визначає загальні засади і сутність конституційно-правового статусу судів і суддів усіх судів [79, с. 123].

Цей принцип закріплений, зокрема, в Конституції України (ст. 126, ст. 129) та Законі України «Про судоустрій та статус суддів» (ст. 1, ст. 6, ст. 47–49).

Сутність цього принципу правосуддя полягає в прагненні забезпечити умови, за яких суд міг би мати реальну можливість приймати відповідальні рішення без стороннього втручання й тиску виключно на основі положень закону [80, с. 52].

Т. А. Цувіна зазначає, що Європейським судом із прав людини було визначено критерії, за якими конкретний суд може бути оцінений як незалежний у контексті п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.). Такими критеріями відповідно є: 1) спосіб призначення суддів; 2) тривалість їх строку повноважень; 3) наявність гарантій проти зовнішнього впливу; 4) наявність зовнішніх атрибутів незалежності [81, с. 52].

Розглядаючи самостійність судів та незалежність суддів слід звернути увагу на позицію В. Чорнобука, який досліджує взаємодію верховенства права та незалежності правосуддя, роблячи при цьому акцент саме на фінансовому аспекті. Зокрема, науковець звертає увагу, що недостатнє фінансування діяльності судових інстанцій негативно позначається на ефективному функціонуванні судової системи, у зв'язку з чим запропонував ряд суттєвих змін до законодавства України.

Так, з метою реальної реалізації принципу самостійності судів В. Чорнобук вважає доцільним надати судовій владі право на формування власного бюджету та участі в усіх стадіях бюджетного процесу. Окрім цього науковцем запропоновано чітко визначити цільове спрямування коштів судового збору, оскільки він не може використовуватися на виплату заробітної плати суддям, працівникам апарату суду тощо [82].

Особливе значення принцип самостійності судів і незалежності суддів також набуває в діяльності апеляційних судів, де передбачений колегіальний

розгляд справ і важлива в даному випадку незалежність судді від керівництва суду, від інших суддів складу суду (колегії), зокрема, незалежність суддів, які входять до складу суду, від головуючого, яка забезпечується тим, що всі вони мають рівні права щодо дослідження доказів, а також обговорення й прийняття рішень за своїм внутрішнім переконанням.

Рішення колегії суддів ухвалюється шляхом голосування, головуючий голосує останнім, а суддям, які залишилися у меншості, гарантується право висловити письмово свою окрему думку, що також є проявом принципу незалежності.

До організаційних принципів, що стосуються побудови та організації діяльності апеляційних судів, відносять принципи спеціалізації, інстанційності, територіальності, які прямо реалізуються під час побудови та функціонування апеляційних судів в Україні і будуть більш детально розглянуті в підрозділі 2.2 розділу 2 дисертаційного дослідження.

Таким чином, місце апеляційних судів у системі судоустрою України визначається функціями, які вони здійснюють, та відповідно повноваженнями, наданими таким судам для їх реалізації. У системі судоустрою апеляційні суди є судами другої інстанції, уповноваженими здійснювати правосуддя та ряд інших допоміжних функцій. При цьому діяльність апеляційних судів України здійснюється на засадах, визначених національним законодавством.

Окрім місця апеляційних судів у системі судоустрою необхідно звернути увагу й на їх місце у системі суб'єктів адміністративного права.

На сьогодні в науковій доктрині не існує єдиного підходу до визначення поняття «суб'єкт адміністративного права». Так, Т. О. Коломієць під суб'єктами адміністративного права розуміє фізичних та юридичних осіб, які є носіями прав та обов'язків у сфері державного управління, передбачених адміністративно-правовими нормами, та мають здатність

реалізовувати надані їм права й виконувати покладені на них обов'язки [83, с. 24].

Подібним є також визначення, запропоноване О. А. Котельниковою, яка під суб'єктом адміністративного права визнає власника прав та обов'язків, якими він наділений з метою реалізації повноважень, покладених на нього адміністративним правом [84, с. 49].

У свою чергу, Ю. М. Фролов вважає, що суб'єкт адміністративного права являє собою єдину особу, здатну відповідно до своїх прав та обов'язків виробляти, формулювати та здійснювати свої цілі як учасник конкретних управлінських відносин [85, с. 551].

Не менш дискусійним в юридичній літературі є питання класифікації суб'єктів адміністративного права. У зв'язку з чим пропонуємо зупинитися лише на деяких з них.

А. Б. Авер'янов до суб'єктів адміністративного права пропонує відносити: фізичних осіб, юридичних осіб, колективних суб'єктів, до яких належать об'єднання, що не мають ознак юридичної особи, але водночас вони є суб'єктами адміністративного права. Це такі суб'єкти, як структурні підрозділи державних і недержавних органів, загальні збори громадян за місцем проживання, збори громад у сільській місцевості та ін. [86].

Т. О. Мацелик, на відміну від А. Б. Авер'янова класифікує суб'єктів адміністративного права за різними критеріями таким чином:

- 1) за організаційно-правовою формою суб'єктів адміністративного права можна поділити на індивідуальні та колективні;
- 2) за зовнішньою відокремленістю – фізичні та юридичні особи, а також колективні суб'єкти, які не мають статусу юридичної особи;
- 3) за наявністю владних повноважень – на суб'єктів, наділених владними повноваженнями, та суб'єктів, не наділених владними повноваженнями;

4) за ступенем участі у публічному управлінні: а) суб'єкти, чиї інтереси і права підлягають реалізації та захисту в публічному управлінні (громадяни, іноземці, особи без громадянства, біженці, підприємства, установи, організації, громадські об'єднання); б) суб'єкти, які безпосередньо реалізують надані їм повноваження з метою забезпечення належного порядку управління (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, Президент України); в) суб'єкти, які опосередковано (через власний апарат) беруть участь у публічному управлінні (апарат, комітети Верховної Ради України, Державна судова адміністрація, керівники державних підприємств, установ, організацій);

5) за аксіологічним критерієм суб'єктів адміністративного права необхідно поділити на первинних (органи публічної адміністрації та індивіди) і похідних (підприємства, установи, організації всіх форм власності);

б) за сферами виникнення та розмежування – суб'єкти публічного і приватного права [87, с. 271].

Беручи за основу класифікацію суб'єктів адміністративного права запропоновану Т. О. Мацелик, можна зробити висновок, що апеляційні суди є суб'єктами, які опосередковано через власний апарат беруть участь у відносинах управління. Зокрема, в кожному апеляційному суді України є апарат, який здійснює надані йому повноваження саме у сфері виникнення, розвитку і припинення внутрішньоуправлінських відносин тощо.

М. А. Бояринцева звертає увагу, що першим ключовим аспектом, який характеризує суд як суб'єкта права загалом і як суб'єкта адміністративно-правових суспільних відносин, є врегульованість статусу та діяльності суду нормами права загалом та нормами адміністративного права (правова основа існування та регулювання діяльності) [88, с. 72].

Необхідно зазначити, що діяльність та статус апеляційних судів України також регламентуються актами адміністративного права, серед яких,

зокрема, постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства юстиції України, накази Державної судової адміністрації та інші акти.

Таким чином, можна зробити висновок, що апеляційні суди є судами другої інстанції та суб'єктами адміністративного права.

Виходячи з вищевикладеного, зроблений ряд висновків і пропозицій, окремі з яких наведені нижче.

1. Місце апеляційних судів у системі судоустрою України визначається функціями, які вони здійснюють, та повноваженнями, наданими їм законом для реалізації таких функцій. При цьому правосуддя як визначальна функція всіх судів не є винятковою функцією апеляційних судів в Україні.

2. Виходячи із здійснюваних апеляційними судами функцій та повноважень, діяльність апеляційного суду України запропоновано розглядати як сукупність встановлених законом процесуальних дій суддів, спрямованих на здійснення апеляційного провадження, та сукупність поза процесуальних дій як суддів, так і посадових осіб апарату суду, щодо вивчення та узагальнення судової практики, проведення аналізу судової статистики, прийняття відповідних рекомендацій, надання методичної допомоги судам першої інстанції, заслуховування інформації голів місцевих судів щодо організації їх діяльності, належного організаційного забезпечення безперешкодного здійснення правосуддя, що виражається у внутрішньо-організаційних та зовнішньо-управлінських відносинах з іншими судами, органами державної виконавчої влади, правоохоронними органами, Державною судовою адміністрацією України, її територіальними управліннями, органами суддівського врядування, іншими державними органами та установами системи правосуддя.

3. У своїй діяльності апеляційні суди України додержуються принципів судової влади, вироблених багаторічною практикою і закріплених в актах міжнародного та національного законодавства, оскільки таке додержання є

свідченням не лише демократизму всієї системи судоустрою, й реальним фактором побудови правової держави в Україні.

4. Апеляційні суди України є суб'єктами адміністративного права, що підтверджується участю апеляційних судів в управлінських відносинах опосередковано через голову та апарат апеляційного суду та урегульованістю статусу й діяльності апеляційних судів нормами адміністративних актів.

1.3 Правове регулювання діяльності апеляційних судів в Україні

Діяльність апеляційних судів України є важливою для становлення нашої держави як демократичної та правової. Саме тому доцільно погодитися з М. М. Глуховею, яка зазначає, що здійснення апеляційного провадження полягає в тому, що воно:

- 1) є додатковою гарантією захисту прав, свобод та інтересів особи в публічно-правових відносинах і забезпечення права на судовий захист;
- 2) забезпечує реалізацію контрольної функції правосуддя;
- 3) сприяє єдності, а також однаковості судової практики застосування судами першої інстанції законодавства під час вирішення справ [89, с. 115].

Говорячи про важливість діяльності апеляційних судів в Україні, необхідно звернути увагу на діяльність Апеляційного суду Сумської області, показники діяльності якого за перше півріччя 2017 року є значно вищими порівняно з першим півріччям 2016 року.

№ пор.	Показники	Дані за звітний період
1. Вихідні дані автоматизованої системи діловодства		
1.1	Кількість справ та матеріалів, що перебувають на розгляді на початок звітного періоду	323
1.2	Кількість справ та матеріалів, що надійшли на розгляд за звітний період	4073
1.3	Кількість розглянутих справ та матеріалів за звітний період	3841
1.4	Кількість справ та матеріалів, що перебувають на розгляді на кінець звітного періоду	555
1.5	Кількість справ та матеріалів, що перебувають на розгляді понад один рік на кінець звітного періоду	5
1.6	Фактична кількість суддів	15

Таблиця 1 - Показники діяльності Апеляційного суду Сумської області за перше півріччя 2017 року

При цьому показників діяльності Апеляційного суду Сумської області, зазначених у таблиці 1, взагалі не було б, якщо б не існує на сьогодні правове регулювання. Загалом це стосується діяльності всіх апеляційних судів в Україні, а не лише в Сумській області, оскільки лише за наявності правового регулювання апеляційні суди мають передбачені законодавством можливості організувати свою діяльність, ефективно здійснювати правосуддя та інші допоміжні функції як суди апеляційної інстанції.

Зокрема, М. І. Пипяк зазначає, що від того, наскільки правильно й точно будуть закріплені положення щодо діяльності судів, залежатиме їх практична організація, тоді як відсутність вичерпних для розуміння законодавчих приписів навпаки спричиняє різне їх трактування, внаслідок

цього порушується процес ефективного функціонування судової системи [90, с. 100].

Розглядаючи безпосередньо питання правового регулювання діяльності апеляційних судів, насамперед необхідно звернути увагу, власне, на категорію «регулювання».

Зокрема, М. Ю. Осипов, ґрунтуючись на філософських категоріях «сущє», те, що є, та «належне», те, що повинно бути, під категорією «регулювання» розуміє вплив (сукупність впливів, діяльність, соціальний феномен), що спричиняє в системі певні зміни, що приводять до зменшення чи подолання розбіжностей між «сущим» та «належним» за рахунок наближення «сущого» до «належного», а не навпаки [91, с. 18].

Що ж до правового регулювання, то О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко визначають його як сукупність різноманітних форм та засобів юридичного впливу держави на поведінку учасників суспільних відносин, що здійснюються в інтересах усього суспільства, колективу чи особистості, з метою підпорядкування поведінки окремих суб'єктів установленому в суспільстві правопорядку [92].

Подібним є також визначення, запропоноване В. М. Соловйовим, який під правовим регулювання розуміє владний вплив на суспільні відносини, що здійснюється державою за допомогою всіх юридичних засобів для їх закріплення, упорядкування, розвитку, охорони та спрямований на відображення та узгодження суспільних інтересів задля розвитку основних сфер суспільних відносин [93].

Якщо брати до уваги правове регулювання діяльності апеляційних судів, то необхідно підкреслити, що на науковому рівні воно не було належним чином досліджене. Передусім це пов'язано з тим, що на сьогодні значна кількість науковців розглядають саме адміністративно-правове регулювання діяльності судів. Крім того, специфіка наукових праць свідчить про те, що науковці формулюють об'єкт своїх досліджень досить вузько.

Відповідно ряд наукових досліджень присвячено окремим судам Так, М. І. Шатерніков та Р. М. Аюпова, досліджуючи господарські суди в адміністративному праві, розглядають також адміністративно-правове регулювання їх діяльності.

М. І. Шатерніков, вивчаючи це питання, дав авторське визначення поняття «адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів», під яким він безпосередньо пропонує розуміти визначену й урегульовану нормами адміністративного права діяльність органів державного управління, що здійснюється шляхом прийняття адміністративних актів задля впорядкування суспільних відносин у сфері організації господарського судочинства і підтримання функціонування господарських судів на належному рівні [94, с. 4].

Р. М. Аюпова також звертає увагу на поняття «адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів». При цьому запропоноване нею визначення подібне до вищезазначеного. Але заслуговує на увагу підхід науковця до рівнів адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів. Р. М. Аюпова, беручи до уваги філософські категорії загального, особливого, одиничного, виокремила три рівні адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів: загальний рівень – це правове регулювання, що здійснюється взагалі у державі, зокрема й щодо її органів; особливий рівень – це адміністративно-правове регулювання діяльності органів судової влади, зокрема діяльності судів, і, нарешті, спеціальний рівень, що передбачає регулювання безпосередньо діяльності господарських судів [95, с. 8].

Виходячи із запропонованих Р. М. Аюповою рівнів адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів, можна визначити також рівні адміністративно-правового регулювання діяльності апеляційних судів, які, на нашу думку, матимуть такий вигляд: загальний рівень характеризується правовим регулюванням діяльності органів влади загалом,

крім того, сюди варто віднести міжнародне законодавство, додержання якого за умови його ратифікації Верховною Радою України є обов'язковим для всіх органів влади; особливий рівень, до якого належить правове регулювання загалом діяльності всіх судів системи судоустрою, не беручи до уваги їх спеціалізацію і територіальність; спеціальний рівень передбачає правове регулювання виключно діяльності апеляційних судів в Україні.

Правове регулювання діяльності апеляційних судів тісно пов'язане з особливостями сучасних адміністративно-правових засад функціонування судової системи України, до яких А. Л. Борко відносить: 1) поєднання конституційного, законодавчого і підзаконного регулювання; 2) відносно високий рівень загальної законодавчої регламентації; 3) цілісність, єдність і структурованість судової системи України за недостатньої правової визначеності засад і принципів її системності; 4) остаточна правова неврегульованість засад взаємодії судів між собою та іншими органами публічної влади і громадськістю; 5) недостатня відповідність кадрового і матеріально-фінансового забезпечення судової системи України потребам судової діяльності; 6) відсутність чітких концептуальних і програмних документів із питань розвитку адміністративно-правового забезпечення функціонування судової системи України, відсутність комплексного підходу щодо запобігання його правовим колізіям і прогалинам [96].

Беручи до уваги виділення А. Л. Борко адміністративно-правових засад функціонування системи судоустрою України, можна зробити висновок, що правове регулювання апеляційних судів в Україні не є досконалим та відповідно потребує окремого наукового дослідження з метою розроблення пропозицій щодо його вдосконалення, оскільки зазначені суди відіграють значну роль у реалізації права громадян України на судовий захист та становленні держави як демократичної й правової [96].

Існуюча на сьогодні ієрархія національного законодавства дозволяє нам стверджувати, що правове регулювання діяльності апеляційних судів в Україні здійснюється на конституційному, законному і підзаконному рівнях.

На конституційному рівні регулювання діяльності апеляційних судів здійснюється нормами Конституції України як акта найвищої юридичної сили національного законодавства, а на законному рівні – законами й нормами міжнародного законодавства, ратифікованими Верховною Радою України. У свою чергу, на підзаконному рівні важливе місце в правовому регулюванні діяльності апеляційних судів належить постановам Кабінету Міністрів України, наказам Державної судової адміністрації України, рішенням Ради суддів України, актам зборів суддів конкретного суду, наприклад зборів суддів Апеляційного суду Сумської області, та іншим підзаконним актам.

Серед міжнародних актів, ратифікованих парламентом України, необхідно звернути особливу увагу на Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 року, а також Міжнародну (Універсальну) хартію суддів, ухвалену 17 листопада 1999 року Центральною радою Міжнародної асоціації суддів у Тайпеї (Тайвань).

Важливість цих актів обумовлена тим, що європейська конвенція 1950 року забезпечує право кожного на справедливий суд (ст. 6), яке водночас є однією із засад діяльності апеляційних судів в Україні, оскільки справедливе правосуддя є метою всіх органів судової влади в нашій державі [76]. У Загальній декларації прав людини 1948 року також передбачено, що «кожна людина ... має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом» [97].

Ми вже звертали увагу на принцип самостійності судів та незалежності суддів в організації та діяльності апеляційних судів України, але з огляду на визначення актів, що є джерелами правового регулювання діяльності

апеляційних судів, доцільно звернути увагу також на Основні принципи незалежності судових органів, схвалені Резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, у змісті яких йдеться, зокрема, про те, що незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах країни, а всі державні та інші установи зобов'язані шанувати незалежність судових органів і додержуватися її [98].

Рекомендацією CM/Rec (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухваленого 17 листопада 2011 року, передбачено, що судді повинні мати достатні повноваження, а також можливість їх здійснювати для виконання своїх обов'язків, підтримання юрисдикції та гідності суду. Юрисдикція судді повинна поширюватися на будь-яку особу, причетну до справи, зокрема на державні органи або їх представників [99].

У свою чергу, Хартія «Про статус суддів» 1999 року також закріплює такі основні принципи діяльності суддів, як неупередженість та стриманість, незалежність і особиста незалежність, підпорядкування закону, ефективність тощо. Крім того, цим міжнародним документом звертається увага на специфіку призначення судді на посаду. Зокрема, обрання судді на посаду повинна відповідати об'єктивним та прозорим критеріям і базуватися суто на його професійній кваліфікації. Якщо обрання на посаду не відбувається іншим шляхом згідно із встановленою та глибоко вкоріненою традицією, то таке обрання повинен здійснювати незалежний орган, до якого входить достатня кількість представників судової влади [100].

Виходячи із вищевикладеного у Хартії «Про статус суддів», принципи і особливості статусу судді закріплені в актах національного законодавства, що визначають адміністративно-правовий статус суддів, який є одним із напрямків правового регулювання діяльності судів.

Зокрема, А. А. Іванищук, окрім адміністративно-правового статусу суддів, до напрямків правового регулювання діяльності суду відносить: 1) адміністративні процедури щодо створення, реорганізації та ліквідації судів; 2) кадрову роботу в системі судочинства; 3) установлення меж повноважень суддів, які обіймають адміністративні посади; 4) забезпечення адміністративного контролю у сфері судочинства; 5) регулювання особистого прийому громадян у системі судової гілки влади; 6) доступу до публічної інформації та взаємодію із засобами масової інформації; 7) регулювання суддівського самоврядування; 8) організацію захисту суддів, охорони приміщень судів та підтримання в них правопорядку; 9) особливості заохочення й дисциплінарну відповідальність, суддів та державних службовців апарату суддів; 10) забезпечення здійснення матеріально-технічних операцій у системі судової влади; 11) адміністративну відповідальність у сфері діяльності судів [101].

Варто зазначити, що правове регулювання діяльності апеляційних судів в Україні співвідноситься з його механізмом як форма і зміст, предмет та його внутрішня побудова. Механізм правового регулювання загалом відображає процес здійснення правового регулювання. С. С. Алексєєв вважає, що під механізмом правового регулювання потрібно розуміти взятую в єдності всю сукупність юридичних засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини [102].

М. І. Тарахович пропонує виокремлювати два способи визначення елементів механізму правового регулювання. Першим є широкий підхід відповідно до якого означений механізм охоплює такі елементи, як: норми права, нормативно-правові акти, юридичні факти, правовідносини, тлумачення, реалізація права, законність, правосвідомість, правова культура, правомірна поведінка, протиправна поведінка, юридична відповідальність. Другий підхід є більш вузьким і до елементів механізму правового

регулювання належать лише норми права, нормативно-правові акти, правовідносини, реалізація права та законність [103].

Дещо простішим є підхід О. Г. Мурашина, який поділяє механізм правового регулювання на основні та допоміжні елементи. Зокрема, до основних він відносить: юридичну норму, правовідносини, реалізацію учасниками правовідносин своїх суб'єктивних прав та обов'язків. У свою чергу, до допоміжних науковець відносить акти застосування права, а нормативною основою механізму правового регулювання є система правових норм. При цьому науковець істотну роль відводить підзаконним актам, пояснюючи це тим, що законодавець не може приймати правові норми з таким ступенем деталізації, який гарантував би можливість регулювання усіх суспільних відносин [104].

Отже, механізм правового регулювання, зокрема діяльності апеляційних судів, містить не лише норми права, закріплені у відповідних міжнародних актах, законах чи підзаконних актах, а й ряд інших основних та допоміжних елементів, без яких відповідні норми права не були б втілені в життя, а організація та діяльність апеляційних судів залишалися б неврегульованими.

Необхідно, що поряд із правовим регулюванням досить часто можна натрапити на поняття «нормативно-правове регулювання». Зокрема, К. Г. Волинка визначив його як процес, що триває в часі, є досить складним, довготривалим та здійснюється кількома етапами :

1) правова регламентація суспільних відносин – процес розроблення саме юридичних норм, спрямований на загальне, а не індивідуальне регулювання відносин й тісно пов'язаний із правотворчою діяльністю;

2) конкретизація прав та обов'язків у ситуаціях, передбачених нормами права правових відносин;

3) фактична реалізація правових відносин, що є результатом діяльності регулювання [105, с. 107–108].

У свою чергу, Ж. Б. Доржиев відносить нормативно-правове регулювання до однієї з форм (видів) правового регулювання разом з індивідуально-правовим (казуально-правовим) регулюванням, яке є первинним щодо початку правового регулювання, має загальний характер, тому що здійснюється за допомогою права [106, с. 123].

Варто зазначити, що саме по собі правове регулювання пов'язане з основоположними принципами права. А. В. Хворостянкіна звертає увагу на те, що такими принципами є принцип справедливості, гідності, рівності, демократизму, гуманізму, тобто принципи, якими пронизана «правова тканина». Зокрема, «гнучкість» правового регулювання пов'язана з принципом верховенства права, з процесами взаємообумовленості «букви» і «духу» закону [107, с. 11–12].

В. Божко, досліджуючи призначення принципів права у механізмі правового регулювання суспільних відносин, звертає увагу на те, що принципи права повинні обумовлювати зміст нормативних, правозастосовних, а також інтерпретаційних актів. Ось чому їх перелік та зміст потрібно виводити не з чинного законодавства, а з тих цінностей, які панують у суспільстві та відображені в принципах права [108].

На підтвердження зазначеного необхідно звернути увагу на ст. 8 Конституції України, відповідно до якої в нашій державі визнається й діє принцип верховенства права.

У відомому звіті Венеціанської комісії 2011 року на підставі аналізу правових систем європейських держав у пошуках спільних елементів, характерних як для «верховенства права», так і для «правової держави», пропонується щонайменше шість необхідних елементів, яких потрібно додержуватися не лише формально, а й по суті. Такими елементами є: 1) законність включно з прозорим, підзвітним і демократичним процесом прийняття законів; 2) правова визначеність; 3) заборона довільності у прийнятті рішень; 4) доступ до правосуддя, що здійснюється незалежним і

безстороннім судом, включно з можливістю оскаржити адміністративні акти в суді; 5) повага до прав людини; 6) недискримінація і рівність перед законом [109, с. 10].

Крім того, Конституція України визначає інші засади функціонування судової гілки влади в Україні, що підтверджується наявністю в її змісті розділу VIII «Правосуддя». При цьому у 2016 році до нього було внесено ряд істотних змін, які доцільно розглянути в рамках дисертаційного дослідження, зважаючи на їх новизну.

Зокрема, 2 червня 2016 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». Насамперед необхідно зазначити, що відповідно до цього закону змінено порядок утворення судів. Так, Президента України відповідно до цих змін позбавлено права на утворення судів. Відповідно до Закону України від 2 червня 2016 року суди будуть створюватися Президентом України та Верховною Радою України спільно через подання Президентом після консультацій із Вищою радою юстиції до парламенту законопроекту про утворення суду [110].

Зміни не залишили поза увагою також порядок призначення суддів. У Конституції України вже чітко передбачено, що судді призначаються на посаду Верховною радою України за поданням Вищої ради правосуддя безстроково.

Зазначені зміни стосуються і апеляційних судів в Україні, оскільки утворення та ліквідація таких судів, а також призначення суддів апеляційних судів в Україні будуть здійснюватися відповідно до зазначених змін.

Говорячи про Конституцію України як акт найвищої юридичної сили в системі джерел правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні, окрему увагу слід звернути на акти Конституційного Суду України.

Законом України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року передбачено, що Конституційний Суд України є органом

конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та в передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України та інші повноваження відповідно до Конституції України [111].

Т. О. Цимбалістий визначає рішення Конституційного Суду України як акти зі складною правовою природою: вони є правовими актами у випадках, передбачених законодавством, мають нормативний зміст, проте не є нормативно-правовими актами в повному розумінні цього поняття; можуть набирати характеру юридичного прецедента, характеризуватися преюдиційністю і саме тому є окремим, спеціальним різновидом правових актів, а також допоміжним джерелом (формою) права [112, с. 50].

Розглядаючи акти Конституційного Суду України як джерело правового регулювання діяльності апеляційних судів, неможливо не звернути увагу на таку особливість рішень Конституційного Суду України, як обов'язковість. Вищезазначене дає підстави стверджувати, що у разі якщо апеляційний суд, переглядаючи рішення суду першої інстанції щодо дотримання ним при винесенні рішення або постановлення ухвали норм матеріального та/або процесуального законодавства, буде ігнорувати застосування норми, яка офіційно тлумачиться Конституційним Судом України, суд касаційної інстанції за зверненням однієї із сторін справи може скасувати його рішення. Відповідно рішення Конституційного Суду України впливають на діяльність апеляційних судів, у зв'язку з чим ми можемо віднести їх до джерел правового регулювання діяльності зазначених судів.

С. Г. Штогун зазначає, що похідним від Конституції України є Закон України «Про судоустрій і статус судів» №1402-VIII від 2 червня 2016 року. В ст. 1 Закону визначено, що судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними і безсторонніми судами, утвореними законом [113].

При цьому науковець звертає свою увагу на те, що законодавець ототожнює правосуддя (Розділ VIII Конституції України) та судову владу (п. 1 ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), вважаючи суди суб'єктами, які здійснюють і правосуддя, і судову владу. При цьому необхідно погодитися з позицією автора, що суб'єктами судової влади, закріпленими в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», є також Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія, органи суддівського самоврядування, Національна школа суддів, а також новий суб'єкт судової влади – Громадська рада доброчесності. Усі ці суб'єкти реалізують відповідні функції судової влади, крім функції правосуддя, або, як пишуть автори закону, – здійснюють судову владу [113].

Звичайно, що апеляційні суди України є суб'єктами, які здійснюють правосуддя. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» №1402-VIII від 2 червня 2016 року визначено, що апеляційні суди діють як – суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, як суди першої інстанції, з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Крім того, у цьому Законі закріплено перелік повноважень апеляційних судів, але не обмежено їх лише цим переліком [45].

Зважаючи на те, що нормативно-правові акти займають важливе місце в механізмі правового регулювання діяльності апеляційних судів, необхідно звернути увагу на його поняття та особливості. Зокрема, Л. М. Легін визначає нормативно-правовий акт як юридичний документ, акт уповноваженого суб'єкта правотворчості, прийнятий у встановленому порядку, що встановлює, змінює та скасовує норми права [114].

Важливе значення для розуміння нормативно-правових актів як джерела правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні мають підходи до їх класифікації.

На сьогодні однією з найпоширеніших класифікацій нормативно-правових актів є їх поділ за змістом предмета й ознак судової влади на: законодавство про засади діяльності суду; законодавство про завдання, окремі напрями та організацію діяльності суду; законодавство про гарантії здійснення судової діяльності, правового й соціального захисту її суб'єктів [115].

Таким чином, нормативно-правовому акту належить важливе місце в системі джерел правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні та яким властива низка особливостей, що виділяють його з-поміж інших юридичних засобів впливу на діяльність апеляційних судів в Україні.

Я. В. Романов доводить, що в ієрархічній та матеріальній залежності від законів перебувають підзаконні акти. Особливістю підзаконних актів є те, що вони можуть бути ухвалені лише за наявності закону, який вже набрав чинності, а поширення дії підзаконного акта на відносини, які виходять за часові або просторові межі дії відповідного закону, або на осіб, що не є суб'єктами його регулятивного впливу, є недопустимим [116].

Важливість існування підзаконних актів, на думку науковця, обумовлена тим, що сучасний етап розвитку суспільства вимагає гнучкого рівня правового регулювання суспільних процесів. У свою чергу, підзаконні акти повністю виконують це завдання, оскільки забезпечують деталізацію застосування норм закону, регламентують порядок введення його в дію, конкретизують механізм дії, який вже визначений у законі, встановлюють кількісні показники, норми, квоти, містять вирішення окремих конкретних питань, зокрема процедурного порядку, одночасно із цим залишаючись у межах тої легітимної мети, для досягнення якої їх введено [116].

Зокрема, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року визначає вимоги на посаду суддів та повноваження голови суду. Але правове регулювання роботи з кадрами в апеляційному суді регулюється не лише зазначеними нормативно-правовим актом, а й значною

кількістю підзаконних актів, серед яких Порядок проведення іспиту та методика встановлення його результатів у процедурі кваліфікаційного оцінювання, затверджений рішенням від 4 листопада 2016 року [117], Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення від 3 листопада 2016 року [118]. Останнім підзаконним актом, зокрема, визначено, що компетентність, професійна етика та доброчесність є тими критеріями, за якими оцінюється не лише особа, яка займає посаду судді, а й кандидати на посаду судді.

Варто зазначити, що суди можуть також самостійно регулювати свою діяльність із питань дозволених законодавством. Зокрема, до відання суду належить затвердження положення про апарат суду, про збори суддів, правила внутрішнього трудового (службового) розпорядку.

Так, на підставі Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженого указом Державної судової адміністрації України № 115 від 28 вересня 2012 року рішенням зборів суддів Апеляційного суду Сумської області 27 березня 2015 року було затверджено Положення про апарат Апеляційного суду Сумської області. Відповідно до якого апарат здійснює організаційне забезпечення роботи суду згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» і керується у своїй діяльності також Конституцією України, Законом України «Про державну службу», іншими нормативно-правовими актами, рішенням зборів суддів, а також наказами і розпорядженнями голови суду, наказами керівника апарату суду [119].

У свою чергу, збори суддів Апеляційного суду Сумської області, відповідно до Положення про збори суддів Апеляційного суду Сумської області від 3 липня 2015 року являють зібрання суддів суду, на якому обговорюють питання внутрішньої діяльності суду та ухвалюють колективні рішення з обговорюваних питань. У Положенні про збори суддів

Апеляційного суду Сумської області також зазначається, що діяльність зборів суддів регулюється Конституцією України (ст. 30, розділ XVIII «Правосуддя», Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (розділ VIII «Суддівське самоврядування», статтями 124-132), іншими законами, регламентами та положеннями, які ухвалює з'їзд суддів України, Рада суддів України, та іншими актами [120].

В Апеляційному суді Сумської області для врегулювання праці працівників та службовців діють також Правила внутрішнього трудового розпорядку від 7 березня 2017 року [121] та Правила внутрішнього службового розпорядку від 18 січня 2017 року [122], Наказ про проведення перевірки державних службовців та службовців суду згідно із Законом України «Про очищення влади» від 4 червня 2015 року [123].

Ураховуючи кількість підзаконних актів, ухвалених органами суддівського самоврядування, можна зробити висновок, що апеляційні суди можуть самостійно регулювати свою діяльність щодо питань, віднесених законодавством до їх відання. Це свідчить безпосередньо про те, що діяльність апеляційних судів регулюється не лише актами вищих органів влади, а й актами органів суддівського самоврядування.

Продовжуючи розглядати джерела правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні, необхідно звернути увагу на ті нормативно-правові акти, які мають загальний характер, але стосуються також діяльності апеляційних судів в Україні.

Зокрема, пряме відношення до діяльності апеляційних судів має Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року. Важливість зазначеного нормативно-правового акта полягає у тому, що його норми захищають суддів, працівників апарату, які беруть безпосередню участь у конституційному провадженні та розгляді справ у судах, кримінальному провадженні та провадженні у справах про адміністративні правопорушення, а також їх близьких родичів від посягань

на їх майно, життя та здоров'я, які безпосередньо заважають їм повноцінно виконувати покладені на них обов'язки [124].

Зважаючи на те, що А. А. Іванищук звернув увагу на такий напрямок нормативного регулювання судової гілки влади, як доступ до публічної інформації та взаємодія із засобами масової інформації, доцільно звернути увагу на нормативно-правові акти, які його регулюють. Зокрема, це Закони України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року [125], «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 року [126], «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року [127], «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 року [128], «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2015 року [129], «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні у засобах масової інформації» від 23 вересня 1997 року [130], «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 року [131] тощо.

Загалом зазначені нормативно-правові акти регулюють інформаційні відносини, суб'єктом яких є апеляційні суди, а також особливості здійснення такими судами інформаційної діяльності. В будь-якому разі здійснення суддями апеляційного суду наданих їм повноважень не повинно суперечити нормам законодавства в інформаційній сфері.

Законом України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року передбачено, що кожен має право доступу до публічної інформації, крім інформації, яка є інформацією з обмеженим доступом (конфіденційна, таємна та службова інформація) [125].

Розглядаючи питання доступу до інформації, не можна не зазначити, що судам надано право ухвалювати відповідні акти, які регулюють доступ до публічної інформації в конкретному суді. Про це свідчить Положення про забезпечення доступу до публічної інформації в Апеляційному суді Сумської області. А в додатках до цього Положення передбачено перелік інформації, яка є інформацією з обмеженим доступом, та відомості, які не мають ознак

публічної інформації, форму електронного запиту на інформацію, інструкцію щодо її заповнення, форми письмових запитів для фізичних, юридичних осіб [132].

Відповідно до Закону України «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2015 року рішення суду проголошується прилюдно, крім випадків, коли розгляд справи проводився у закритому судовому засіданні. Рішення суду є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання. Крім того, законодавець дозволяє публікувати судові рішення в друкованих виданнях, що є явним прикладом взаємодії між судом та засобами масової інформації [129].

Взаємодія суду зі ЗМІ також регулюється Законом України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні у засобах масової інформації». Безпосередньо у ст. 12 зазначеного законодавчого акта передбачено, що висвітлення діяльності судів загальної юрисдикції України, а також Конституційного Суду України здійснюється аудіовізуальними засобами масової інформації на засадах укладених між ними угод та з урахуванням специфіки роботи цих судів [130].

Необхідно звернути увагу, що діяльність апеляційних судів регулюється також вимогами закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року. Вищезазначене підтверджується тим, що згідно з п. «г» ч. 1 ст. 13 цього закону його дія поширюється на суддів [133].

Іншим актом законодавства, який також займає важливе місце у правовому регулюванні діяльності апеляційних судів, є Закон України «Про очищення влади» [134]. Виконання норм цього нормативно-правового акта також регулюється великою кількістю підзаконних актів. Зокрема, у межах Апеляційного суду Сумської області на виконання Закону України «Про очищення влади» було прийнято: Наказ про затвердження плану заходів

Апеляційного суду Сумської області щодо Закону України «Про очищення влади» [135], Наказ про проведення перевірки суддів згідно із Законом України «Про очищення влади» від 2 грудня 2014 року [136], Наказ про проведення перевірки державних службовців та службовців суду згідно із Законом України «Про очищення влади» від 8 червня 2015 року [137].

Порівняно новими актами у національній системі законодавства, які також стосуються діяльності апеляційних судів, є Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 8 квітня 2014 року [138] та Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року [139].

Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» визначено основні правові та організаційні засади проведення спеціальною комісією за заявами фізичних та юридичних осіб спеціальної перевірки суддів судів загальної юрисдикції як тимчасового посиленого заходу з використанням існуючих процедур розгляду питань про притягнення суддів судів загальної юрисдикції до дисциплінарної відповідальності і звільнення з посади у зв'язку з порушенням присяги з метою підвищення авторитету судової влади України та довіри громадян до судової гілки влади, відновлення законності і справедливості [138]. У свою черг, Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд», який не є самостійним законодавчим актом, було внесено ряд істотних змін до актів національного законодавства, які прямо регулюють діяльність апеляційних судів в Україні.

Безумовно, що, здійснюючи правосуддя, апеляційні суди повинні керуватися вимогами законодавства, яке регулює сферу суспільних відносин, де виник спір чи вчинено правопорушення. Крім того, сама процедура розгляду справи апеляційним судом врегульована законодавством. Зокрема, процесуальні кодекси регламентують процедуру розгляду апеляційними судами в Україні кримінальних, адміністративних, цивільних, господарських справ, а також справ про адміністративні правопорушення, визначають

особливості реалізації принципів судової влади, суб'єктного складу судового розгляду, процесу доказування, а також інших аспектів процесуальної форми стосовно кожного окремого виду судочинства.

Ведення діловодства, яке нерозривно пов'язане із судовим провадженням в апеляційній інстанції, також регулюється підзаконними актами. Зокрема, Апеляційний суд Сумської області у своїй діяльності керується Інструкцією з діловодства у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ, затвердженій Наказом Державної судової адміністрації України від 17 грудня 2013 року. Так, відповідно до інструкції в кожному апеляційному суді визначається особа, відповідальна за ведення діловодства, яка забезпечує облік і проходження документів термінами передбаченими чинним законодавством або самим документом; звітує перед керівництвом про стан виконання документів [140].

Питання ведення діловодства в апеляційних судах регулюються також актами затвердженими Державною судовою адміністрацією України (зокрема, Про затвердження Переліку судових справ і документів, що утворюються в діяльності суду, із зазначенням строків зберігання» № 22 від 10 лютого 2010 року [141]; Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання))» № 108 від 20 вересня 2012 [142]), постановами Кабінету Міністрів України (зокрема, Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації» № 348 від 14 квітня 1997 року [143]) тощо.

Виходячи з вищевикладених підзаконних актів, які регулюють діяльність судів загалом та апеляційних судів зокрема у сфері діловодства,

можна зробити висновок, що органи суддівського самоврядування та органи виконавчої влади приймаючи постанови, накази, рішення істотно конкретизують норми законів України, якими регулюється діяльність судів в Україні. А отже, можна зробити висновок, що збори суддів, Рада суддів України, Державна судова адміністрація України, Кабінет Міністрів України поряд із Парламентом України як вищими органом законодавчої влади нашої держави є суб'єктами правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні.

Окрім визначення джерел правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні, особливу увагу необхідно звернути на те, що в умовах реформування судової гілки влади в Україні питання правового регулювання діяльності судів загалом набуває особливого значення та потребує удосконалення у напрямку становлення України як правової держави із незалежною та компетентною судовою гілкою влади. При цьому таке удосконалення правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні повинне відбуватися як у зовнішній площині, яка передбачає нормотворче врегулювання відповідними державними органами діяльності господарських судів, так і у внутрішній площині, що полягає в забезпеченні належних умов для здійснення правосуддя.

На підставі аналізу та узагальнення основних наукових підходів, а також норм національного та міжнародного законодавства, зроблено ряд висновків та пропозицій стосовно питання правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні, деякі з яких викладено нижче.

1. Правове регулювання організації та діяльності апеляційних судів в Україні здійснюється на загальному, особливому та спеціальному рівнях, кожному з яких притаманна певна специфіка.

2. Виходячи з ієрархії актів системи національного законодавства, правове регулювання організації та діяльності апеляційних судів в Україні здійснюється на конституційному, законному та підзаконному рівнях.

3. На конституційному рівні до актів найвищої юридичної сили у системі джерел правового регулювання організації та діяльності апеляційних судів віднесено Конституцію України. Визначено, що рішення Конституційного Суду України, якими тлумачиться та чи інша норма національного законодавства, і дотримання яких є обов'язковим для судів системи судоустрою, є джерелом правового регулювання організації та діяльності апеляційних судів в Україні.

4. На законному рівні, крім нормативно-правових актів, джерелами правового регулювання організації та діяльності апеляційних судів запропоновано вважати акти міжнародного законодавства, які визначають основні засади організації та діяльності судів, загалом, на міжнародному рівні та є обов'язковими для України у разі їх ратифікації Верховною Радою України.

5. Зроблено висновок, що акти судових органів та органів суддівського самоврядування суттєво конкретизують норми законодавчих актів, які регулюють організацію та діяльність апеляційних судів в Україні, а відповідно становлять собою підзаконний рівень правового регулювання організації та діяльності апеляційних судів в Україні.

1.4 Адміністративно-правові відносини у діяльності апеляційних судів

На сучасному етапі реформування всієї системи судоустрою стан нормативно-правового та організаційного забезпечення діяльності судових органів вимагає наразі вироблення нового, сучасного наукового уявлення про діяльність апеляційних судів у системі судоустрою, визначення і характеристики основних видів правовідносин, які виникають під час здійснення ними своїх функцій та повноважень.

Початковою основою всієї галузі адміністративного права є адміністративно-правові відносини, й відповідно саме цей юридичний феномен є досить важливим і у сфері діяльності апеляційних судів як суб'єктів адміністративного права. Належне теоретичне опрацювання низки питань, пов'язаних із адміністративно-правовими відносинами, їх відповідна практична реалізація безпосередньо спрямовані на забезпечення вдосконалення механізму адміністративно-правового регулювання, а також можуть бути покладені в основу підвищення ефективності діяльності державних органів влади всіх рівнів, зокрема й апеляційних судів.

У п. 1.2 цього розділу нашого дисертаційного дослідження ми встановили, що апеляційні суди є суб'єктом адміністративного права, а це з очевидністю свідчить на те, що він є учасником адміністративно-правових відносин, особливість участі у яких ми дослідимо.

Питання адміністративно-правових відносин, ураховуючи його важливість, свого часу були предметом дослідження таких вчених, як В. Б. Авер'янов, Д. М. Бахрах, Ю. П. Битяк, А. С. Васильєв, І. П. Голосніченко, С. В. Ківалов, Л.В. Коваль, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, Є. В. Курінний, Ю. М. Стариков та ін. Кожний із них розкриває свою думку щодо визначення цієї юридичної категорії, виділяє певні особливості, які вважає вагомими.

Взагалі категорія «правовідносини» у теорії держави та права визначаються як врегульовані правом вольові суспільні відносини, учасники яких наділені суб'єктивними правами і юридичними обов'язками [144, с. 126].

У науковій літературі існують різні підходи щодо надання визначення поняття «адміністративно-правових відносин».

Наприклад, на думку О. М. Якуби адміністративно-правові відносини визначаються як суспільні відносини, що регулюються адміністративно-правовими нормами, в яких одна із сторін наділена правом вимагати від

іншої сторони у процесі виконавчої та розпорядчої діяльності здійснення поведінки, зазначеної в адміністративно-правовій нормі [145, с. 53].

Подібне визначення надане також іншими дослідниками, які зазначають, що адміністративні правовідносини – це правовідносини, що виникають на базі адміністративно - правових норм і є юридичною формою відносин у сфері державного управління, де сторони беруть участь як носії прав та обов'язків [146, с. 76].

Аналізуючи наведені визначення поняття адміністративно-правових відносин, ми можемо зробити висновок, що вчені одностайні у тому, що такі суспільні відносини обов'язково повинні регулюватись адміністративно-правовими нормами й виокремлюють сферу правого регулювання даних відносин як державне управління.

Необхідно зазначити, що існують й інші думки щодо сфери правового регулювання адміністративних відносин, виходячи з їх визначення, які, на наш погляд, дещо ширше розкривають поняття адміністративно-правових відносин як сферу владно-управлінської діяльності не лише органів виконавчої влади, а й інших органів влади й управління, місцевого самоврядування та організацій, наділених функціями державного управління, та які є більш прийнятними в аспекті розкриття адміністративно-правових відносин у діяльності апеляційних судів.

Так, наприклад, такі науковці, як О. П. Альохін, А. О. Кармолицький, Ю. М. Козлов під адміністративно-правовими відносинами розуміють урегульовані адміністративно-правовою нормою управлінські суспільні відносини, в яких сторони є носіями взаємних обов'язків і прав, встановлених і гарантованих адміністративно-правовою нормою [147, с. 51].

Аналогічної думки дотримується й Ю. М. Стариков, який зазначає, що адміністративно-правові відносини складають суспільні відносини у сфері управління [148, с. 318].

Існують серед науковців думки щодо визначення поняття адміністративно-правових відносин як урегульованих нормами адміністративного права суспільних відносин, які складаються у сфері діяльності виконавчої влади [149, с. 46].

Але ми повністю погоджуємося з позицією Г. О. Пономаренка про те, що адміністративно-правові відносини можуть виникати, змінюватися чи припинятися не лише під час діяльності органів виконавчої влади, де вони є справді домінуючими, а й під час внутрішньо-організаційної діяльності інших органів (у Верховній Раді України, органах прокуратури, судових органах, зокрема й в апеляційних судах) [150, с. 195].

Крім того, розглядаючи адміністративно-правові відносини в діяльності апеляційних судів, ми не можемо не акцентувати увагу на висновках професора В. К. Колпакова, який, осмислюючи адміністративно-правові відносини в умовах реформування адміністративного права відзначив, що поняття адміністративно-правових відносин стає більш широким і виходить за межі лише державного управління, оскільки норми адміністративного права регулюють не лише відносини державного управління, а й інші управлінські відносини (внутрішньо-організаційні) [151, с. 102].

М. П. Запорожець через визначення предмета адміністративного права також визначає адміністративно-правові відносини як сукупність взаємозв'язаних та відносно однорідних суспільних відносин, які виникають не лише у галузі зовнішньої діяльності суб'єктів державної влади, а й у процесі їх внутрішньоорганізаційної діяльності [152, с. 25].

В адміністративно-правовій літературі адміністративно-правові відносини в цілому класифікують за такими підставами: залежно від елемента юридичної норми (регулятивні чи охоронні); за змістом (матеріальні чи процесуальні); за характером дій зобов'язаного суб'єкта (активні чи пасивні); залежно від розподілу прав та обов'язків між сторонами

(односторонні чи двосторонні); за характером зв'язків між сторонами (вертикальні чи горизонтальні) [149, с. 17].

Крім того, В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко, доповнюючи зазначені підстави класифікації адміністративно-правових відносин, виділяють критерій класифікації адміністративно-правових відносин за напрямками (сферою) їх реалізації на: внутрішньоапаратні й позаапаратні [153, с. 72]. Їх позицію поділяє також Г. О. Пономаренко, який лише відмінно щодо назви поділяє такі відносини на: зовнішні та внутрішньоорганізаційні [150, с. 198].

В. В. Аванесян, С. В. Андрєєва, Є. В. Белякова більш детально розкривають зміст таких категорій правовідносин, зазначаючи, що зовнішні (позаапаратні) відносини пов'язані з безпосереднім впливом на об'єкти, що не входять до системи влади та управління. Внутрішньоорганізаційні (внутрішньоапаратні) правовідносини характеризують організаційні основи управління, будучи відносинами, що складаються в процесі організації й функціонування публічного управління. Це відносини, пов'язані з формуванням управлінських структур, визначенням основ взаємодії між ними та їх підрозділами, з розподілом прав і обов'язків, відповідальності між працівниками апарату органу управління [154, с. 25]. Д. Н. Бахрах, Б. В. Россинский, Ю. Н. Стариков, доповнюють, що сторонами в таких відносинах є органи державної влади, їх структурні підрозділи, а також посадові особи [155, с. 119–120].

На нашу думку, відповідно до вищезазначеного критерію ми можемо найбільш повно розкрити особливості адміністративно-правових відносин у діяльності апеляційних судів як суб'єктів адміністративного права.

Як правильно зазначив В. Ю. Мащук, адміністративно-правові відносини у діяльності судів загальної юрисдикції виникають із приводу визначення і формування структури судів, організації їх роботи, розподілу навантаження, прав і обов'язків між суддями та працівниками апаратів судів тощо. Такого роду відносини відбивають завдання організації та

забезпечення діяльності судової системи, мають внутрішній для держави характер [156, с. 42].

Отже, перш ніж перейти до розкриття особливостей адміністративно-правових відносин у сфері діяльності апеляційних судів, на нашу думку, необхідно розглянути особливості структурної визначеності системи судоустрою України, оскільки дані аспекти є передумовою виникнення адміністративно-правових відносин в апеляційних судах.

З ухваленням Закону України «Про судоустрій і статус суддів» №1402-VIII від 2 червня 2016 року було визначено «трирівневу» систему судоустрою України, де апеляційні суди посідають своє важливе й невід’ємне від всієї системи місце як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суди першої інстанції, з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення [45].

Дослідження апеляційних судів як суб’єктів адміністративного права неможливе без організаційних принципів їх побудови, які є гарантіями діяльності апеляційних судів як суб’єктів адміністративного права.

Організаційні принципи побудови апеляційних судів України як невід’ємна складова частина змісту демократії, що є відображення суспільно-правових поглядів народу на організацію судових органів, знайшли своє закріплення у ч. 1 ст. 125 Конституції України [44].

Ураховуючи те, що передумовою побудови ефективної системи судів є саме основоположні конституційні принципи побудови та організації системи судоустрою, вважаємо за необхідне детальніше зупинитися на розгляді організаційних принципів через призму невід’ємного впливу під час побудови та організації діяльності апеляційних судів як суб’єкта адміністративного права, а також при виявленні особливостей їх побудови.

А. Л. Борко принципи організації системи судоустрою розглядає як систему законодавчо визначених й гарантованих державою, обумовлених

ідейно-політичним рівнем розвитку суспільства, стабільних, вихідних концептуальних основ організації судової системи та судових органів, що визначають засадничі вимоги, закономірності й зміст формування судової системи [157, с. 54].

Отже, принципи побудови системи судоустрою є цілісним правовим явищем і закладають фундаментальні основи побудови як всієї системи судоустрою в Україні, так і окремих її елементів, зокрема й апеляційних судів, для розкриття адміністративно-правового статусу даних судів відповідно до концептуальних положень судової влади, побудови державного апарату й відправлення правосуддя.

Згідно ч. 1 ст. 125 Конституції України судоустрій в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації та визначаються законом [44].

У юридичній літературі до організаційних принципів, що стосуються побудови та організації діяльності апеляційних судів, окрім зазначених відносять також інстанційність [65, с. 18].

На думку професора І. Є. Марочкіна, під принципом територіальності розуміють розвиток судової системи судів загальної юрисдикції залежно від адміністративно-територіального устрою, закріпленого ст. 133 Конституції України. Він обумовлений необхідністю здійснення судової влади на всій території України й доступність її для всього населення. Визначальною вимогою принципу територіальності є те, що мережа судових органів повинна рівномірно поширюватися на всі адміністративно-територіальні одиниці України. Автор акцентує увагу на тому, що цей принцип побудови судової системи забезпечує територіальне розмежування юрисдикції однорідних судів, тобто визначає мережу судового округу [158, с. 44–45].

Відповідно до попереднього Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року, територіальна побудова апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення відповідала адміністративно-територіальному поділу нашої

держави, згідно зі ст. 133 Конституції України [159]. Їх юрисдикція поширювалася на одну область держави та окремо – на міста загальнодержавного значення – Київ та Севастополь, що неодмінно відображалось відповідно у їх назві.

Частиною 2 статті 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року передбачалося утворення апеляційних судів в апеляційних округах, але це правове положення своєї фактичної реалізації у дійсності не одержало, оскільки в подальшому не було нормативно закріплено ні поняття «апеляційний округ», ні територіальне визначення апеляційних округів щодо апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративне правопорушення й фактично їх територіальна побудова не змінилася.

Отже, як вже зазначалося, з дня набуття Україною незалежності й до дня ухвалення нового Закону України «Про судоустрій та статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року територіальна побудова апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення не змінювалась і повністю відповідала адміністративно-територіальному поділу держави, хоча фактично Конституція України не містить прямої вказівки необхідності побудови системи судоустрою відповідно до адміністративно-територіального поділу.

Частиною 2 статтею 26 чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року також передбачено, що апеляційні суди з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення утворюються в апеляційних округах [45].

Але необхідно зазначити, що вищеописана норма права є не формальною, як попередня, оскільки з ухваленням зазначеного закону територіальна побудова апеляційних судів із розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення фактично повинна бути змінена.

Відповідно до ч. 3 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року апеляційні суди, утворені до набрання чинності цим законом, продовжують здійснювати свої повноваження до утворення апеляційних судів у відповідних апеляційних округах [45]. Такі апеляційні суди у відповідних апеляційних округах повинні бути утворені та розпочати діяльність не пізніше трьох років із дня набрання чинності цим законом.

Закріпивши термінологічно наявність апеляційного округу, законодавець не розкрив ані критерії формування взагалі судових округів і апеляційних округів зокрема, ані змісту цих понять, що повинно спонукати правників як теоретиків та практиків щодо поглибленого вивчення цього питання і надання відповідних пропозицій щодо визначення даних дефініцій, щоб у подальшому можна було дійти консенсусу щодо найбільш повного, оптимального й конкретного їх визначення й нормативно-правового закріплення.

Серед науковців це питання підіймав лише О. В. Закропивний, який у своїй науковій роботі надав визначення поняття «округ» як узагальненої назви для декількох адміністративно-територіальних одиниць, об'єднаних в одне ціле (територіальну одиницю) для вирішення якихось конкретних державних завдань (економічних, військових, політичних), й одразу поняття «судовий округ» як території кількох районів або їх частин, об'єднаних в одне ціле (територіальну одиницю), для доступного розташування судових органів з метою вирішення, по суті, судових справ визначених юрисдикцій за правилами відповідного процесуального законодавства [160, с. 41].

Необхідно зазначити, що надане О. В. Закропивним визначення поняття «судовий округ» є стислим, і його можна розглядати не як узагальнене поняття для судових округів усіх інстанцій, а як лише визначене поняття судового округу для місцевих окружних судів різних спеціалізацій.

Як вже зазначалося, відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року через три роки почнуть діяти відповідні апеляційні округи, але яку саме територіальну визначеність вони отримають досі невідомо, що викликає постійні дискусії з цього питання в наукових колах.

В. І. Шишкін наголошував на недоцільності побудови судової системи відповідно до адміністративно-територіального поділу, оскільки це сприяє збільшенню ймовірності впливу органів виконавчої влади та місцевого самоврядування на суди, що може стати на заваді їх незалежності [161, с. 23].

Доцільно погодитися з думкою В. Є. Чиркіна про неефективність введення апеляційних округів, оскільки така територіальна визначеність апеляційних судів значно ускладнює їх діяльність, а тим паче ускладнює громадянам доступ до апеляційних судів [162, с. 335].

На нашу думку, представники владних структур, маючи певний інтерес, незалежно від того, чи апеляційні суди діятимуть у межах апеляційних округів чи в межах адміністративно-територіальних одиниць, будуть завжди робити спроби пошуку будь-якої можливості для встановлення контактів із головами відповідних судів чи окремими суддями, і недопущення цього буде залежати лише від добросовісності, порядності судді, а також вжиття органами державної влади усіх можливих заходів забезпечення незалежності суддів.

Система судоустрою повинна бути розгалуженою, щоб забезпечити кожній особі реальну можливість дістатися судової установи для вирішення своєї справи [163, с. 45]. Апеляційні суди відповідно до принципу територіальності та доступності повинні знаходитися ближче до сторін, де краще знають місцеві відносини та умови життя [164, с. 35].

Крім того, при визначенні та нормативному закріпленні нової територіальної юрисдикції апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, на наш

погляд, необхідно порівняти дані апеляційні суди з апеляційними господарськими та апеляційними адміністративними судами з точки зору кількості справ, що надходять до них і розглядаються суддями. Для порівняння візьмемо попередній 2016 рік.

Так, упродовж 2016 року на розгляд до апеляційних господарських судів надійшло 31,2 тис. звернень з апеляційними скаргами і заявами. Кількість розглянутих, по суті, в апеляційному порядку скарг становлять 22, 2 тис. [165].

Упродовж 2016 року апеляційними адміністративними судами в апеляційному порядку розглянуто 75,5 тис. справ і матеріалів. Із них 37,65 тис. справ – за апеляційними скаргами [166]. В апеляційних судах із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення у 2016 році перебувало 314,6 тис. справ і матеріалів, розглянуто – 291,1 тис. справ і матеріалів [167]. Із вищезазначеного вбачається, що кількість справ за 2016 рік апеляційними судами з розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення значно більша, ніж апеляційними господарськими та адміністративними судами разом узятими.

Отже, виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок про недоцільність об'єднання окремих апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративне правопорушення з декількох областей в один апеляційний суд в одному апеляційному окрузі, як з точки зору незручності розташування даних судів стосовно тієї частини населення, які проживають поза межами обласного центру, у якому буде знаходитися відповідний апеляційний суд, оскільки у такому разі сторони змушені витратити додатковий час і кошти на переїзд та проживання для участі в судовому процесі з розгляду апеляційних скарг, так і з точки зору великого обсягу справ, які надходять й розглядаються даними судами порівняно з апеляційними господарськими й адміністративними судами.

Ураховуючи багаторічний вітчизняний досвід, розташування апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, повинне відповідати адміністративно-територіальному поділу держави, адже в такому разі ці суди будуть найдоступнішими для населення за відстанню та транспортним сполученням.

Одним із чинників, що визначає особливості побудови апеляційних судів, як вже зазначалося вище, є принцип спеціалізації. Питання застосування принципу спеціалізації в судовій діяльності були предметом дослідження в працях багатьох науковців і практиків, серед яких можна виокремити В. Б. Авер'янова, О. В. Батанова, Ю. В. Бауліна, В. В. Городовенка, С. В. Ківалова, Д. М. Притику, Н. В. Сібільову, Л. І. Фесенко, В. І. Шишкіна та ін. У той самий час питання проблем застосування принципу спеціалізації при побудові апеляційних судів взагалі не вивчав у своїх дослідженнях жоден автор.

Д. М. Притика, охарактеризовуючи принцип спеціалізації, зауважує, що цим принципом визначено підсистеми органів правосуддя в судовій системі, завданням яких є вирішення судових справ певної категорії. Основним критерієм спеціалізації судів є предмет спірних матеріально-правових відносин та властива цим відносинам відповідна процедура [168].

Крім того, С. В. Ківалов стверджує, що принцип спеціалізації означає, що суд розглядає лише ті категорії справ, які належать до його юрисдикції та відповідно не мають права на свій розсуд брати до свого провадження справи інших юрисдикцій [169, с. 119].

У наукових колах існують різні погляди на спеціалізацію судів та спеціалізацію суддів. Зокрема, В. Б. Авер'янов виділяє «зовнішню» та «внутрішню» спеціалізацію, при цьому під «зовнішньою» розуміють утворення згідно з Конституцією України судових гілок відповідно до спеціалізованої компетенції з окремих галузей законодавства, а під «внутрішньою» – спеціалізацію в межах однієї судової установи, яка

реалізується або розподілом між суддями обов'язків із розгляду відповідних категорій справ або створенням судових палат [86, с. 315].

Поява системи спеціалізованих судів вважається однією з провідних особливостей організації правосуддя. Вона викликана ускладненням та урізноманітненням суспільних відносин, а відповідно й динамічним розвитком більшості галузей законодавства, які регулюють ці відносини, що фактично унеможлиблює підтримання на належному професійному рівні широкої компетентності працівників юридичної професії та суддів зокрема. Як правильно відзначає Н. М. Бессараб, принцип спеціалізації повинен одержати прояв у формуванні в загальних судах усіх ланок судових палат із розгляду цивільних та кримінальних (а у місцевих – і адміністративних) справ із подальшою спеціалізацією суддів за окремими категоріями справ у межах відповідної судової юрисдикції [170].

Хотілося б відмітити, що застосування «зовнішньої» спеціалізації при побудові судової системи є бажанішим порівняно з «внутрішньою», оскільки робить таку систему логічною та зрозумілою, спрощує розмежування компетенції між судами та, крім того, більшою мірою відповідає конституційним засадам. Проте «зовнішня» спеціалізація впроваджується в тих країнах, які здатні у фінансовому плані утримувати різноманітні спеціалізовані суди.

На цьому етапі розвитку судової системи України, на період так би мовити подолання нашою державою економічної кризи, доцільно зосередити увагу на побудові системи судоустрою за принципом «внутрішньої» спеціалізації щодо окремих судових юрисдикцій, а також внутрішньої спеціалізації суддів.

Із прийняттям в Україні першого після проголошення її незалежності Закону України «Про судоустрій України» ще 7 липня 2002 року було визначено, що у складі загального апеляційного суду утворюються судова

палата у цивільних справах та судова палата у кримінальних справах (ч. 5 ст. 25 Закону України «Про судоустрій України»).

Саме з цього часу дана структура апеляційного суду не змінювалася. Лише ч. 4 ст. 26 чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року було доповнено таким: у складі апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ [45].

Що стосується апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, дана новела законодавця й залишилася дієвою лише на папері, оскільки в зазначених апеляційних судах, окрім вищенаведених судових палат, ніколи не створювалися інші судові палати з розгляду інших категорій справ.

Важливим кроком у визначенні внутрішньої структури апеляційних судів є зазначення в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року того, що в апеляційних судах діє спеціалізація суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх (ч. 3 ст. 18) [45].

Це свідчить про те, що на законодавчому рівні було визнано й закріплено внутрішню спеціалізацію суддів у межах апеляційного суду, яка, на наш погляд, спричинена ускладненням та урізноманітненням суспільних відносин, а, отже, й їх правовим регулюванням.

Взагалі питання спеціалізації судів та суддів є багатограним, у деяких моментах його застосування на практиці є суперечливим, але необхідно не забувати, що судова спеціалізація дає додаткові гарантії здійснення справедливого правосуддя в українських судах, зокрема в апеляційних.

Необхідно зазначити, що в юридичній науці виокремлюють ще один важливий принцип побудови системи судоустрою, це – принцип інстанційності, який хоча й на конституційному рівні, на відміну від принципів територіальності й спеціалізації, прямо не визначений, але в

подальшому набув свого закріплення в Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

Р. Куйбіда та І. Затираха під інстанційністю розуміють організацію судів, виходячи з необхідності забезпечити право на перегляд судового рішення судом вищого рівня [171, с. 82; 172, с. 165].

Апеляційні суди, зокрема й як суб'єкти адміністративного права, є безпосереднім доказом утілення принципу інстанційності в побудові судоустрою України, оскільки відповідно до конституційних положень, необхідність забезпечення апеляційного оскарження судових рішень створює потребу організації апеляційної інстанції, сутність діяльності якої істотно відрізняється за завданнями, обсягом повноважень та місцем у системно-інстанційному розташуванні.

Ефективність перегляду судових рішень багато в чому залежить від інстанційної побудови всередині судової системи, а її значення передбачає можливість послідовного переходу справи від нижчої інстанції до вищого суду [173, с. 47].

Можна цілковито погодитися з позицією І. Шицького про те, що якщо ми маємо три інстанційні функції суду, то їм повинні відповідати три судові ланки [174, с. 167]. Це є цілком правильним із точки зору системного підходу, оскільки, дійсно, в межах окремої системи трьома функціям повинні відповідати три судові інстанції.

Раніше апеляційні, як тоді зазначалося, загальні суди, розглядали кримінальні справи як суди апеляційної інстанції, а у випадках, передбачених законом, а саме відповідно до особливо тяжких злочинів – як суди першої інстанції. Але з прийняттям у 2012 році нового КПК України дані повноваження апеляційного суду були передані місцевим, на цей час, окружним судам як судам першої інстанції, які здійснюють кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді позбавлення волі терміном більше десяти

років, колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюють колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних [63].

Отже, на сьогодні апеляційний суд із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративне правопорушення у своїй як організаційній, так і процесуальній діяльності відповідає принципу, за яким одній ланці судової системи повинна відповідати одна судова інстанція.

Іншим принципом, що впливає на організацію побудови апеляційних судів та більше за інші принципи розкриває сутність адміністративно-правових відносин у діяльності апеляційних судів як суб'єктів адміністративного права в Україні, є принцип структурованості.

На думку, О. В. Закропівного принцип структурованості є похідним від принципу територіальності й означає внутрішню побудову кожного з елементів судової системи [160].

Ми цілком погоджуємося з наведеною думкою і пропонуємо також розглядати принцип структурованості як такий, що обумовлює саме внутрішню структуру апеляційних судів і пов'язаний з іншими вищерозглянутими організаційними принципами.

Відповідно до ч. 4 ст. 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року у складі апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ [45].

Говорячи про внутрішню структурованість апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, насамперед необхідно зазначити про поділ даних апеляційних судів, як вже зазначалося вище, на дві палати: судову палату з розгляду цивільних справ та судову палату з розгляду кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення.

У ч. 5, 6 ст. 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року зазначається, що судову палату очолює секретар судової палати, який обирається з числа суддів цього суду строком на три роки. Рішення про утворення судової палати, її склад, а також про обрання секретаря судової палати приймаються зборами суддів апеляційного суду за пропозицією голови суду [45].

Апеляційний суд очолює голова апеляційного суду, який виконує повноваження, визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року. Заступник голови апеляційного суду здійснює адміністративні повноваження, визначені головою суду [45].

У суді, кількість суддів у якому перевищує десять суддів, може бути обраний один заступник голови суду, а в суді, кількість суддів у якому перевищує тридцять суддів, – не більше двох заступників голови суду [45].

У внутрішній структурі апеляційних судів, окрім голови суду, заступника чи заступників голови суду, суддів-секретарів судових палат, суддів відповідних судових палат, як у принципі й у всіх інших судах, усіх рівнів системи судоустрою, існує апарат суду, що здійснює організаційне забезпечення роботи суду. Апарат будь-якого суду, зокрема й апеляційних судів, очолює обов'язково керівник апарату суду та його заступник чи заступники, оскільки, наприклад, у деяких апеляційних судах призначено по два заступники керівника суду.

Крім того, в апаратах судів можуть створюватися управління, відділи, сектори, що здійснюють свої функції на підставі положень, які затверджуються керівником апарату відповідного суду. Так, в Апеляційному суді Сумської області функціонують такі відділи: відділ забезпечення діяльності судової палати з розгляду цивільних справ, відділ забезпечення діяльності судової палати з розгляду справ та матеріалів кримінального судочинства та справ про адміністративні правопорушення, відділ діловодства та судової статистики (канцелярія суду), відділ організації

служби управління персоналом, відділ організації служби судових розпорядників, відділ планово-фінансової діяльності, бухгалтерського обліку, звітності та матеріально-технічного забезпечення, що здійснюють організацію діяльності цього суду.

Для кадрового та фінансового обслуговування до апарату суду прикріплюються помічники суддів.

До штату апарату апеляційних судів входять також спеціалісти, провідні спеціалісти, консультанти, судові розпорядники, секретарі суду, секретарі судового засідання та інші працівники, кожний з яких виконує важливу роль в організаційному забезпеченні роботи як усього апеляційного суду в цілому, так і забезпечення здійснення правосуддя кожним суддею окремо.

Кількість штатних одиниць в апараті суду залежить від того, до якої ланки судової системи і судової інстанції належить суд. У судах, навіть одного рівня, кількість працівників апарату суду, як і суддів, є різною. Це залежить від кількості населення, яке проживає на відповідній території району чи міста, кількості справ, що розглядаються судами тощо. Структура та штатна кількість апарату суду затверджується в межах видатків на утримання суду.

Розглянувши особливості побудови апеляційних судів як суб'єктів адміністративного права та таким чином підтвердивши їх статус як органів судової влади в системі органів державної влади відповідно до її поділу на законодавчу, виконавчу й судову, можемо переходити до розгляду особливостей адміністративно-правових відносин в діяльності апеляційних судів.

Взагалі виникнення адміністративно-правових відносин «внутрішнього» типу у сфері забезпечення діяльності судів за своєю суттю є об'єктивацією загальної управлінської волі держави щодо організації та діяльності незалежної і самостійної судової гілки влади, відповідних

адміністративно-правових норм у діяльності конкретних суб'єктів управління [175, с. 67-74].

А. А. Стрижак для характеристики сутності адміністративно-правових відносин внутрішнього типу в судах використовує термін «судове управління», розуміючи під цією категорією сукупність свідомих, вольових, стійких організаційно-владних зв'язків, що складаються між уповноваженими посадовими та службовими особами органів чи судової влади та працівниками судової системи, а також іншими уповноваженими державою суб'єктами (державною судовою адміністрацією) в процесі здійснення діяльності з організації та забезпечення здійснення правосуддя в державі. Крім того, науковець у визначення цього поняття вміщує як діяльність з організаційного керівництва судами, так і організаційне забезпечення судів, а також здійснення відповідних установчих (кадрових) щодо судової влади функцій Верховною Радою України та Президентом України [176, с. 29-35].

Крім того, щодо діяльності органів судової влади А. А. Стрижак підкреслює, що процес відправлення правосуддя не може відбуватися без його відповідного структурного, кадрового, матеріального, фінансового, інформаційного та іншого забезпечення [177, с. 43].

Не можливо не погодитися з висловлюванням О. І. Потильчака про те, що судове управління має за своєю природою виключно організаційний характер, що не пов'язане із здійсненням правосуддя [178, с. 274].

Тобто в апеляційних судах, окрім відносин, що виникають під час процесуального розгляду справи і в які втручатися не можна, існують й інші відносини – внутрішні, тобто такі відносини, що пов'язані з організаційним забезпеченням діяльності апеляційних судів, сутність яких полягає в ухваленні та втіленні в життя відповідних адміністративних рішень та які відповідно мають характер адміністративно-правових відносин. Із цього

впливає необхідність аналізу діяльності суду з огляду на управлінські відносини щодо організаційного забезпечення функціонування суду.

Як зазначає М. П. Запорожець, основна особливість зазначених відносин полягає у тому, що вони виникають у зв'язку з реалізацією уповноваженими суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями своєї компетенції у сфері управління [179, с. 74].

Дуже вдало підмітила також О. А. Малихіна, виділивши як особливість устрою судів в Україні діяльність двох структур із різним правовим статусом та різними повноваженнями – суддівського корпусу та апарату суду. Судді наділені виключними повноваженнями відправляти правосуддя, тобто здійснювати правозастосовні функції, їх правовий статус визначається України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року. Апарат суду здійснює організаційне забезпечення діяльності суду, його працівники мають статус державних службовців [180, с. 868].

Підхід щодо розподілу обов'язків суддів і працівників апарату суду з тим, щоб судді виконували в основному процесуальні дії, а на апарат суду повинні бути покладені непроцесуальні функції організаційного характеру, а також максимальне сприяння судді при виконанні ним функцій із підготовки та виконання процесуальних дій є виправданим й дуже ефективним.

Отже, в рамках діяльності апеляційного суду можуть виникати, розвиватися та видозмінюватися адміністративні правовідносини у зв'язку із здійсненням внутрішньої організації їх діяльності, а здійснення такої діяльності, що також у юридичній науці має назву також організаційного забезпечення, покладено на апарат суду.

Вважаємо за необхідне більш детально зупинитися на розкритті поняття організаційного забезпечення діяльності апеляційних судів, щоб мати уявлення про сутність внутрішньоуправлінських відносин у діяльності апеляційних судів.

Зрозуміти сутність поняття «організаційне забезпечення суду» можна,

виходячи з напрацювань науковців із визначення цього поняття.

Так, А. Л. Борко визначив організаційне забезпечення адміністративних судів як сукупність певних заходів, здійснення яких дозволяє створити належні умови для відправлення правосуддя. До таких заходів, спрямованих на створення умов для повного, усебічного, об'єктивного та незалежного здійснення правосуддя, він відніс заходи фінансового, кадрового матеріально-технічного, інформаційно-методичного, організаційно-технічного характеру [181, с. 61-62].

Р. І. Кирилюк завдання організаційного забезпечення діяльності судів вбачає загальнодержавним і його вирішення, з міркувань науковця, є складовою державної політики у сфері судоустрою [182, с. 42-48].

Водночас О. Ю. Дудченко не відносить організаційне забезпечення судів до судового управління, оскільки, на його думку, більш точно природу управлінських процесів у суді передає поняття «адміністрування в судовій системі», під яким автор розуміє практичну діяльність осіб, які обіймають адміністративні посади, що полягає в технологічному процесі підготовки, прийняття і виконання управлінських рішень, спрямованих на належне функціонування суду з метою забезпечення ефективного здійснення правосуддя [183, с. 108].

Більш широко поняття організаційного забезпечення суду, з яким ми повністю погоджуємося, розкрила С. В. Глущенко, яке вона визначила через призму виконуваних апаратом суду функцій у відповідних сферах: організаційно-методичного забезпечення, правового, аналітичного та інформаційно-статистичного, документального, інформаційно-технічного, фінансового, кадрового, матеріально-технічного та соціально-побутового забезпечення, комунікації, міжнародно-правового співробітництва, охорони державної таємниці, режимно-секретної та мобілізаційної роботи. Перелік сфер діяльності апарату доводить значущість виконуваних ним функцій [184, с. 49].

Організаційне забезпечення роботи суду здійснює його апарат, який очолює керівник апарату. У свою чергу, кадрове забезпечення апеляційного суду є невід'ємною частиною в цілому організаційного забезпечення даного суду, й набуває особливого значення у внутрішньо-управлінській діяльності апеляційних судів.

Деякі вітчизняні дослідники висвітлили у своїх наукових працях це питання й надали відповідно до свого бачення загальне визначення терміну «кадрове забезпечення діяльності судів». Так, член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України М. Г. Мельник надав визначення поняття кадрового забезпечення діяльності судів як сукупності процедур, пов'язаних із гарантуванням реалізації вимоги «професійності персоналу судів, а саме – суддів, працівників апарату судів та інших». Він виокремив із родової категорії кадрового забезпечення діяльності судів видові категорії, такі як «кадрове забезпечення формування та функціонування суддівського корпусу судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України», «кадрове забезпечення діяльності апарату суду», «кадрове забезпечення формування корпусу народних засідателів», «кадрове забезпечення формування корпусу присяжних», «кадрове забезпечення діяльності Вищої ради юстиції» тощо функцій [185, с. 12].

У свою чергу, О. М. Лагнюк під кадровим забезпеченням судів загальної юрисдикції розуміє нормативно-врегульовану діяльність усіх гілок державної влади щодо комплектування судів необхідною кількістю професійних працівників, які відповідають установленим вимогам, здійснення їх ефективного добору, призначення, навчання, виховання, використання, вивільнення й вирішення інших питань проходження державної служби [186, с. 127].

О. В. Краснобаров вважає, що кадрове забезпечення діяльності судів є складним комплексом організаційно-правових заходів, пов'язаних із добором та перевіркою кандидатів, їх навчанням, проведенням кваліфікаційних

іспитів, рекомендацією щодо призначення на посаду судді [187, с. 109].

Важливу роль у кадровому забезпеченні суду, так і взагалі в організаційному забезпеченні судів відіграє роль керівника апарату відповідного апеляційного суду.

Не можливо не погодитися з вищенаведеним твердженням, оскільки, з прийняттям ще попереднього Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 2453-VI від 7 липня 2010 року було визначено правовий статус керівника апарату, відповідно до якого частина повноважень щодо організаційного забезпечення роботи апарату суду від голови суду була передана керівникові апарату суду. Новий Закон також закріпив правовий статус керівника апарату суду, але, певні неточності з цього питання в законодавстві все-таки існують

Необхідно зазначити, що в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року не визначено ні вимоги до осіб, які претендують на зайняття посади керівника апарату суду, ні конкретизовано повноваження даного посадовця, що, на наш погляд, є певним упущенням законодавців, оскільки керівник апарату суду є ключовою фігурою апарату суду, й взагалі всього суду, будь-якого рівня й спеціалізації, оскільки здійснює керівництво організаційним забезпеченням суду. Правовий статус керівника апарату суду деталізовано в Типовому положенні про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженому Наказом Державної судової адміністрації № 115 від 28 вересня 2012 року [119].

Відповідно до Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженому Наказом Державної судової адміністрації № 115 від 28 вересня 2012 року зі змінами на посаду керівника апарату апеляційного суду призначається особа, яка має вищу юридичну або економічну освіту, або вищу освіту в галузі державного управління з освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, стаж роботи за фахом на державній службі в апеляційному суді не менше трьох років або в місцевому суді чи на керівних посадах за

фахом у державній службі – не менше п'яти років, або стаж роботи за фахом в інших сферах управління не менше семи років [119]. Ці вимоги є виправданими, враховуючи специфіку даної посади, але деякі моменти, на наш погляд, потребують обговорення і змін.

Щодо вимог про наявність стажу роботи для особи, яка претендує на посаду керівника апарату суду, то хотілося б зазначити, що правильно була врахована необхідність стажу роботи за фахом на державній службі в апеляційному суді й в місцевому суді відповідно, але термін такого стажу, враховуючи те, що апеляційний суд є судом вищої інстанції щодо місцевого суду, а керівник апарату повинен бути добре обізнаний з істотними компонентами суду і дбати про їх ефективний менеджмент, на думку автора, необхідно збільшити, із трьох років на державній службі за фахом в апеляційному суді до п'яти, або в місцевому суді чи на керівних посадах за фахом у державній службі не менше семи років. Посилання про стаж роботи за фахом в інших сферах управління не менше семи років взагалі пропонуємо із Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженому Наказом Державної судової адміністрації № 115 від 28 вересня 2012 року зі змінами, виключити, оскільки, керуючи роботою апарату суду, судовий адміністратор повинен чітко знати й уявляти, у чому полягає робота саме апарату суду, а це можливо завдяки досвіду роботи на посадах у штаті апарату суду. Такий досвід дає можливість оперативно виявляти проблеми, що виникають у роботі апарату суду, а також шляхи подолання цих проблем. Вимога щодо стажу роботи в апараті суду є цілком природною й виправданою, оскільки неможливо здійснювати повноваження щодо керівництва апаратом суду, не розуміючи, що він являє собою. Людині, яка ніколи не мала справи з роботою суду, буде складно правильно оцінювати ситуацію в суді, а тим більше ухвалювати рішення щодо покращання наявної ситуації.

Ураховуючи широкий спектр повноважень керівника апарату суду,

різноплановість поставлених перед ним завдань, а також специфіку діяльності апеляційних судів як другої інстанції в системі судоустрою, від особи, яка займає посаду керівника апарату суду, вимагається наявність як певних знань у різних сферах діяльності й досвіду у сфері управління, так і таких якостей, як здатність аналізувати проблему, формулювати рекомендації, досягати консенсусу, сприяти змінам. Основою ефективного адміністрування в суді є наявність у судового адміністратора управлінських знань і навичок публічної діяльності. Варто також урахувати, що керівник апарату суду вирішує не юридичні питання, а адміністративні, й тому пріоритетним видом вищої освіти повинна бути освіта в галузі саме державного управління.

Оскільки в Україні відсутній навчальний заклад, який готував би кваліфікованих спеціалістів із судового управління, цей обов'язок, вважаємо за необхідне покласти на Національну школу суддів України й запровадити для осіб, які претендують на зайняття посади керівника апарату суду й відповідають всім вищезазначеним вимогам, обов'язкове проходження спеціальної підготовки терміном декілька місяців у Національній школі суддів України за напрямком «Судове управління».

Існує, виходячи з досліджених автором положень, особливий правовий статус керівника апарату суду як судового адміністратора, а також досить високий рівень його відповідальності, але разом із цим, як ми вже прослідкували, Закон не висуває чітких кваліфікаційних вимог до осіб, які обіймають цю посаду, не передбачає механізму їх підготовки (перепідготовки), чітко не прописує покладені на них повноваження, що спонукає автора до висловлення пропозиції щодо внесення змін до Закону.

Збільшення навантаження на суди як загальносвітова тенденція, впровадження в їх діяльність нових технічних засобів та інформаційних ресурсів, а також постійне зростання кількості справ створює необхідність удосконалення внутрішньої організації діяльності судів, пошуку більш

ефективного функціонування судової системи взагалі, й у сфері судового управління зокрема. У зв'язку з цим діяльність апарату як всієї судової влади, так і апеляційних судів зокрема, потребує все більшого удосконалення.

А. В. Сагун правильно зазначає, що суб'єктами здійснення управлінської діяльності в судовій системі є як спеціально уповноважені суб'єкти (наприклад, службовці апарату суду), так і судді, що займають адміністративні посади [188, с. 198].

Відповідно до ч. 1 ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року визначено, що адміністративними посадами в суді є посади голови суду та заступника (заступників) голови суду. Крім того, зазначеною статтею закону передбачено порядок обрання суддів апеляційних судів на адміністративні посади голови суду та заступників голови суду, а також підстави та порядок звільнення їх із цих посад.

При ухваленні Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року законодавцем були враховані авторитетні думки вчених, а саме В. Карпунцова [189], О. Білова [190], М. Савенка [191], які висловлювали думку щодо необхідності надання можливості суддям відповідних судів самостійно обирати на адміністративні посади найбільш авторитетних працівників серед своїх же суддів, внаслідок чого у вищезазначеному законі зазначено, що голова апеляційного суду, його заступники обираються на посади зборами суддів шляхом таємного голосування більшістю від кількості суддів відповідного суду терміном на три роки, але не більш як на термін повноважень судді, у порядку, визначеному законом.

Підставою для звільнення судді з адміністративної посади є його заява або триваюче незадовільне виконання обов'язків голови суду, заступника голови суду відповідно, систематичне або грубе одноразове порушення

закону при їх виконанні. Збори суддів відповідного суду не позбавлені права порушити питання дострокового припинення повноважень голови, заступника голови апеляційного суду в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року, відповідно до якого достроково звільнені судді з адміністративних посад можуть бути за ініціативою не менш як однієї третини від загальної кількості суддів відповідного суду шляхом таємного голосування не менш як двома третинами суддів цього суду. Суддя, якого достроково звільнено з адміністративної посади в суді (крім звільнення з адміністративної посади за його заявою), не може бути обраний на будь-яку адміністративну посаду в судах упродовж двох років із дня такого дострокового звільнення, а також суддя, обраний на адміністративну посаду, не може обіймати одну адміністративну посаду відповідного суду більш як два строки поспіль, якщо інше не передбачено законом.

Перебування судді на адміністративній посаді в суді не звільняє його від здійснення повноважень судді відповідного суду, передбачених Законом України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року. Хоча необхідно зазначити, що у зв'язку із виконанням суддями адміністративних обов'язків рівень навантаження на них зменшується, й згідно п. 3 ч. 5 ст. 128 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» №1402-VIII від 2 червня 2016 року визначення рівня навантаження на суддів відповідного суду з урахуванням виконання ними адміністративних покладається на збори суддів.

Збори кожного суду, зокрема й апеляційних судів, самі визначають коефіцієнти навантаження на колег, які виконують додаткові повноваження у сфері реалізації адміністративно-правових відносин, і в кожному окремому апеляційному суді ці коефіцієнти різняться.

Так, відповідно до розділу VI п. 6.1 «Зasad використання автоматизованої системи документообігу в Апеляційному суді Сумської

області», затверджених рішенням зборів суддів Апеляційного суду № 2 від 08.04.2016 року зі змінами № 10 від 23.02.2017 року порівняно з навантаженням інших суддів щодо розгляду справ, навантаження голови апеляційного суду зменшується на 50 %, а заступників голови та секретарів судових палат – на 10 % [192].

На нашу думку, зменшення навантаження на суддів, які виконують адміністративні обов'язки, є цілком правильним, й хоча, безперечно, основна робота для судді – це здійснення правосуддя, у той самий час керівницькі функції – це вираження адміністративно-правових відносин, що несуть додаткове навантаження, яке також потребує багато часу та вимагає докладання чималих зусиль, а повне звільнення даних суддів від здійснення правосуддя було б не правильним, оскільки це призведе до втрати кваліфікації та професійності.

Більш детально повноваження голови апеляційного суду будуть розглянуті в наступному розділі цього наукового дослідження в аспекті розкриття повноважень апеляційного суду, як суб'єкта адміністративно-правових відносин.

Правильною й логічною, на наш погляд, є позиція правника В. І. Пятковського, який, виділивши у своїй науковій праці Державну судову адміністрацію України, як суб'єкт адміністративного права, відзначив, що Державна судова адміністрація України, що діє також на місцях через створені в Автономній Республіці Крим, областях й містах Києві та Севастополі територіальні управління поряд з апаратом відповідного суду також здійснює організаційне забезпечення діяльності органів судової влади з метою створення належних умов функціонування судів і діяльності суддів. При цьому вчений дуже влучно відзначає, що такі повноваження, незважаючи на подібність, не суперечать одне одному, а є основою для утворення та функціонування системи судового адміністрування, де вищим органом є Державна судова адміністрація України та її територіальні

управління, а апарат конкретного суду є низовою ланкою цієї системи [193, с. 650].

Виходячи з вищезазначеного, можемо зробити висновок, що Державна судова адміністрація України фактично очолює субординаційний ланцюг судового управління.

Деякі дослідники, а саме М. І. Логвиненко, О. В. Лебедь [194, с. 307], Д. М. Притика [195, с. 35], серед учасників адміністративно-правових відносин виділяють також органи суддівського самоврядування (з'їзд суддів України, Рада суддів України, збори суддів апеляційних судів).

Вищенаведені погляди вважаємо доцільними, оскільки органи суддівського самоврядування в діяльності апеляційних судів, поряд із Державною судовою адміністрацією та відповідними територіальними управліннями, головами судів та їх заступниками, а також апаратом судів на чолі з їх керівниками, уповноважені здійснювати певні управлінські функції для вирішення питань внутрішньої діяльності судів, а саме питань організаційного забезпечення судів та діяльності суддів, соціального захисту суддів та їх сімей, а також інших питань, що безпосередньо не пов'язані із здійсненням правосуддя.

Виходячи з вищевикладеного, зроблено ряд висновків і пропозиції, основні з яких наведено нижче.

1. Сутність адміністративно-правових відносин діяльності апеляційних судів розкривається через призму особливостей побудови даних судів відповідно до організаційних принципів: територіальності, спеціалізації, інстанційності, структурованості.

2. Розглянувши особливості побудови апеляційних судів відповідно до принципу територіальності, обґрунтовано недоцільність об'єднання окремих апеляційних судів із розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення з декількох областей в один апеляційний суд в одному апеляційному окрузі, з мотивів невідповідності даного кроку

принципу доступності населення України до даних судів, а також із точки зору великого об'єму справ, які розглядаються даними судами порівняно з апеляційними господарськими й адміністративними судами.

3. Адміністративно-правові відносини в діяльності апеляційних судів реалізуються через систему судового управління щодо організаційного забезпечення діяльності даних судів, що полягає в ефективному використанні кадрових, інформаційних, фінансово-господарських та інших їх ресурсів.

4. Адміністративно-правові відносини у сфері судової влади як вид внутрішнього державного управління складаються між керівництвом судів та працівниками апарату судів, а також іншими уповноваженими державою суб'єктами (насамперед Державною судовою адміністрацією України) у процесі організації, а також матеріального, фінансового, інформаційного і кадрового забезпечення процесу здійснення судочинства в Україні.

5. Метою організації праці в апеляційному суді є максимальне забезпечення діяльності даних судів для того, щоб: а) відправлення правосуддя не вимагало надмірного, не пов'язаного з його характером перенапруження в роботі суддів; б) уникнути невиправдано значних соціальних витрат і витрат часу усіх осіб, які беруть участь у судочинстві; в) знання і досвід роботи працівників були б оптимально та ефективно використані; г) забезпечити збереження в судах висококваліфікованих кадрів. Займаючись організацією роботи суду, необхідно враховувати її специфіку стосовно кожного судді, посадовця судового апарату, яка виявляється в особливостях прийомів і методів збирання й оброблення інформації, видах рішень, які приймаються на основі одержаної інформації.

Висновки до розділу 1

На підставі аналізу історичного досвіду становлення апеляційних судів на різних етапах розвитку української державності запропоновано виділяти

вісім етапів становлення апеляційних судів України, а саме: *перший етап* (сер. XV ст.) – початок зародження інституту оскарження судових рішень у вигляді перегляду рішень нижчестоящих судів вищестоящими, яким на той час був намісник великого князя; *другий етап* (кін. XV - сер. XVII ст. ст.) – виникнення власне апеляційного по змісту, а не по назві, способу оскарження рішення суду, з чітким визначенням порядку оскарження судового рішення та порядку подачі скарг; *третій етап* (період Гетьманщини) – можливість оскарження рішень нижчестоящих судів вищестоящим, при цьому кожний вищий суд був апеляційною інстанцією для нижчого; *четвертий етап* (сер. XVIII - сер. XIX ст. ст.) – подальші хоча і незначні зміни апеляційного провадження; *п'ятий етап* - (1864-1917 р.р.) – закріплення апеляційного оскарження судових рішень із основними демократичними засадами; *шостий етап* (1917 р.) – проголошення УНР та спроба створення власної судової системи, невід'ємним елементом якої були апеляційні суди; *сьомий етап* (24 листопада 1917 р. - 24 серпня 1991 р.) – відмова від інституту апеляції з приходом радянської влади; *восьмий етап* (з 24 листопада 1991 р. – до теперішнього часу) – відновлення апеляційного оскарження в незалежній Україні.

Враховуючи сучасні підходи до розуміння суб'єктів адміністративного права, апеляційні суди визначені самостійними суб'єктами адміністративного права, про що свідчить участь апеляційних судів в управлінських відносинах опосередковано через апарат та голову апеляційного суду і урегульованістю статусу й діяльності апеляційних судів нормами адміністративних актів.

Доведено, що апеляційні суди як суб'єкти адміністративного права здійснюють допоміжні функції, покликані сприяти оптимізації здійснення правосуддя, що прямо не стосуються процесуальної діяльності, а спрямовані на організаційне його забезпечення та здійснюються у позапроцесуальних формах.

Сформульовано поняття «діяльність апеляційних судів в Україні» як сукупність встановлених законом процесуальних дій суддів, спрямованих на здійснення апеляційного провадження та сукупність позапроцесуальних дій суддів і посадових осіб апарату суду, щодо вивчення та узагальнення судової практики, проведення аналізу судової статистики та прийняття рекомендацій, надання методичної допомоги з метою правильного застосування законодавства, заслуховування інформації голів місцевих судів щодо організації діяльності судів, належного організаційного забезпечення безперешкодного здійснення правосуддя, що виражається у внутрішньо-організаційних та зовнішніх відносинах з іншими судами, органами державної виконавчої влади, правоохоронними органами, Державною судовою адміністрацією України, її територіальними управліннями, органами суддівського врядування, іншими державними органами, установами системи правосуддя.

Визначено, що принципи діяльності апеляційних судів в Україні є відправними положеннями, що виступають базисом формування, організації та функціонування всіх судових органів, й апеляційних судів зокрема, які виокремлюються у відповідні блоки, до яких пропонується відносити: інституціональні, організаційні та функціональні принципи.

Констатовано, що в умовах реформування судової гілки влади в Україні питання правового регулювання діяльності судів загалом набуває особливого значення та потребує удосконалення у напрямку становлення України як правової держави із незалежною судовою гілкою влади. До рівнів правового регулювання діяльності апеляційних судів віднесено: загальний рівень – правове регулювання діяльності органів влади загалом; особливий рівень – правове регулювання діяльності всіх судів загалом, не беручи до уваги їх спеціалізацію та територіальність; спеціальний рівень – правове регулювання виключно діяльності апеляційних судів. Крім того, визначено, що, виходячи з ієрархії актів системи національного законодавства, правове

регулювання організації та діяльності апеляційних судів в Україні здійснюється на конституційному, законному та підзаконному рівнях.

Аргументовано, що сутність адміністративно-правових відносин діяльності апеляційних судів розкривається через особливості побудови таких судів відповідно до принципів територіальності, спеціалізації, інстанційності, структурованості. Наголошено, що внутрішньоуправлінські відносини у діяльності апеляційних судів виникають між керівництвом судів та працівниками апарату судів, тоді як зовнішньоуправлінські відносини – між апеляційним судом та іншими уповноваженими державою суб'єктами (насамперед Державною судовою адміністрацією України) у процесі організації, а також матеріального, фінансового, інформаційного кадрового забезпечення здійснення правосуддя в Україні.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

2.1 Поняття та елементи адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні

З'ясування сутності адміністративно-правового статусу апеляційних судів України та визначення його основних елементів є особливо важливим для розуміння апеляційних судів України як суб'єкта адміністративного права, виявлення існуючих недоліків і формулювання пропозицій щодо їх усунення.

Загалом питання адміністративно-правового статусу судів України досліджували такі науковці, як К. Бабенко, Д. Баронін, О. Калашник, Н. Квасневська, А. Коротких, Н. Олефіренко та інші. У той самий час питання адміністративно-правового статусу апеляційних судів України на науковому рівні не було належним чином досліджене, тоді як в умовах реформування системи судоустрою України визначення сутності та елементів адміністративно-правового статусу апеляційних судів України набуває особливо важливого значення для визначення не лише місця апеляційних судів у суспільстві та державі, а й виявлення напрямків продовження судової реформи в державі.

Розгляд поняття та елементів адміністративно-правового статусу апеляційних судів України доцільно розпочати власне з категорії «статус».

До 60-х років ХХ століття статус зазвичай ототожнювався із правоздатністю й не розглядався як самостійна категорія. Це пов'язано з тим, що існуючий на той час науковий підхід базувався на одночасному виникненні та існуванні цих якостей у суб'єкта, а також їх однаковій невідчужуваності. Саме в цьому полягала їх подібність, що й було основою для їх ототожнення. Лише з розвитком юридичної думки, у 70–80-х роках ХХ

століття, категорія правового статусу досить широко була розроблена та сформувався як проблема [196, с. 247].

Щодо питання ототожнення категорії правового статусу і правоздатності, варто погодитися з підходом Д. Бароніного, який вважає, що правовий статус суду, як і будь-якого державного органу, не може бути зведено лише до правоздатності, оскільки головне для нього – владні повноваження. На думку науковця, правовий статус також не можна ототожнювати з правоздатністю, оскільки він базується на ній, однак правоздатність – це лише здатність мати права та обов'язки, тоді як правовий статус характеризується наявністю ряду важливих елементів.

Таким чином, правоздатність і правовий статус – це різні явища й категорії. Правовий статус – ширше, структурно складніше, узагальнювальне та збірне поняття. Відповідно Д. Баронін вважає, що правосуб'єктність, яка загалом вміщує в себе правоздатність, дієздатність, деліктоздатність – це властивість, якість суб'єкта, його здатність мати й самостійно здійснювати права та обов'язки, а правовий статус – це не властивість і не якість, а насамперед становище, положення [197, с. 317].

Хоча в науковій доктрині трапляються різні підходи до розуміння поняття «правовий статус», відповідно одні науковці визначають правовий статус через категорію «стан», тоді як інші основою правового статусу вважають категорію якості.

Зокрема, О. Ярошенко вважає, що, правовий статус являє собою визнаний нормами права правовий стан суб'єкта права, який відображає його становище у взаємовідносинах з іншими суб'єктами права [198, с. 8].

У свою чергу, Г. Глибіна під правовим статусом розуміє не становище, а якісну характеристику суб'єкта, що свідчить про наявність у його носія певних можливостей, прав, привілеїв та обов'язків залежно від сфери діяльності суб'єкта та від того, якими нормами визначається його положення в певній ієрархічній системі [199, с. 39].

На думку К. Бабенко, одним з основних елементів правового статусу адміністративних судів є їх правосуб'єктність, основний зміст якої полягає у визначенні функцій та завдань адміністративних судів, розкритті їх процедур створення, реорганізації, ліквідації адміністративних судів [200, с. 17].

С. І. Архипов, розкриваючи зміст правосуб'єктності, робить акцент на тому, що саме вона пов'язує особу з правовою системою та забезпечує доступ до всіх можливостей, які надаються нею, а також зазначає, що правоздатність і дієздатність є двома найважливішими етапами розвитку правосуб'єктного зв'язку [201, с. 130-132].

Втім, доцільно погодитися з К. Бабенко, що правосуб'єктність є не єдиним елементом правового статусу судів, про що також свідчать існуючі на сьогодні наукові підходи до розуміння поняття та елементів правового статусу органів держави, зокрема судів [200, с. 17].

Б. Страшун до складових правового статусу державного органу відносить досить широкий перелік елементів, серед яких: 1) місце державного органу в загальнодержавній системі; 2) політична й державно-правова характеристика державного органу; 3) основи взаємовідносин державного органу з іншими державними органами; 4) принципи організації та діяльності державного органу; 5) основи компетенції державного органу; 6) види правових актів, що видаються державним органом; 7) порядок формування та діяльності державного органу; 8) відповідальність державного органу [202, с. 256].

О. Калашник, яка досліджувала правовий статус місцевого загального суду, визначила його таким чином: це сукупність ознак місцевого загального суду як органу судової влади і комплексу його повноважень, наданих для здійснення судочинства, що впливають із засад його організації і діяльності. У структурі правового статусу місцевого загального суду науковець вважає доцільним виокремити лише три блоки, зокрема: цільовий, структурно-організаційний і компетенційний [203, с. 16].

Білоруський науковець А. Вишневський, досліджуючи правовий статус державного органу, пропонує розрізнити індивідуальний, спеціальний та загальний статуси державного органу. На його думку, індивідуальний статус відображає ознаки, що визначають правове становище конкретного органу, спеціальний (родовий) статус обґрунтовується сукупністю ознак, які характеризують правове становище окремих державних органів (органів виконавчої влади, органів прокуратури, судових органів), а загальний (базисний) статус визначається як єдиний для всіх державних органів, суспільства, держави [204, с. 242–256].

Відповідно до зазначеного правовий статус апеляційних судів загалом також можна розглядати як індивідуальний, яким безпосередньо визначене правове становище судів другої інстанції України, уповноважених переглядати рішення та ухвали судів першої інстанції, що не набрали законної сили; родовий статус характеризує правовий статус судів загалом, зокрема апеляційних судів, які становлять другу ланку в системі судоустрою України; нарешті, загальний статус визначає правове становище судів, зокрема апеляційних судів як державних органів загалом, не вдаючись до конкретизації специфіки їх повноважень та інших елементів правового статусу тощо.

Говорячи про правовий статус як стан, становище, положення, необхідно підкреслити, що на сьогодні правовий статус суб'єктів розрізняють за сферами суспільних відносин, урегульованих нормами окремих галузей права, де такий статус виникає, існує та припиняється. Зокрема, це конституційно-правовий, цивільно-правовий, адміністративно-правовий та інші правові статуси.

Виходячи із вищезазначеного, «правовий статус» є загальною правовою категорією, тоді як «адміністративно-правовий статус» – уже окремою, якій властиві специфічні риси, що вирізняє адміністративно-правовий статус серед існуючих видів правового статусу.

За В. Малиновським, адміністративно-правовий статус – категорія не лише багатоаспектна, але й багатоелементна, а відповідно, цей правовий інститут складається з таких основних елементів, як завдання та цілі, компетенція, методи діяльності, відповідальність, порядок формування та процедури діяльності цих органів [205, с. 378].

Н. Олефіренко, досліджуючи питання адміністративно-правового статусу адміністративних судів, звертає увагу на те, що під ним необхідно розуміти логічну систему взаємопов'язаних, взаємообумовлених, взаємодоповнюючих елементів, що характеризують його з точки зору призначення, предметних і функціональних повноважень та особливостей здійснення правосуддя у сфері державного управління.

На її думку, адміністративно-правовий статус адміністративного суду України складається з елементів, які можна згрупувати таким чином:

1) організаційний блок – положення, що визначають порядок утворення і структуру адміністративного суду, порядок зайняття та заміщення посади. Оскільки адміністративний суд є органом судової влади, всі організаційні елементи його правового статусу закріплюються у відповідних нормативно-правових актах;

2) цільовий блок – завдання, функції та принципи діяльності адміністративного суду в Україні;

3) компетенція адміністративного суду як основний елемент його правового статусу – це коло повноважень, якими наділений адміністративний суд для виконання завдань та функцій, покладених на нього державою [206, с. 152].

Подібним є також підхід Д. Бахраха, який досліджував поняття адміністративно-правового статусу і виділив організаційно-структурний, цільовий блоки та компетенцію як елементи адміністративно-правового статусу державного органу [207, с. 85].

К. Бабенко, на відміну від Н. Олефіренко та Д. Бахраха, виділяє не три блоки адміністративно-правового статусу адміністративних судів, а лише два, зокрема, організаційний блок, яким передбачено порядок утворення та структуру адміністративних судів, встановлення посад суддів та апарату суду, і цільовий блок, яким визначено функції та компетенцію адміністративних судів [200].

У науковій доктрині є також науковці, які виділяють основні та допоміжні елементи адміністративно-правового статусу. Зокрема, А. Кротких, досліджуючи адміністративно-правовий статус адміністративних судів, до основних елементів його структури відносить права та обов'язки (компетенцію), тому що їх відсутність взагалі унеможливило б функціонування суб'єкта. Відповідно до додаткових елементів науковець відносить складові, що створюють умови для належної реалізації компетенції адміністративного суду: цільовий та організаційний блоки [208, с. 135–136].

Зазначена позиція, на наш погляд, є досить суперечливою, оскільки спершу суд утворюють, а потім у нього вже фактично, а не формально є повноваження щодо здійснення правосуддя як органу судової влади України та реалізації інших повноважень суду як суб'єкта адміністративного права. Відповідно відсутність суду як установи з належним матеріальним і кадровим забезпеченням, до якої громадяни можуть прямо звернутися за захистом своїх порушених прав, свобод та інтересів, робить визначені на законодавчому рівні повноваження суду правовою фікцією, що існує на папері, але не реалізується в житті.

Отже, вважаємо недоцільним розмежовувати елементи статусу суду на основні та допоміжні, оскільки всі вони взаємозв'язані між собою та спрямовані на досягнення єдиної мети.

Н. Квасневська, зокрема, вважає, що адміністративно-правовий статус судів загальної юрисдикції має неоднорідну структуру, яка хоча і включає

окремі елементи, але вони тісно пов'язані між собою. Такими елементами, на думку науковця, є:

- 1) порядок формування судів загальної юрисдикції;
- 2) мета й завдання діяльності судів загальної юрисдикції;
- 3) адміністративно-правові повноваження та відповідно функції судів загальної юрисдикції;
- 4) принципи й гарантії діяльності судів загальної юрисдикції [209, с. 130].

Розглянувши ці підходи, під адміністративно-правовим статусом апеляційних судів в Україні пропонуємо розуміти нормативно врегульований порядок створення, реорганізації, ліквідації апеляційних судів, порядок добору та призначення на посаду суддів апеляційних судів, їх підготовку та відповідальність, гарантії їх діяльності, порядок звільнення суддів з посади та припинення їх повноважень, організаційне забезпечення апеляційних судів, а також сукупність нормативно визначених принципів діяльності апеляційних судів, їх функцій та компетенцій, що характеризують їх як суди апеляційної інстанції, покликані перевіряти законність та обґрунтованість рішень і ухвал, винесених судом першої інстанції та які не набрали законної сили.

Зі змісту поняття «адміністративно-правовий статус апеляційних судів в Україні» можна також виокремити елементи статусу апеляційних судів України, серед яких:

- 1) порядок утворення та структура апеляційного суду, який містить не лише положення, що визначають, хто та яким чином утворює апеляційні суди, і закріплюють його організаційну структуру, а й порядок призначення суддів, інших посадових і службових осіб апеляційного суду;
- 2) завдання та функції апеляційного суду;
- 3) повноваження апеляційного суду;
- 4) принципи та гарантії організації й діяльності апеляційного суду;
- 5) відповідальність посадових і службових осіб апеляційного суду.

Порядок утворення і структура апеляційного суду, призначення суддів, інших посадових і службових осіб апеляційного суду України мають важливе значення для фактичної реалізації покладених на суд завдань, функцій, повноважень як органу системи судоустрою, а також для впорядкування відносин, що виникають у самому суді як суб'єкті адміністративного права та між судом та іншими суб'єктами адміністративних правовідносин.

Завдання та функції апеляційного суду як елементи його адміністративно-правового статусу дають можливість визначити місце апеляційного суду України як у системі судоустрою, так і серед суб'єктів адміністративного права. Крім того завдання та функції апеляційного суду є передумовою реалізації такими судами наданих їм повноважень.

Повноваження апеляційного суду України як ядро адміністративно-правового статусу таких судів полягають не лише у певних правах та обов'язках щодо здійснення суддями перегляду рішень і ухвал суду першої інстанції, що ще не набрали законної сили, а й включають інші допоміжні повноваження у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності, обслуговування судового процесу, взаємодії з громадськістю, що прямо характеризують апеляційний суд як суб'єкт адміністративного права.

У свою чергу, належне та неупереджене здійснення апеляційними судами своїх повноважень неможливе без існування конкретних принципів та гарантії. Беручи до уваги те, що принципи організації та діяльності апеляційних судів України ми вже розглядали у розділі 1 дисертаційного дослідження, вважаємо доцільним більше уваги приділити саме сутності та важливості гарантій організації й діяльності апеляційного суду як елемента його адміністративно-правового статусу.

Загалом у науковій літературі під гарантіями прийнято розуміти законодавчо закріплені засоби охорони суб'єктивних прав громадян і організацій, способи їх реалізації, а також засоби забезпечення законності та охорони правопорядку, інтересів особистості, суспільства й держави.

В. С. Єгорова, досліджуючи виключно гарантії діяльності суддів судів загальної юрисдикції, пропонує під ними розуміти сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію їх прав та обов'язків, на усунення можливих перешкод їх неналежного здійснення [210, с. 12].

Л. Д. Воєводін справедливо зазначає, що гарантії необхідні для правового статусу в цілому і для кожного його елемента, але передусім в них мають потребу права, свободи та обов'язки, оскільки без гарантій проголошені в Конституції і законах України права та обов'язки являють собою порожній звук [211, с. 221–222].

Відповідно до підходу Л. Д. Воєводіна гарантії займають важливе місце у структурі адміністративно-правового статусу апеляційних судів України, зважаючи на те, що існування незалежної та самостійної судової гілки влади неможливе без визначення певних гарантій незалежності та самостійності суддів. Такі гарантії загалом передбачені Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року.

Досить цікавим є підхід В. І. Потапенка, який розглядаючи гарантії самостійності судової гілки, поділив їх на загальні й спеціальні.

На думку науковця, загальні гарантії передбачають такі умови діяльності судів, як: 1) загальний рівень розвитку економіки, що впливає на рівень фінансування суду; 2) показники злочинності, а також криміногенної обстановки в державі; 3) ставлення пересічних громадян до суду; 4) загальне оцінювання діяльності судової влади громадянами; 5) психологічні умови діяльності конкретного судді з відправлення правосуддя; 6) повага до судді з боку учасників процесу та ін.

У свою чергу, до спеціальних гарантій самостійності судів В. І. Потапенко відніс: 1) належне ресурсне забезпечення судової влади; 2) повноваження судової гілки влади з утворення нових і тлумачення існуючих положень законів; 3) самостійне кадрове забезпечення судів

безпосередньо органами судової влади; 4) забезпечення особистої безпеки носіїв судової влади; 5) діяльність органів суддівського самоврядування, спрямовану на захист інтересів суду й суддів [212, с. 169–170].

Звичайно, що вищенаведені гарантії стосуються організації та діяльності апеляційних судів України саме як ланки системи судоустрою нашої держави, у той час як зазначене свідчить про важливість таких гарантій у статусі апеляційного суду, як суб'єкта адміністративного права. Зокрема, беручи до уваги те, що апеляційний суд є суб'єктом управлінських відносин, пов'язаних з їх кадровим забезпеченням, існування такої гарантії, як самостійне кадрове забезпечення судів безпосередньо органами судової влади, має важливе значення. Крім зазначеного, можна виділити таку гарантію організації та діяльності апеляційних судів, як самостійне вирішення органами суддівського самоврядування суду питань, віднесених до їх відання. Зокрема, в апеляційних судах України збори суддів мають право самостійно вирішувати питання внутрішньоуправлінської діяльності.

Відповідно до вищенаведеного можна зробити висновок, що гарантії є елементом адміністративно-правового статусу апеляційних судів України, без якого неможливо реалізувати інші важливі елементи їх статусу. Так, без належних правових гарантій ставиться під сумнів неупереджене формування складу апеляційних судів, здійснення суддями апеляційних судів правосуддя та інших допоміжних функцій тощо.

Розглядаючи гарантії адміністративно-правового статусу апеляційних судів України, необхідно звернути увагу на таку спеціальну гарантію, як самостійне кадрове забезпечення судів безпосередньо органами судової влади, оскільки вона свідчить на користь наукового підходу, за якого кадрове забезпечення судів України є важливим елементом їх адміністративно-правового статусу.

Що ж до відповідальності посадових і службових осіб апеляційного суду України як елемента їх адміністративно-правового статусу, то

національне законодавство загалом не оперує поняттям «відповідальність суду», натомість законодавець робить акцент на юридичній відповідальності суддів та інших посадових і службових осіб суду в разі невиконання ними вимог національного законодавства, що призвело до порушення прав і свобод окремих суб'єктів, які вступили у відносини із судом.

Отже, відповідальність посадових і службових осіб апеляційного суду, на нашу думку, займає належне місце у структурі адміністративно-правового статусу апеляційного суду в Україні. Зазначена позиція також обґрунтовується тим, що в науковій літературі віднесення відповідальності до елементів статусу не є чимось новим. Зокрема, Ю. Якимов із цільовим, організаційним блоками та компетенцією як важливими складовими адміністративно-правового статусу будь-якого органу держави виділяє ще один, а саме адміністративну відповідальність як необхідний правовий засіб забезпечення належного виконання обов'язків органу державної влади [213].

При цьому відповідальність органу держави як один з елементів його адміністративно-правового статусу зовсім не доцільно обмежувати лише адміністративною відповідальністю.

На підставі вищезазначеного сформовано ряд висновків та пропозицій, основні з яких наведені нижче.

1. Враховуючи велику кількість наукових підходів до розуміння поняття та структури адміністративно-правового статусу органу державної влади, поняття «адміністративно-правовий статус апеляційних судів України» пропонується розуміти як нормативно врегульований порядок створення, реорганізації, ліквідації апеляційних судів, порядок добору та призначення на посаду суддів апеляційних судів, їх підготовку та відповідальність, гарантії їх діяльності, порядок звільнення суддів з посади та припинення їх повноважень, організаційне забезпечення апеляційних судів, а також сукупність нормативно визначених принципів діяльності апеляційних судів, їх функцій та компетенції, що характеризують їх як суди апеляційної

інстанції, покликані перевіряти законність та обґрунтованість рішень і ухвал, винесених судом першої інстанції та які не набрали законної сили.

2. До елементів адміністративно-правового статусу апеляційних судів України запропоновано відносити: 1) порядок утворення та структуру апеляційного суду, порядок призначення суддів, інших посадових і службових осіб апеляційного суду; 2) завдання та функції апеляційного суду; 3) повноваження апеляційного суду; 4) принципи та гарантії організації й діяльності апеляційного суду; 5) відповідальність посадових і службових осіб апеляційного суду.

2.2 Повноваження апеляційних судів в Україні як суб'єкта адміністративного права

Повноваження апеляційного суду як суб'єкта адміністративного права прямо пов'язані з відносинами управління. У зв'язку з цим доцільно насамперед визначити дефініції «управління» та «повноваження».

У «Філософському енциклопедичному словнику» управління визначається як елемент, функція організованих систем різної природи (біологічних, соціальних, технічних), що забезпечує збереження їх певної структури, підтримання режиму діяльності, реалізацію програми, цілі діяльності [214, с. 704].

Зважаючи на те, що управління є функцією всіх організованих систем, необхідно особливу вагу приділити розумінню саме державного управління, оскільки повноваження апеляційних судів як суб'єкта адміністративного права виникають та припиняються саме у сфері державного управління.

З цього приводу Г. В. Атаманчук зазначає, що державне управління – це практичний, організуючий вплив держави на суспільну життєдіяльність

людей з метою її впорядкування, збереження або перетворення, який спирається на її владну силу [215].

В. Г. Пилипишин вважає, що сутність державного управління в стислому вигляді полягає у виконанні законів та інших правових актів органів державної влади. З цього погляду виконання є основною ознакою державного управління, здійснення якого покладене на органи виконавчої влади (у широкому розумінні – на органи державного управління). Для державного управління характерно те, що виконавча діяльність є його основним призначенням і складає важливу сторону характеристики змісту цього виду управління, яка органічно пов'язана зі здійсненням безпосереднього керівництва економікою, соціально-культурним та адміністративно-політичним будівництвом і, отже, водночас є розпорядчою діяльністю [216, с. 13].

Подібним є також підхід А. В. Пікулькіна, на переконання якого державне управління є способом реалізації державною владою розпорядчо-дозвільних функцій, спрямованих на виконання законів, інших нормативно-правових актів та політичних рішень [217, с. 19].

В. Є. Чиркін вважає, що державне управління необхідно розглядати у вузькому значенні як адміністративну, виконавчо-розпорядчу діяльність, а також у широкому значенні як організуючу, упорядковуючу діяльність, регулювання різних суспільних відносин шляхом комплексної діяльності всіх гілок державної влади – законодавчої, виконавчої, судової, їх органів, державних службовців [218].

Беручи до уваги вищевикладені підходи до розуміння управління загалом та державного управління зокрема, необхідно підкреслити, що на сьогодні в науковій доктрині не існує єдиного підходу до розуміння зазначених понять. А тому наведені визначення є лише меншою частиною підходів до їх розуміння. У будь-якому разі державне управління спрямоване на виконання законодавчих та підзаконних актів, організацію та раціональне

використання існуючих ресурсів, взаємодію між суб'єктами відносин з метою максимально ефективного виконання органом влади покладених на нього функцій.

О. Ю. Дудченко вважає, що природу управлінських процесів, що протікають у суді, більш точно передає поняття «адміністрування в суді», якому можна надати визначення як цілеспрямованої практичної діяльності осіб, які займають адміністративні посади в певному суді, що передбачає керування конкретним, окремим елементом судової системи (судом), і полягає в технологічному процесі підготовки, прийняття і виконання управлінських рішень, направлених на забезпечення належного функціонування суду з метою забезпечення ефективного здійснення правосуддя [219, с. 142].

Варто звернути увагу, що судове адміністрування є черговим питанням, в якому національне право розвивається у напрямі впровадження традицій, напрацьованих міжнародним досвідом. Так, однією з основних особливостей судового адміністрування є його дуалізм, який означає розподіл управлінської діяльності в суді між судовим адміністратором (керівником апарату) та головою суду, що забезпечує звільнення останнього від виконання обов'язків, не пов'язаних із процесом здійснення правосуддя.

Абсолютно справедливою вважаємо тезу про те, що добре організований суд, в якому переважна більшість несуддівських функцій виконується працівниками апарату суду, який дотримується стандартів доступності й ефективності, буде більш якісно надавати послуги правосуддя, ніж суд, який не відповідає всім цим критеріям [220, с. 20].

У рамках власної концепції поняття «адміністрування» досліджував А. Файоль, під яким він розумів єдність прийомів, принципів, правил, спрямованих на здійснення ефективної діяльності, за оптимального використання можливостей організації та її ресурсів. Причому передбачалося необхідним розроблення й використання універсальних принципів та

функцій управління, таких як розподіл праці, централізація, ініціатива, планування, дисципліна, система заохочень, підпорядкованість особистих інтересів загальним [221, с. 25].

Своєрідним є також підхід Т. А. Савельєвої, яка вважає, що діяльність з організації роботи суду, налагодження чіткої його роботи і створення умов для успішного виконання ним завдань та функцій, а також з організаційного забезпечення розгляду справ судом є не що інше як менеджмент діяльності суду [222, с. 181].

Вищезазначене свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення поняття, яке найкращим чином відображає сутність внутрішньо-управлінських відносин у діяльності суду, зокрема апеляційного суду, як суб'єкта адміністративного права.

Суб'єктами внутрішньоуправлінської діяльності суду, їх ми вже розглядали в п. 1.4 дисертаційного дослідження, є судді, які займають адміністративні посади, та апарат суду на чолі з керівником.

При цьому І. В. Дем'яненко до осіб, які одночасно мають повноваження у сфері правосуддя та в сфері управління, відносить голову суду. Науковець підкреслює, що ставити повноваження голови суду в один ряд не є коректним, більш доцільно говорити, по-перше, про його повноваження як судді, а по-друге, про спеціальні повноваження, обумовлені його перебуванням на адміністративній посаді [223, с. 269].

Загалом дефініція «повноваження» трактується по-різному. Зокрема, юридична енциклопедія дає тлумачення терміна «повноваження» як сукупності прав та обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [224, с. 590].

Автори нового тлумачного словника української мови вважають, що повноваження необхідно розглядати як право, надане кому-небудь для здійснення чогось, компетенція, доручення, повновасть [50, с. 469].

Зовсім інше визначення повноважень дає «Сучасна правова енциклопедія». Відповідно повноваження – це законодавчо невизначений термін, але де-факто визнаний наукою, який зазвичай використовується для характеристики встановленого законодавством обсягу прав та обов'язків органів державної влади і місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб [225].

На думку А. В. Солонар, перше визначення є більш повним і конкретизованим, адже відображає всі структурні елементи повноваження. Однак з огляду на друге визначення не можна погодитися з тим, що під повноваженням можна розуміти певне право чи доручення. Право – це можливість певної поведінки окремого суб'єкта правовідносин, яка забезпечена відповідним обов'язком, що у своїй сукупності і становлять певне повноваження. Що ж до доручення, то це поняття стосується сфери представницьких відносин між одним суб'єктом та іншим, у результаті яких одному з них доручається вчинення конкретних процесуальних дій [226].

Варто зазначити, що повноваження судових органів загалом на теоретичному рівні досліджували такі науковці як: В. Б. Авер'янов, І. Л. Бачило, Д. М. Бахрах, О. А. Борисова, Є. В. Васьковський, М. О. Іллічов, Б. М. Лазарєв, В. М. Манохін, О. І. Харитонова, О. М. Шиманович, М. Й. Штефан, С. Я. Фурса, Н. В. Янюк та ін. Однак зміст адміністративних повноважень апеляційних судів в аспекті виконання ними саме адміністративних (управлінських) функцій як суб'єктів адміністративного права залишається нерозкритим.

Поряд із цим дослідження адміністративних повноважень апеляційних судів має значення для чіткого визначення їх прав та обов'язків як суб'єктів адміністративного права. Крім того, змістовне окреслення

адміністративних повноважень апеляційних судів поліпшить оперативність та якість їх роботи, що, у свою чергу, сприятиме ефективному здійсненню суддями апеляційних судів перегляду рішень та ухвал судів першої інстанції, що не набрали законної сили.

Оскільки центральне місце у відносинах судового управління займає адміністративний корпус: голова суду, його заступник (заступники), керівник апарату суду і безпосередньо апарат суду, то необхідно більш детально зупинитися на їх повноваженнях.

Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року (ст. 28) визначено, що голова апеляційного суду:

1) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами;

2) визначає адміністративні повноваження заступників голови апеляційного суду;

3) контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посади керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення;

4) видає на підставі акта про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, припинення повноважень судді наказ;

5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів та Державну судову адміністрацію, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів в апеляційному суді у триденний термін із дня їх утворення;

6) забезпечує виконання рішень зборів суддів апеляційного суду;

7) організовує ведення та аналіз судової статистики, а також вивчення та узагальнення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

8) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів апеляційного суду та підвищення їх професійного рівня;

9) здійснює повноваження слідчого судді та призначає з числа суддів апеляційного суду суддів (суддю) для здійснення таких повноважень та інші [45].

Крім того, голова апеляційного суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень має право видавати накази та розпорядження.

Відповідно до вищезазначеного адміністративні повноваження голови апеляційного суду є досить різноманітними. Зокрема, він має представницькі, кадрові, виконавчо-розпорядчі повноваження тощо.

А тому вважаємо доцільним погодитися з визначенням поняття «адміністративні повноваження голови суду», запропонованого А. Л. Борко, як сукупності законодавчо встановлених його прав та обов'язків, спрямованих на здійснення управлінської (організаційно-розпорядчої) функції у сфері організаційного керівництва діяльністю суду з метою забезпечення його нормального функціонування та реалізації покладених на нього функцій [227].

І. Є. Марочкіна стверджує, що повноваження голови суду різняться в залежності від рівня місця суду в судовій ієрархії [228, с. 47].

Не можемо не погодитись із зазначеною думкою науковця, оскільки якщо проаналізувати вищенаведені повноваження голови суду та взяти до уваги визначені Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року повноваження апеляційного суду, загалом ми можемо виділити повноваження голови апеляційного суду щодо організації вивчення та узагальнення судової практики, оскільки такі повноваження притаманні лише головам апеляційних судів як судів другої інстанції порівняно з головами місцевих судів.

Серед адміністративних повноважень голови апеляційного суду необхідно звернути увагу також на його виконавчо-розпорядчу діяльність,

яка загалом здійснюється ним в інтересах апеляційного суду загалом. Так, голова апеляційного суду безпосередньо виконує акти Кабінету Міністрів України, Державної судової адміністрації, Вищої кваліфікаційної комісії, інших органів виконавчої влади, а також, про що безпосередньо зазначено у Законі України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року, рішень зборів суддів.

Доцільно зазначити, що збори суддів також беруть участь у внутрішньоуправлінських відносинах апеляційного суду, про що свідчать їх повноваження, серед яких:

1) обговорення питань щодо внутрішньої діяльності суду чи роботи конкретних суддів або працівників апарату суду та прийняття з цих питань рішень, що є обов'язковими для суддів та працівників цього суду;

2) визначення спеціалізації суддів з розгляду конкретних справ;

3) визначення рівня навантаження на суддів з урахуванням виконання ними адміністративних або інших обов'язків;

4) заслуховування звітів суддів, які обіймають адміністративні посади в суді, та керівника апарату суду;

5) звернення з поданням про притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката, прокурора, посадової особи органу державної влади чи органу місцевого самоврядування за вчинення дій або бездіяльності, що порушують гарантії незалежності суду й судді та ін. [45].

Підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що збори суддів апеляційного суду мають ряд важливих адміністративних повноважень, які вони також здійснюють від імені та в інтересах апеляційного суду загалом. Зокрема, збори суддів вирішують важливі внутрішньоуправлінські питання, а також вступають у зовнішньоуправлінські відносини, безпосередньо звертаючись із поданням про притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката, прокурора, органу державної влади чи органу місцевого самоврядування у визначених законом випадках. Крім того, збори

суддів мають право звертатися з пропозиціями щодо питань діяльності апеляційного суду до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які зобов'язані розглянути ці пропозиції протягом п'ятнадцяти днів і дати відповідь по суті.

Повертаючись до розпорядчої діяльності голови апеляційного суду, необхідно підкреслити, що розпорядча діяльність управлінських структур виявляється, по-перше, у прийнятті загальнообов'язкових приписів; по-друге, в організації виконання зазначених приписів і, по-третє, у здійсненні контролю за цим процесом. У ході здійснення цієї діяльності органи державного управління застосовують заходи переконання, державного примусу, тобто діють як державно-владні утворення [86].

Зокрема, голова апеляційного суду має право видавати накази і розпорядження, що є обов'язковими до виконання в межах конкретного апеляційного суду.

За словами Б. І. Сазонова, наказ – це правовий документ, що починає управлінський цикл, внаслідок адекватне сприйняття закладеної в ньому інформації має важливе значення для всієї організації управління [229].

М. О. Босенко, зважаючи на різноманітність підходів до розуміння наказу, зосередив увагу на визначенні найбільш істотних його ознак, серед яких науковець виділив такі:

а) наказ – це правовий акт, положення якого не повинні суперечити нормам Конституції України, а також іншим офіційним актам;

б) наказ – це владний, обов'язковий для виконання підлеглими акт, не допускається будь-яких протиріч під час виконання наказу адресатом;

в) видається уповноваженими суб'єктами органів державної влади: керівниками органів законодавчої, виконавчої, судової влади та керівниками органів місцевого самоврядування;

г) може виражатись у письмовій, усній чи конклюдентній формах;

г) приймається з метою вирішення нормативно-визначених завдань та функцій органів державної влади України;

д) наказ повинен підготовлюватися та видаватися згідно з визначеними правилами юридичної техніки;

е) під час виконання наказ може забезпечуватися переконанням, державним примусом;

є) накази можуть прийматись одноособово чи колегіально уповноваженим органом влади [230, с. 32–33].

Що ж стосується розпоряджень голови суду, то для кращого розуміння їх сутності та важливості у відносинах управління апеляційного суду, необхідно звернути увагу на його особливості. Інструкція з діловодства в апеляційному загальному суді затверджена Наказом Державної судової адміністрації від 6 січня 2006 року № 1 відносить розпорядження до організаційно-розпорядчих документів.

Загалом основною функцією розпорядчих документів є регулювання діяльності органу управління для виконання поставлених перед ним завдань, одержання максимального ефекту від своєї діяльності та діяльності організації загалом. Розпорядчі документи виконують регулятивну функцію, спрямовану від суб'єкта управління (керівного органу) до об'єкта управління (підлеглих), тобто від керівника підприємства, установи, організації до керівників структурних підрозділів та їх працівників, забезпечуючи безперервність і безперервність процесу управління, злагоджену роботу всіх органів і ланок управління.

Таким чином, голова апеляційного суду не лише виконує акти органів виконавчої влади, рішення зборів суддів, а й має право видавати з питань, віднесених до його компетенції, такі організаційно-розпорядчі акти, як накази та рішення, спрямовані на регулювання внутрішньоуправлінських відносин, що виникають у діяльності апеляційного суду та є обов'язковими до виконання в межах конкретного апеляційного суду.

Беручи до уваги обов'язковість організаційно-розпорядчих актів голови апеляційного суду, їх виконання належить до повноважень апарату суду.

Адміністративні повноваження апарату апеляційного суду загалом поділяються на декілька груп, серед яких:

1) повноваження у сфері організаційного забезпечення: вивчення судової статистики та аналіз судової практики; забезпечення обліку та узагальнення пропозицій і зауважень, висловлених на зборах суддів суду; забезпечення організації та проведення судових засідань, робочих нарад, міжнародних зустрічей, прес-конференцій; участь у підготовці проектів перспективних і поточних планів роботи суду, забезпечення їх виконання; організація приймання громадян, розгляд їх пропозицій, заяв і скарг, що надходять до суду; забезпечення розроблення проектів відповідних актів щодо організації внутрішньої діяльності суду та інші;

2) повноваження у сфері документального та інформаційно-технічного забезпечення: забезпечення ведення протоколів зборів суддів суду, нарад, прес-конференцій, журналів (протоколів) судового засідання, фіксування судового процесу (судових засідань) технічними засобами, проведення відеоконференцій; розроблення та здійснення заходів щодо забезпечення режиму секретності, постійного контролю за їх додержанням; забезпечення належної організації роботи з документами в апараті суду, опрацювання, друкування, тиражування матеріалів та документів, пов'язаних із діяльністю суду, розсилання судових рішень, судових повідомлень, викликів; здійснення інформаційно-технічного забезпечення судових засідань, зборів суддів; забезпечення функціонування автоматизованої системи документообігу суду, автоматизованого розподілу справ між суддями; забезпечення заходів взаємодії суду із засобами масової інформації; вивчення та узагальнення питань, що порушуються громадянами в їх зверненнях; організація доступу до публічної інформації та інші;

3) повноваження у сфері фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення: розроблення проектів штатного розпису та кошторису видатків на утримання суду; забезпечення підготовки пропозицій щодо обсягів фінансування суду; здійснення добору персоналу суду; забезпечення суддів та працівників апарату суду необхідними засобами зв'язку та іншою оргтехнікою у взаємодії з Державною судовою адміністрацією та її територіальними управліннями та інші.

З метою визначення сутності повноважень апарату апеляційного суду доцільно розкрити сутність понять «інформаційне забезпечення діяльності судів», «діловодство (документообіг) в судах», «матеріально-технічне забезпечення діяльності судів» та «фінансове забезпечення діяльності судів».

Найбільш широко інформаційне забезпечення діяльності судів визначив В. О. Єльцов, під яким науковець розуміє управлінську діяльність, здійснювану уповноваженими органами і посадовими особами, спрямовану на формування інформаційних систем та організацію їх використання в цілях задоволення інформаційних потреб у судовій інформації осіб, які ухвалюють процесуальні та управлінські рішення, а також громадськості [231, с. 367].

В Інструкції з діловодства у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міста Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ, затвердженій наказом Державної судової адміністрації України від 17 грудня 2013 року № 173, діловодство визначене як сукупність процесів, що забезпечують організацію роботи з документами в суді [140]. Подібне визначення даного поняття надають також О. М. Бандурка та М. М. Тищенко [232].

Для розмежування понять «діловодство» та «документообіг» необхідно звернути увагу на визначення останнього. А. В. Корж під документообігом розуміє рух документів в установі, організації, структурі з

часу їх створення чи отримання до завершення чи відправлення адресатові як комплекс робіт із документами, створеними чи отриманими установами: прийняття, розподіл, реєстрація, контроль за виконанням, формування справ, зберігання та використання документації, рух документів між інстанціями [233, с. 16]. Аналогічні визначення у своїх наукових працях подали В. Я. Малиновський [205, с. 78]. О. Р. Радуцький, О. Р. Вільшун та ін. [234, с. 109].

У науково-правових колах матеріально-технічне забезпечення органів державної влади визначають як сукупність суспільних відносин, урегульованих нормами різних галузей права з метою забезпечення їх матеріально-технічними ресурсами, необхідними для своєчасного й безперебійного виконання органами влади поставлених перед ними завдань [235, с. 232].

Наведений вище перелік повноважень апарату апеляційного суду не є вичерпним, що свідчить про широке коло його повноважень, які стосуються кожної сфери діяльності апеляційного суду, за винятком здійснення правосуддя. Зокрема, апарат апеляційного суду є важливим суб'єктом внутрішньоуправлінських відносин в апеляційному суді, в той самий час апарат суду створює передумови для участі апеляційного суду у відносинах із громадянами (наприклад, аналіз звернень громадян), іншими органами влади (взаємодія з Державною судовою адміністрацією, її територіальними органами тощо) як суб'єкта адміністративного оправа.

Беручи до уваги повноваження апарату апеляційного суду, О. М. Іщенко до відання керівника апарату суду відносить:

– кадрові питання (призначення та звільнення з посади працівників апарату суду, встановлення рангів державного службовця, надання відпусток, застосування заохочень або накладення дисциплінарних стягнень, проведення щорічного оцінювання та проходження атестації);

– фінансові питання (матеріальне та соціальне забезпечення суддів та працівників апарату суду, забезпечення здійснення планово-фінансової та бухгалтерської роботи);

– адміністративно-господарські питання (відрядження, направлення на підвищення кваліфікації, створення структурних підрозділів та затвердження положень про них);

– організаційні питання (створення належних умов для працівників та осіб, які перебувають у суді; забезпечення необхідних ресурсів та оргтехніки для безперебійної роботи суду) [236, с. 127].

Необхідно зазначити, що відповідно до Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи, завдяки взаємодії між Державною судовою адміністрацією України, її територіальними управліннями і керівниками апаратів апеляційних судів та їх відповідними відділами, належному виконанню покладених на них повноважень, інформаційне забезпечення діяльності апеляційних судів перейшло на якісно новий рівень, зокрема:

1) введено в дію сертифіковану локальну комп'ютерну мережу, Єдиний державний реєстр судових рішень, Єдину базу даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень;

2) впроваджено систему відеоконференц-зв'язку в приміщенні суду;

3) вдосконалено систему електронного документообігу, що надало можливість автоматизувати інформаційно-аналітичну обробку статистичної звітності за будь-якими критеріями упродовж будь-якого проміжку часу, здійснювати формування інформаційно-аналітичних звітів для аналізу матеріального-технічного, кадрового та іншого забезпечення, узагальнення оцінки діяльності судів, суддів, інших органів судової влади з метою виявлення проблемних ділянок діяльності судової системи та підтримання управлінських рішень;

4) реалізовано проект «Електронний суд», що дало можливість, по-

перше, забезпечувати своєчасне отримання повісток та повідомлень про розгляд судових справ, по-друге, не витрачати кошти на здійснення поштової кореспонденції;

5) впроваджено веб-портал судової влади України, який забезпечує безкоштовний доступ громадян та державних органів і установ до інформації про діяльність судів, громадян з вадами зору до інформаційних матеріалів та зразків процесуальних документів, а також можливість знайти інформацію щодо отримання безкоштовної правової допомоги, одержати інформацію про рух судових справ, надіслати запит на отримання публічної інформації тощо;

6) створено електронну бібліотеку суду, що дозволило забезпечити безперервний доступ суддів та працівників апарату суду до нормативної бази, судової практики, юридичної літератури та періодичних видань;

7) здійснено підтримку та вдосконалено підсистеми «Протоколювання та звукозапис судового процесу», що забезпечило якісне ведення аудіо-протоколу судових засідань, прослуховування звукозаписів таких засідань та, при необхідності, створення друкованих протоколів; запроваджена соціальна мережа «Феміда» для спілкування суддів та інших працівників апарату судів [237].

Беручи до уваги зазначене, потрібно ще зазначити про необхідність керівників апаратів апеляційних судів інформувати відповідні територіальні управління Державної судової адміністрації України про необхідність встановлення в приміщеннях апеляційних судів інформаційно-довідкових кіосків для зручності та комфортності перебування в суді, що дозволить не лише знизити навантаження на приймальні суду, а й дасть можливість відвідувачеві в спокійній обстановці одержати інформацію, що є в базі даних відповідного апеляційного суду.

У сфері фінансового та матеріально-технічного забезпечення керівник апарату апеляційного суду проводить організаційні заходи щодо підтримання приміщення суду в стані, придатному для належного його функціонування;

проводить у разі необхідності капітальний та поточний ремонт, технічне оснащення приміщень; створює безпечні та комфортні умови для суддів, працівників апарату суду та осіб, які перебувають у суді; організовує та забезпечує розроблення і подання на затвердження в установленому порядку структури та штатної чисельності апарату суду, а також кошторису видатків на утримання суду.

Здійснення фінансового та матеріально-технічного забезпечення покладається також на спеціально створені відділи апарату апеляційного суду, які у апеляційних судах мають різні назви: фінансово-економічний відділ або відділ господарського забезпечення. В Апеляційному суді Сумської області такий структурний підрозділ має назву відділу планово-фінансової діяльності, бухгалтерського обліку, звітності та матеріально-технічного забезпечення. Цей відділ уповноважений розробляти проекти штатного розпису та кошторису видатків на утримання суду; забезпечувати підготовку пропозицій щодо обсягів фінансування суду; здійснювати заходи щодо фінансового забезпечення суддів та працівників апарату суду, а також матеріально-технічне забезпечення суду в межах наявних коштів тощо.

Відповідно до Закону України «Про державний бюджет на 2017 рік» фінансування судів зросло на 40 %, що, як правильно зазначили С. Р. Леськів, Х. В. Машталір, Ю. І. Цибульський, є позитивним кроком до змін [238, с. 251].

Отже, розмір реальних асигнувань щороку збільшується, попри це, актуальним залишається питання, чи вистачає виділених асигнувань на фактичні потреби суду та суддів, і чи є фінансування держави достатнім.

Відповідно до звіту групи громадянського спостереження «ОЗОН» за результатами проведеного моніторингу судів «Суд – не тільки судді», було встановлено, що загалом матеріально-технічне забезпечення апеляційних судів здійснюється на належному рівні, але водночас серед недоліків виділено: низький рівень облаштування приміщень суду камерами схову,

кімнатами для адвокатів, відсутність у судових розпорядників форменого одягу (однострою), що не відповідає ч. 3 ст. 159 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, не обладнання приміщень апеляційного суду гучномовцями [239].

Отже, обладнання камер схову, окремих кімнат для адвокатів загалом покладається на суди, з чого слідує необхідність керівників апарату суду у взаємодії з територіальними управліннями Державної судової адміністрації організувати обладнання даних приміщень. Окрім цього керівники апаратів апеляційних судів мають проінформувати територіальні управління Державної судової адміністрації України про необхідність забезпечення судових розпорядників форменим одягом і обладнання приміщень судів гучномовцями.

Виходячи із вище викладеного можна зробити висновок, що керівник апарату суду є важливим суб'єктом як внутрішньо управлінських відносин так і зовнішньо управлінських відносин на що вказує доцільність його взаємодії від імені конкретного апеляційного суду із територіальними управліннями Державної судової адміністрації України, зокрема, щодо належного матеріально-технічного забезпечення діяльності відповідного апеляційного суду.

Поряд із цим, незважаючи на широке коло питань, які належать до відання керівника апарату апеляційного суду, О. М. Іщенко акцентує увагу на тому, що загальне управління судом все-таки залишається за головою суду.

О. М. Курило вважає, що адміністративні повноваження голови суду поширюються лише на апарат суду [240, с. 116].

З такою позицією складно погодитися, оскільки, проаналізувавши повноваження голови апеляційного суду, ми можемо стверджувати, що його управлінська діяльність поширюється як на суддів (без права втручання у здійснення правосуддя), так і на апарат суду як спеціально створений для управління елемент суду.

Водночас варто відзначити, що К. Л. Василяка і Т. Ю. Фортуна небезпідставно засвідчують про те, що адміністрування суду має дуалістичний характер, оскільки владу, відповідальність та право контролю уособлюють і голова суду, і керівник апарату. Від професійної діяльності цих посадових осіб (фактичного двовладдя) залежить організація роботи всієї судової установи. При цьому персональну відповідальність за належне організаційне забезпечення діяльності суду, суддів та судового процесу відповідно до чинного законодавства несе лише керівник апарату [241, с. 166].

П. В. Діхтієвський та О. М. Лагнюк, беручи за основу повноваження голови суду та керівника апарату суду, роблять закономірний висновок, що з метою підвищення ефективності управління кадровим апаратом суду необхідно посилити роль голови суду під час вирішення питань щодо призначення та звільнення кадрового складу. Зокрема, його необхідно наділити повноваженнями щодо призначення та звільнення керівництва та працівників апарату суду, присвоєння їм рангів державного службовця, застосування заходів заохочень, накладення дисциплінарних стягнень тощо

У свою чергу, на керівника апарату суду повинні бути покладені виключно господарські та організаційні функції, спрямовані на забезпечення належного і безперебійного функціонування судової системи [242].

На підставі вищезазначеного було сформовано ряд висновків та пропозицій, основні з яких такі:

1. Встановлено, що повноваження апеляційного суду як суб'єкта адміністративного права України є похідними від повноважень голови суду, його заступника (заступників), апарату суду та керівника апарату суду.

2. Аналіз повноважень голови суду, апарату суду та його керівника дає підстави стверджувати про здійснення апеляційним судом як суб'єктом адміністративного права виконавчо-розпорядчої діяльності та діяльності з обслуговування судового процесу. Виконавчо-розпорядча діяльність як така

знаходить своє вираження у підзаконних актах (накази та розпорядження), які приймаються головою апеляційного суду та є обов'язковими до виконання у межах відповідного апеляційного суду, повноваженням голови апеляційного суду щодо забезпечення виконання рішень зборів суддів, виконання апаратом апеляційного суду організаційно-розпорядчих актів голови такого суду тощо. Діяльність з обслуговування судового процесу реалізується через здійснення апаратом апеляційного суду та його керівником повноважень у сфері фінансового, матеріально-технічного забезпечення суду, суддів тощо.

3. Визначено, що специфікою апеляційного суду України як суб'єкта адміністративного права є виникнення, існування та припинення внутрішньо-управлінських відносин у межах такого суду, а також участь апеляційного суду в особі керівника апарату суду, голови суду, зборів суддів у зовнішньо-управлінських відносинах з Державною судовою адміністрацією, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадянами тощо.

2.3 Юридична відповідальність у діяльності апеляційних судів в Україні

Національним законодавством не визначено поняття відповідальності судів, зокрема апеляційних судів України. Проте законодавець робить акцент на відповідальності суддів, інших посадових та службових осіб судів за невиконання чи неналежне виконання покладених на них завдань, а відповідно порушення норм законодавчих актів України.

Саме поняття «юридична відповідальність» у науковій доктрині розглядають по-різному: 1) вид державного примусу; 2) обов'язок порушника зазнати негативних наслідків вчиненого ним правопорушення; 3) специфічні правові відносини; 4) покарання за правопорушення;

5) система цивільно-правових засобів захисту цивільних прав та інтересів і здійснення карально-виховного впливу на правопорушників [243, с. 348].

Л. В. Бєлая зазначає, що в юридичній науці існує чимало точок зору щодо класифікації видів юридичної відповідальності:

– за змістом санкцій (правовідновлююча та штрафна (каральна) відповідальність);

– за видами правопорушень або галузі права (кримінальна, цивільно-правова, адміністративна, дисциплінарна тощо);

– в залежності від суб'єктів покладання юридичної відповідальності (відповідальність, що покладена органами державної влади; відповідальність, що покладена судовими чи іншими юрисдикційними органами; відповідальність, що покладена адміністративними органами) та ін [244, с. 17].

Крім зазначених класифікацій юридичної відповідальності особливу увагу пропонуємо звернути на розуміння юридичної відповідальності як позитивної та негативної, оскільки це розмежування юридичної відповідальності на сьогодні є дискусійним питанням.

На думку Х. Б. Соломчака, під позитивною правовою відповідальністю людини необхідно розуміти правовідношення, в якому добровільно, свідомо реалізуються суб'єктивні права та обов'язки людини та яке об'єктивується в її правомірній поведінці [245, с. 476].

Негативна (ретроспективна) юридична відповідальність на відміну від позитивної відповідальності є наслідком юридичної безвідповідальності, а саме: безвідповідальної, протиправної поведінки людини як суб'єкта суспільних відносин, результатом втрати нею відчуття юридичної відповідальності.

Виходячи із зазначеного, В. К. Грищук визначив негативну (ретроспективну) юридичну відповідальність людини як вид її соціальної відповідальності, що є необхідністю перетерпіти правопорушником правових

приписів застосування до нього компетентними органами держави передбачених чинним законодавством примусових заходів правового впливу у встановлених процесуальній та виконавчій формах [246, с. 7].

А. Машков вважає, що на сьогодні існування ретроспективної юридичної відповідальності не відповідає сутності інституту юридичної відповідальності та вимогам розвитку суспільства і держави. Відповідно науковець звертає увагу на те, що всі альтернативні погляди на підхід ретроспективної юридичної відповідальності поділяють на проспективний і двохаспектний.

Відповідно до двохаспектного підходу ретроспективна юридична відповідальність є наслідком порушення відношень позитивної юридичної відповідальності. Іншими словами, ретроспективна відповідальність виникає у суб'єкта права у випадках порушення ним проспективної відповідальності, тобто коли він порушив правило поведінки, що міститься у праві [247, с. 99].

У науковій доктрині існують також підходи, які, навпаки, не визнають існування позитивної юридичної відповідальності. Зокрема, Г. В. Задорожня вважає, що саме поняття позитивної відповідальності містить у собі певну внутрішню змістовну суперечність, оскільки «відповідальність» передбачає настання саме негативних наслідків, які знаходять своє вираження у відповідній втраті морального, матеріального чи іншого зразка, а тому немає логічного зв'язку між лексичними одиницями «відповідальність» і «позитивна» відповідальність [248].

Втім варто погодитися з Н. А. Берлач, який вважає, що існування як позитивної, так і негативної юридичної відповідальності є доцільним, оскільки негативна юридична відповідальність спрямована на перевиховання порушника, хоча й існує багато недоліків, пов'язаних з її застосуванням. У свою чергу, позитивна юридична відповідальність спрямована на заохочення сумлінної та законослухняної поведінки, чим обґрунтовується передусім її роль у становленні демократичного суспільства в Україні [249, с. 80].

Розглядаючи юридичну відповідальність, не можна не звернути уваги на підстави її настання. Зокрема, І. С. Самощенко та М. Х. Фарукшин виділяють правову і фактичну підстави юридичної відповідальності, де наявність правової норми, що встановлює юридичну відповідальність за вчинене діяння, є правовою підставою, а дія (бездіяльність), заборонена правовою нормою, тобто вчинення власне правопорушення, – фактичною підставою юридичної відповідальності [250].

Виходячи із зазначеного, можна стверджувати, що І. С. Самощенко та М. Х. Фарукшин виділяють підстави настання лише негативної юридичної відповідальності, у зв'язку з цим пропонуємо звернути увагу саме на ретроспективну юридичну відповідальність посадових і службових осіб апеляційного суду України.

Говорячи про юридичну відповідальність посадових і службових осіб суду, необхідно спершу звернути увагу на питання юридичної відповідальності суддів, оскільки особливий статус судді вимагає від нього не лише особливого контролю за власною поведінкою, а й відповідних дій з боку держави, тому що авторитет судової влади та його підтримка все ж таки є державною справою – судові рішення проголошуються від імені держави [251, с. 89].

Л. Є. Виноградова, розглядаючи юридичну відповідальність суддів судів загальної юрисдикції, звертає увагу на те, що юридична відповідальність суддів є самостійним інститутом у галузі судоустрою та має певні особливості, серед яких:

1) державно-правовий характер або характер конституційної відповідальності, зокрема у разі звільнення з суддівської посади за порушення присяги згідно з п. 5 ч. 5 ст. 126 Конституції України;

2) законодавством передбачені підвищені вимоги до суддів у плані позитивної та ретроспективної юридичної відповідальності, виходячи з їх особливої ролі у житті суспільства;

3) підвищені вимоги урівноважуються процедурою притягнення суддів до юридичної відповідальності, елементами недоторканності суддів, спрямованих на створення для них певних гарантій від необґрунтованого переслідування;

4) особливе значення при пошуку підстав для притягнення суддів до відповідальності мають порушення моральних норм і приписів суспільства [252, с. 30–31].

Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року закріплено, що суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності за наявності підстав, передбачених у ст. 106 зазначеного нормативно-правового акта [45].

Положення щодо дисциплінарної відповідальності суддів також містяться у міжнародних актах. Так, Європейська Хартія про статус суддів (Страсбург, червень 1998 р.) передбачає положення, які щонайкраще гарантують досягнення цілей діяльності носіїв судової влади, серед яких у п. 5.1 закріплена їх дисциплінарна відповідальність. При цьому в Хартії звертається увага на гарантії законності дисциплінарних стягнень, констатується, що приводом для стягнень може стати лише невиконання яких-небудь посадових обов'язків, безпосередньо визначених статусом судді.

Загалом дослідження дисциплінарної відповідальності суддів обумовлюється тим, що: по-перше, дисциплінарна відповідальність є гарантією належної професійної діяльності суддів [253, с. 168]; по-друге, дисциплінарна відповідальність є проявом специфіки правового статусу суб'єкта правовідносин, а порядок дисциплінарної відповідальності розкриває специфіку правовідносин, що виникають у зв'язку з її реалізацією [254, с. 75–76].

У науковій доктрині дисциплінарну відповідальність прийнято поділяти на загальну та спеціальну. Зокрема, В. В. Серeda визначив загальну дисциплінарну відповідальність як підвид дисциплінарної відповідальності,

спрямований на працівника, винного у невиконанні або неналежному виконанні покладених на нього обов'язків, що виражається у дисциплінарних стягненнях, види, підстави яких передбачено Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП України) [255].

У свою чергу, спеціальна дисциплінарна відповідальність являє собою також підвид дисциплінарної відповідальності, але направлений вже на визначених законодавством спеціальних суб'єктів, які за вчинений дисциплінарний проступок несуть покарання в межах спеціальних нормативних актів, якими передбачено більш суворі заходи дисциплінарного впливу, що реалізується шляхом застосування особливої процедури їх накладення [256, с. 23–24].

Беручи до уваги визначення видів дисциплінарної відповідальності й те, що підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності визначено Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, можна стверджувати, що судді є суб'єктами спеціальної, а не загальної дисциплінарної відповідальності.

С. В. Подкопаєв стверджує, що дисциплінарна відповідальність суддів, як і інша юридична відповідальність, як правове явище, є процесом впливу, з одного боку, на особу, яка скоїла правопорушення, а з іншого – на потенційного правопорушника. Це наочно прослідковується з огляду на те, що вплив із боку держави виражається в тому, що в нормативних актах знаходять своє відображення професійні стандарти суддівської діяльності та поведінки (виражені в службових обов'язках та вимогах, що ставляться до судді). Їх порушення в деяких випадках є підставою дисциплінарної відповідальності [256, с. 40].

Спеціальна дисциплінарна відповідальність суддів, як зазначає Р. Жуган, полягає в особливому статусі суб'єктів дисциплінарного проступку, спеціальних суб'єктах, які накладають дисциплінарні стягнення і здійснюють дисциплінарне провадження, особливому порядку і підставах притягнення до

дисциплінарної відповідальності та порядку оскарження дисциплінарних стягнень видами дисциплінарних стягнень [257, с. 301].

Д. Ю. Шпенюк, досліджуючи адміністративно-правове регулювання притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за законодавством України, виділяє такі етапи притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності:

- 1) виявлення та перевірку факту вчинення дисциплінарного проступку суддею;
- 2) відкриття дисциплінарного провадження або прийняття рішення про відмову в його відкритті;
- 3) розгляд справи про дисциплінарний проступок судді;
- 4) винесення рішення в дисциплінарній справі;
- 5) оскарження рішення про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності;
- 6) погашення або зняття дисциплінарного стягнення [258, с. 68–70].

Відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року органи, які розглядають справи про дисциплінарну відповідальність суддів утворюються Вищою радою правосуддя.

У статті 42 зазначеного закону передбачено, що дисциплінарне провадження розпочинається за скаргою щодо дисциплінарного проступку судді або за ініціативою Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та включає:

- 1) попереднє вивчення та перевірку дисциплінарної скарги;
- 2) відкриття дисциплінарної скарги;
- 3) розгляд дисциплінарної скарги і ухвалення рішення про притягнення або відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності [259].

Керівник апарату суду також персонально відповідає за належне організаційне забезпечення суду, суддів і судового процесу, функціонування

Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи, інформує збори суддів про свою діяльність.

У свою чергу, збори суддів можуть висловити недовіру керівникові апарату суду, що має наслідком звільнення його з посади [45]. Однак, незважаючи на закріплення на законодавчому рівні такої можливості зборів суддів, підстави висловлення недовіри й механізм цієї процедури ні Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року [45], ні Типовим положенням про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженим Наказом Державної судової адміністрації № 115 від 28 вересня 2012 року, не передбачено [119]. Зазначене, на нашу думку, є істотним упущенням законодавця та потребує відповідного закріплення на законодавчому рівні, оскільки відповідальність керівника апарату суду, який загалом виконує одну з допоміжних функцій апеляційного суду – організаційне забезпечення суддів, судового процесу тощо, має важливе значення, якщо розглядати апеляційний суд України як суб'єкт адміністративного права.

Крім того, у Типовому положенні про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженому Наказом Державної судової адміністрації № 115 від 28 вересня 2012 року [119], більш точно визначено характер взаємовідносин між керівником апарату суду і зборами суддів відповідного суду, де зазначено, що керівник апарату відповідного суду не інформує збори суддів, а звітує перед ними про діяльність апарату суду. Тому, на нашу думку, необхідно внести зміни до ч. 3 ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» й замінити слово «інформує» на слово «звітує», що впливає на характер управлінських відносин між ними.

У Типовому положенні про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженому Наказом Державної судової адміністрації № 115 від 28 вересня 2012 року, заохочення або накладення дисциплінарного стягнення стосовно керівника апарату апеляційного суду, а також його заступників

належить до повноважень Голови Державної судової адміністрації України та здійснюється ним за належно оформленого подання голови відповідного суду [119].

Необхідно також звернути увагу, що О. Ю. Дудченко у своїх дослідженнях засвідчує те, що види дисциплінарних правопорушень і стягнень, які накладаються за їх учинення, порядок і процедура розслідування такого правопорушення, фіксація факту його вчинення, прийняття рішення про накладення дисциплінарного стягнення, а також оскарження такого рішення й захист прав керівника апарату суду та його заступника законодавчо не визначені [183]. Не можемо погодитися з цими висловлюваннями О. Ю. Дудченка, оскільки всі вищенаведені ним положення щодо притягнення керівника апарату та його заступників до відповідальності чітко визначені в Законі України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (ст. ст. 63, 64).

В рамках дослідження доцільним є також визначення правових засад відповідальності помічників суддів. На сьогодні у зв'язку з переведенням помічників суддів із державної на патронатну службу на цих працівників апеляційних судів дія Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII не поширюється, оскільки відповідно до ч. 4 ст. 92 вищезазначеного закону на них поширюють свою дію норми законодавства про працю, крім статей 39¹, 41–43¹, 49² КЗпП України [260].

Тому наразі чіткі підстави та порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності помічників суддів, зокрема порядок прийняття рішення про накладення адміністративного стягнення, а також порядок оскарження такого рішення, в жодному нормативному акті, крім КЗпП України, не зазначено й не деталізовано. Ця ситуація призводить до того, що керівники апаратів апеляційних судів не мають реальної можливості й не знають як, у разі виникнення такої необхідності, притягнути помічників суддів як патронатних службовців до дисциплінарної відповідальності (можна також

зазначити про те, що помічники суддів не подають зараз декларації про майновий стан, отже, на них не поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції»).

Вищенаведене, на нашу думку, є істотною прогалиною законодавства, що, у свою чергу, не дозволяє внутрішньоуправлінським відносинам повноцінно виникати, розвиватися й припинятися у межах апеляційного суду України як суб'єкта адміністративного права.

Найбільш тяжким видом юридичної відповідальності посадових і службових осіб суду є кримінальна відповідальність, яка, на думку І. Богатирьова та А. Савченка, являє собою реакцію з боку держави на порушення особою кримінально-правової заборони або правовий наслідок вчиненого кримінального правопорушення. Відповідно її зміст полягає в застосуванні до порушника передбаченого правовими нормами впливу за вчинення кримінального правопорушення. Будучи комплексним і системним феноменом, кримінальній відповідальності властиві відповідні підстави, види, форми, крім того, вона виконує регулятивну, превентивну, каральну, відновлювальну та виховну функції [261, с. 136].

На сьогодні в змісті Кримінального кодексу України (далі - КК України) є цілий розділ «Злочину проти правосуддя», присвячений виключно діям чи бездіяльності, що посягають на встановлений законодавством порядок здійснення неупередженого і законного правосуддя з метою захисту порушених прав, свобод та інтересів людини, громадянина, юридичної особи тощо. Окрему увагу пропонуємо звернути саме на ст. 375 КК України, якою передбачено відповідальність за постановлення суддею свідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. Сама назва цієї статті вже свідчить про те, що суб'єктом відповідальності за зазначене кримінальне правопорушення може бути виключно суддя, зокрема суддя апеляційного суду України, тоді як в інших кримінальних правопорушеннях, передбачених розділом «Злочини проти правосуддя» КК України, суб'єктом

може бути також суб'єкт судової влади.

А. В. Щасний, детально досліджуючи неправосудний вирок як предмет злочину, передбаченого ст. 375 КК України, визначив його як рішення суду першої чи апеляційної інстанції про винність або невинність підсудного у скоєнні злочину та застосування чи незастосування до нього покарання, яке вміщує інформацію з відкритим доступом, що істотно вплинуло на правильність судового рішення та на вирішення справи по суті, у зв'язку з цим воно є незаконним, необґрунтованим, несправедливим (полягає в односторонності, неповноті дізнання, досудового чи судового слідства, невідповідності висновків суду фактичним обставинам справи, призначенні покарання, яке не відповідає тяжкості злочину та особі засудженого, неправильному застосуванні кримінальних, кримінально-процесуальних норм, а також Конституції України), щодо якого є рішення апеляційної або касаційної інстанції про скасування чи зміну неправосудного вироку або про закриття кримінальної справи [262, с. 514].

На нашу думку, визначення неправосудного вироку, запропоноване А. В. Щасним, з одного боку, є досить широким, з його змісту можна зрозуміти, в чому полягає об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 375 КК України, предметом якого є саме неправосудний вирок, а з іншого боку, науковець, навівши вищезазначене визначення, залишив поза увагою інші акти суду, що теж є предметом злочину за ст. 375 КК України. Зокрема, це рішення, ухвали, постанови суду.

О. В. Капліна, В. І. Тютюгін, І. А. Тітко роблять обґрунтований висновок про те, що постановлення суддею свідомо неправосудного рішення характеризується таким:

- 1) рішення суду має бути неправосудним;
- 2) неправосудне рішення судді має бути постановленим;
- 3) постановлення неправосудного рішення має бути завідомим [263, с. 42].

В науковій літературі існує велика кількість підходів до розуміння категорії «неправосудність». Зокрема, П. Андрушко зазначає, що в кримінально-правовому значенні (аспекті) неправосудність судового рішення – це кримінально-правова оцінка (кваліфікація) судового рішення стороною обвинувачення й судом, яка зумовлюється (визначається) психічним ставленням судді, котрий його ухвалив, до змісту ухваленого ним рішення та дотримання вимог процесуального закону щодо здійснення відповідного провадження: суддя має усвідомлювати, що ухвалене ним рішення є незаконним, необґрунтованим або невмотивованим незалежно від того, чим він при цьому керувався і якою була мета ухвалення неправосудного рішення [264, с. 38].

Зміст диспозиції ст. 375 КК України, якою передбачено відповідальність суддів за постановлення ними свідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, не дає прямого уявлення про форму вини, оскільки не зроблено безпосередньої вказівки на умисел чи необережність.

Однак, як зазначає, Н. М. Парасюк, серед науковців загалом не виникає сумнівів щодо віднесення зазначених суспільно-небезпечних дій (діянь) до умисних злочинів [265, с. 483].

А. І. Маломуж наголошує на тому що суддя, який хоча й виніс незаконний судовий акт, не може бути притягнутий до відповідальності за ст. 375 КК України, якщо він не усвідомлював незаконності вироку через службову недбалість, недостатню обізнаність та кваліфікацію. Вищезазначена ознака, на його думку, дає можливість розмежувати злочини, передбачені ст. 375 КК України із суміжними статтями КК України, наприклад ст. 367 КК України [266, с. 220].

М. А. Погорецький звертає увагу на те, що для притягнення суддів за ст. 375 КК України обов'язковим є скасування неправосудного вироку, рішення, ухвали, постанови судом вищестоящої інстанції. Обов'язковість

такого скасування, на його думку, обумовлюється тим, що в рішенні вищестоящего суду будуть зазначені причини скасування рішення, помилки судді, які він допустив при судовому розгляді, і відповідний документ буде аргументованим доказом як при вирішенні питання про надання дозволу на затримання судді, так і при розгляді кримінального провадження щодо притягнення судді до кримінальної відповідальності в суді або ж щодо його звільнення від кримінальної відповідальності [267, с. 228].

При цьому національним законодавством України, зокрема Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, передбачено особливий порядок притягнення суддів до кримінальної відповідальності, зокрема за ст. 375 КК України. Так, у ст. 48 зазначеного нормативного акта закріплено, що суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду без згоди Вищої ради правосуддя України, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Крім того, судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором або його заступником тощо.

Такий порядок притягнення суддів до кримінальної відповідальності існує для гарантування суддівської незалежності та недоторканності. У той самий час зловживання суддями своєю незалежністю та недоторканністю під час досудового розслідування і судового розгляду справи за фактом порушення ст. 375 КК України не завжди йде на користь проваджень за такими справами.

Судді також є суб'єктами адміністративної відповідальності, під якою Д. Авер'янов розуміє сукупність адміністративних правовідносин, що виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими на те органами (посадовими особами) до осіб, які вчинили адміністративний проступок,

передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень [268].

О. С. Тубелець та В. В. Паришкура звертають увагу на те, що серед усіх видів відповідальності суддів адміністративна відповідальність є найбільш невизначеною та колізійною. Хоча на теоретичному рівні такий вид відповідальності науковцями аналізується, проте практика адміністративної відповідальності суддів в Україні не сформована. Це зумовлено низкою причин:

– по-перше, судді реалізують гарантії своєї недоторканності в умовах, коли органи, уповноважені на фіксацію адміністративних правопорушень і накладення відповідних стягнень, недостатньо розбираються в тонкощах статусу суддів;

– по-друге, процедура зняття недоторканності суддів є досить складною, а щодо адміністративних правопорушень, рівень суспільної небезпеки яких є значно нижчим порівняно зі злочинами, вона не застосовується;

– по-третє, наявність на рівні закону конкуренції адміністративної та дисциплінарної відповідальності суддів;

– по-четверте, не здійснюється офіційне статистичне спостереження за правопорушеннями, які вчиняються суддями, тобто встановити реальні масштаби правопорушень, що здійснюються суддями, неможливо [269, с. 96].

Поряд із цим є науковці, які особливої проблеми у притягненні суддів до адміністративної відповідальності не вбачають. Зокрема, О. В. Гончаренко додержується позиції, за якої адміністративна відповідальність суддів має загальний характер, адміністративне провадження щодо судді здійснюється за загальними правилами, а застосування заходів забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення та адміністративних стягнень неможливе без урахування особливостей статусу судді [270, с. 82].

Зокрема, у ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року передбачено, що суддя є недоторканим, а в разі його затримання за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна чи адміністративна відповідальність, він повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи [45].

О. Л. Польовий, розглядаючи питання адміністративної відповідальності суддів, зробив пропозицію, згідно з якою за скоєння адміністративного правопорушення доцільним є встановлення дисциплінарної відповідальності суддів перед Вищою кваліфікаційною комісією суддів України. На переконання науковця відповідальність суддів за подібні вчинки повинна контролюватися представниками не органів виконавчої влади, а судової, а тому протокол про скоєння адміністративного правопорушення повинен бути надісланий до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для подальшого використання його вже в дисциплінарній справі [271, с. 140-141].

В. І. Іванюк, досліджуючи адміністративну відповідальність суддів за правопорушення, пов'язані з корупцією, принципово не погоджується з вказаною позицією, виходячи з того, що питання трансформації адміністративної відповідальності суддів у дисциплінарну є більш складним, ніж здається на перший погляд. Під час його вирішення необхідно звернути увагу принаймні на два його проблемні питання: перше стосується принципів відмінностей між адміністративним і дисциплінарним провадженням, а друге полягає в необхідності розмежування існуючих вже сьогодні суперечностей між цими інститутами [272, с. 39].

О. В. Легка, розглядаючи дисциплінарні проступки та адміністративні правопорушення, звертала увагу на такі їх спільні риси, як винність, протиправність, карність, відсутність суспільної небезпеки тощо. Водночас науковець звертає увагу, що ототожнення дисциплінарної та адміністративної відповідальності недоцільне виходячи з їх об'єктів.

Зокрема, об'єктом адміністративного правопорушення є суспільні відносини, що виникають і розвиваються як у сфері зовнішнього управління, що не пов'язано із трудовою, службовою, навчальною діяльністю винного. У свою чергу, об'єктом дисциплінарного проступку є трудові, службові правовідносини, на які посягає правопорушник, оскільки скоєння дисциплінарного проступку характеризується невиконанням трудових обов'язків працівниками, що перебувають у трудових відносинах з конкретним підприємством, установою, організацію. Тому дисциплінарна відповідальність обмежується лише межами внутрішньоуправлінських трудових відносин [273, с. 226].

Беручи до уваги вищевикладене, можна зробити висновок, що судді апеляційного суду, посягаючи на зовнішньоуправлінські відносини, набувають статусу суб'єкта адміністративної відповідальності, у разі ж коли судді, інші посадові та службові особи апеляційного суду порушують усталені вимоги внутрішньоуправлінських відносин, вони є суб'єктами дисциплінарної відповідальності.

Стосовно внутрішньоуправлінських відносин, то необхідно зазначити, що О. І. Харитонова саме управлінські відносини внутрішньоорганізаційного характеру, які виникають у процесі діяльності судової влади, відносить до переліку управлінських відносин, що є предметом адміністративного права [274, с. 55].

Беручи до уваги відмінність між об'єктами адміністративної та дисциплінарної відповідальності, необхідно зазначити про недоцільність їх ототожнення, а тому ми не підтримуємо позицію О. Л. Польового, оскільки адміністративна та дисциплінарна відповідальність суддів повинна бути чітко розмежована на законодавчому рівні, інакше це негативно позначається на розмежуванні власне зовнішньоуправлінських та внутрішньоуправлінських відносин у діяльності апеляційного суду України.

Окрему групу правопорушень, за які судді несуть адміністративну відповідальність, становлять адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, перелік яких закріплено у Главі 13-А КУпАП. Відповідно до зазначеної глави такими правопорушеннями є: «Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності» (ст. 172-4); «Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків» (ст. 172-5); «Порушення вимог фінансового контролю» (ст. 172-6); «Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів» (ст. 172-7); «Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень» (ст. 172-8); «Невжиття заходів щодо протидії корупції» (ст. 172-9); «Порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням» (ст. 172-9-1) [275].

Національне законодавство України прямо визначає суд суб'єктом відповідальності за завдання шкоди своїми рішеннями, діями або бездіяльністю.

За В. І. Мироненко, цивільно-правова відповідальність виникає лише за наступних умов: 1) наявність шкоди в потерпілого; 2) протиправна поведінка заподіювача шкоди; 3) причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою; наявність вини особи, яка завдала шкоду [276, с. 27]. Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року (ст. 1), визначено, що громадянину відшкодовується шкода, завдана внаслідок:

1) незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виймки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного

відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян;

2) незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу [277].

При цьому обов'язковою умовою відшкодування шкоди, завданої судом громадянину є постановлення виправдувального вироку суду; встановлення в обвинувальному вироку суду чи іншому рішенні факту незаконного повідомлення про підозру у вчиненні злочину, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки та інших процесуальних дій, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів; закриття кримінального провадження або справи про адміністративне правопорушення [277].

Окрім Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», є також Положення про застосування такого закону, затверджене спільним Наказом Міністерства фінансів України, Генеральної прокуратури України та Міністерства юстиції України від 4 березня 1996 року. Зазначений підзаконний акт істотно конкретизує норми закону, який регламентує порядок відшкодування шкоди завданої судом.

Згідно з вказаним положенням суд разом з виправдовувальним вироком надсилає громадянину (у разі його смерті відповідним спадкоємцем) повідомлення з роз'ясненням, куди і впродовж якого терміну можна звернутися за відшкодуванням шкоди і поновленням порушених прав.

У свою чергу, орган, до якого такий громадянин чи його спадкоємці звернулися за відшкодуванням шкоди протягом місяця, витребує від відповідних органів та установ необхідні для визначення розміру завданої шкоди документи, за результатами розгляду яких винесено постанову (ухвалу). Після цього не пізніше трьох діб після винесення такої постанови

(ухвали), завірену гербовою печаткою її копію надсилають громадянинові або його спадкоємцям, яку вони подають до відповідного територіального органу Державного казначейства за місцем проживання для одержання чека [278].

При цьому громадяни чи їх спадкоємці, які звернулися за відшкодуванням шкоди у разі незгоди з винесеною постановою, мають право оскаржити її до суду в порядку, встановленому для розгляду скарг на неправомірні дії органів державного управління і службових осіб, що ущемляють права громадян, а у разі незгоди з винесеною ухвалою суду – до суду вищої інстанції в касаційному порядку [278]. Беручи до уваги те, що шкоду завдану громадянину рішеннями, діями, бездіяльністю суду, відшкодовують за рахунок коштів державного бюджету. О. Первомайський робить висновок, що самостійність цивільно-правової відповідальності суду є лише правовою фікцією [279, с. 65].

На думку М. Р. Мазура, з чим ми також цілком погоджуємося, норми Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» вже не відповідають вимогам розвитку суспільства та держави. Зокрема, на думку науковця, необхідно розширити перелік підстав, за якими громадяни мають право на відшкодування шкоди, завданої рішеннями, діями, бездіяльністю органів досудового розслідування, суду тощо, а також встановити єдиний судовий порядок відшкодування шкоди, що стане додатковою гарантією захисту прав особи, яка зазнала незаконного і необґрунтованого кримінального переслідування та (або) засудження [280, с. 125].

В ході дослідження наукової літератури, а також норм національного законодавства щодо питання юридичної відповідальності у діяльності апеляційних судів в Україні, зроблено ряд висновків та пропозицій, основні з яких викладені нижче.

1. Юридична відповідальність суб'єкта адміністративного права є важливим елементом його адміністративно-правового статусу. В науковій доктрині юридичну відповідальність прийнято класифікувати на позитивну (перспективну) та негативну (ретроспективну). В діяльності апеляційних судів України перспективна відповідальність відображається у заохоченні суддів, інших посадових та службових осіб до законослухняної поведінки, сумлінного виконання покладених на них прав та обов'язків, тоді як ретроспективна відповідальність – в негативних наслідках майнового, професійного та іншого характеру для правопорушника.

2. Законодавство України прямо не визначає суд суб'єктом юридичної відповідальності, за винятком цивільно-правової відповідальності, про що свідчать норми Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року.

3. Юридична відповідальність за порушення норм чинного законодавства у діяльності апеляційних судів покладається на суддів, інших посадових і службових осіб таких судів. Судді апеляційних судів є суб'єктами спеціальної дисциплінарної відповідальності, адміністративної відповідальності та кримінальної відповідальності. При цьому адміністративна відповідальність суддів є найбільш невизначеною та колізною через її конкуренцію із дисциплінарною відповідальністю.

Висновки до розділу 2

Враховуючи велику кількість наукових підходів до розуміння поняття та структури адміністративно-правового статусу органу державної влади поняття «адміністративно-правовий статус апеляційних судів України»

пропонується розуміти як нормативно врегульований порядок створення, реорганізації, ліквідації апеляційних судів, порядок добору та призначення на посаду суддів апеляційних судів, їх підготовка та відповідальність, гарантії їх діяльності, порядок звільнення суддів з посади та припинення їх повноважень, організаційне забезпечення апеляційних судів, а також сукупність нормативно визначених принципів діяльності апеляційних судів, їх функцій та компетенції, що характеризують їх, як суди апеляційної інстанції, які покликані перевіряти законність і обґрунтованість рішень та ухвал винесених судом першої інстанції та які не набрали законної сили.

До елементів адміністративно-правового статусу апеляційних судів України віднесено: 1) порядок утворення та структуру суду, порядок призначення суддів, інших посадових і службових осіб суду; 2) завдання та функції суду; 3) повноваження суду; 4) принципи та гарантії організації і діяльності суду; 5) відповідальність у діяльності суду.

Визнано недоцільним розмежовувати елементи адміністративно-правового статусу апеляційного суду на основні та допоміжні, оскільки всі вони взаємопов'язані між собою та спрямовані на досягнення єдиної мети.

Доведено, що повноваження апеляційного суду як суб'єкта адміністративного права: 1) прямо пов'язані із відносинами управління; 2) є похідними від повноважень голови апеляційного суду, його заступника (заступників), апарату апеляційного суду та його керівника.

Визначено, що апеляційний суд як суб'єкт адміністративного права здійснює виконавчо-розпорядчу діяльність та діяльність з обслуговування судового процесу. Виконавчо-розпорядча діяльність як така знаходить своє вираження у підзаконних актах (накази та розпорядження), які приймаються головою апеляційного суду, керівником апарату відповідного суду та є обов'язковими до виконання у межах відповідного апеляційного суду, повноваженнях голови апеляційного суду та керівника апарату апеляційного суду щодо забезпечення виконання рішень зборів суддів, виконання

апаратом апеляційного суду організаційно-розпорядчих актів голови такого суду та керівника апарату суду. Діяльність з обслуговування судового процесу реалізується через здійснення апаратом апеляційного суду і його керівником повноважень у сфері фінансового, матеріально-технічного забезпечення суду, суддів тощо.

Адміністративні повноваження апарату апеляційного суду класифіковано на групи залежно від сфери, де вони виникають: у сферах організаційного, документального, інформаційно-технічного, фінансового, кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Акцентовано увагу, що апарат апеляційного суду є важливим суб'єктом внутрішньо-управлінських відносин в апеляційному суді, в той же час апарат апеляційного суду створює передумови для його участі у відносинах з громадянами (наприклад, аналіз звернень громадян), іншими органами влади (Державною судовою адміністрацією, її територіальними органами, органами місцевого самоврядування тощо) як суб'єкта адміністративного оправа.

Встановлено, що: 1) законодавство України прямо не визначає апеляційний суд суб'єктом юридичної відповідальності, за винятком цивільно-правової відповідальності; 2) апеляційний суд є суб'єктом позитивної (перспективної) і негативної (ретроспективної) відповідальності; 3) юридична відповідальність за порушення норм чинного законодавства у діяльності апеляційних судів покладається на суддів, інших посадових і службових осіб таких судів; 4) судді апеляційних судів є суб'єктами спеціальної дисциплінарної, адміністративної, а також кримінальної відповідальності; 5) адміністративна відповідальність суддів є найбільш невизначеною та колізійною через її конкуренцію із дисциплінарною відповідальністю.

РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

3.1 Зарубіжний досвід становлення апеляційних судів

Апеляційний спосіб оскарження як свідчить історія держави і права, виник за часів Стародавнього Риму, коли центральна державна влада зміцніла настільки, що були утворені установи, побудовані на підставі ієрархічного підпорядкування, тобто на підставі системи підпорядкування нижчих судів судам вищим.

Саме в цей час наприкінці III ст. виник інститут оскарження в цивільному судочинстві у формі апеляції. Рішення суду першої інстанції, винесені імператором, були правочинними завжди, рішення інших суддів, були правочинними лише у тому випадку, якщо на них не подавалась «*appelatio*» – скарга до вищестоящего суду на рішення ієрархічно нижчого суду. При цьому скарга подавалась відразу ж після винесення рішення нижчим судом. Письмово обгрунтовані причини анулювання рішення надавалися терміном від 2 до 3 діб. Суд першого ступеня, який виніс рішення, складав повідомлення вищому суду та передавав його скаржнику для надання разом зі скаргою.

При імператорові Августі рішення суддів могли оскаржуватися міському преторові, а коли справа пройшла всі інстанції допускалося звернення до імператора щодо скасування рішення. За указом імператора Діоклетіана (294 р.) була впроваджена така система подачі апеляцій: на рішення претора можна було апелювати до магістрату; на рішення нижчих провінційних судів апеляція подавалась правителям провінцій; на рішення правителів провінцій – вищим імперським чиновникам.

У часи імператорів Діоклетіана та Костянтина до апеляційної скарги поданої імператорові додавалася також так звана «libelli refutatori» - прохання з доводами, що спростовують рішення, і доповідна записка суддів у виправдання винесеного їм рішення. Імператор, розглянувши передані йому матеріали, виносив рішення [281]. Поступово апеляційне провадження було організаційно оформлене, а закріпилося як спосіб оскарження судових рішень в період правління імператора Юстиніана (527–565 рр.).

Зокрема, в цей час були вже запроваджені терміни для подачі апеляції і для пересилання справи до вищої інстанції. Про свою незгоду з рішенням суду сторона могла заявити усно судді після винесення рішення, або в десятиденний термін у письмовій формі. Апеляційну скаргу, яку подавали імператорові, необхідно було оплачувати митом. А подання апеляційної скарги призупиняло виконання рішення.

Таким чином, доцільно погодитися з Є. А. Чернушенко, що апеляційний порядок оскарження був одним із важливих чинників римського права, який визначив роль римського права в історії світової юриспруденції загалом. Виникнувши в Стародавньому Римі, інститут апеляції набув подальшого розвитку в цивільному процесуальному законодавстві європейських країн. Після падіння Римської імперії інститут апеляції в цивільному процесі Західної Європи виник знову після того, як на цій території утворились централізовані держави [282].

У Франції поняття апеляції з'явилося наприкінці XIII ст. При цьому досить довгий час її заміняли судові поєдинки, на яких суддя зі зброєю в руках відстоював прийняте ним рішення. Такі поєдинки, як спосіб перегляду рішення, були запроваджені Etablissement de Saint Louis 1270 року. Крім того зазначеним документом передбачалося існування та діяльність особливих апеляційних судів, але апеляція в ті часи мала характер особистого обвинувачення судді в несправедливості.

Ситуація змінилася лише в 1667 році, коли було видано Ордонанси (Кодекс Людовіка). Саме з 1667 року апеляція набуває характеру скарги, яка подається не на суддю, а на рішення, яке, на думку однієї із сторін спору, є неправочинним. Важливо зазначити, що поряд з апеляційним порядком перегляду судових рішень у Франції існувала також касація, але перегляд рішень був досить неефективним та навіть можна сказати хаосним через відсутність чіткого розмежування підстав для перегляду рішень суду в апеляційному та касаційному порядках. Спроба упорядкувати два порядки перегляду рішень суду була зроблена з прийняттям у 1738 році Регламенту для розгляду справ в Раді. Хоча зазначеним документом і розмежовувалися підстави для подання скарги на рішення нижчого суду в апеляційному та касаційному порядку сама, судова система того часу потребувала якісного реформування.

Найбільш масштабною реформою всієї правової системи Франції стала реформа Наполеона I, що підтверджується тим, що створена ним судова організація проіснувала з незначними змінами аж до середини ХХ ст., а апеляційний та касаційний порядки оскарження рішень нижчих судів збереглися навіть у новому Цивільному процесуальному кодексі Франції (*Nouveau code de procedure civile*) 1976 року. Реформою Наполеона I передбачалося, що апеляційне оскарження спричинює лише новий розгляд справи у суді вищої інстанції. При цьому до уваги бралися як питання фактів, так і питання права, за результатами розгляду яких могло бути прийняте рішення, відмінне від рішення суду нижчої інстанції [283]. Реформа Наполеона I вплинула на судоустрій Франції також. Зокрема, до судової системи Франції входили мирові судді, які слухали справи лише по суті; цивільні суди першого ступеня, які зазвичай слухали справи лише по суті або апеляції на рішення мирових суддів, апеляційні палати й касаційна палата. Для розгляду кримінальних справ діяли спеціальні суди асизів. У свою чергу, апеляційні палати слухали як цивільні, так і кримінальні справи. На думку

сучасників, французький судоустрій такого типу став зразком для організації нових судів майже на всьому Європейському континенті.

Сучасна судова система Франції, як зазначає І. В. Назаров, продовжує традиції та є класичною дуалістичною моделлю, що складається із загальних й адміністративних судів, які є незалежними один від одного. При розподілі судів Франції по горизонталі вони утворюють три рівні: на першому рівні – суди першої інстанції, на другому – апеляційні суди, а Касаційний суд Франції та Державна рада відповідно на третьому рівні. Існує також велика кількість спеціалізованих судів, які також формують судоустрій країни. Здебільшого вони не утворюють самостійної трирівневої системи, розглядають справи по суті, а апеляційний і касаційний їх перегляд здійснюється в загальних апеляційних судах й у Касаційному суді Франції.

Суди загальної юрисдикції складаються із судів великої інстанції, судів малої інстанції (трибуналів), апеляційних судів, двох вищих апеляційних судів, судів асизів та Касаційного суду Франції. Суди великої й малої інстанцій утворюють перший рівень судової системи Франції. Система адміністративних судів Франції також складається з трьох рівнів. На вершині перебуває Державна рада, на другому рівні – адміністративні апеляційні суди і на нижньому – адміністративні трибунали [284].

До 1066 року в Англії була відсутня централізована правова система. Правом цього періоду були лише місцеві звичаї патріархальних англосаксонських племен. Місцеві суди здійснювали правосуддя на підставі місцевих звичаїв і традицій. Однак після нормандського завоювання в 1066 році в Англії було створено централізовану судову систему, зокрема старі суди були замінені феодальною юрисдикцією нового типу, однак правосуддя продовжувало здійснюватися на підставі звичаєвого права локального характеру, але згодом з'являються судові рішення, що поширюють свою дію на територію всієї Англії. Таким чином, відбувається формування загального

права. Загальне право – право англійське і загальне для всієї Англії, було створене виключно королівськими судами.

Король здійснював лише «вищий суд». Він втручався в справи лише у виняткових випадках, а саме, якщо існувала загроза миру в королівстві, або обставини справи були такими, що її неможливо було вирішити у звичайному порядку. Втручання королівських судів обмежувалося в основному трьома категоріями справ: справами, що стосувалися королівських фінансів, справами, що стосувалися земельної власності та нерухомості і тяжкими кримінальними злочинами, що порушували мир у королівстві. Усі інші справи, крім зазначених трьох категорій, як і раніше вирішувалися судами графств, феодалними або церковними судами, тобто перебували поза королівською юрисдикцією.

Однак компетенція королівських судів поступово розширювалась, і в кінці середніх віків вони перетворилися на єдиний орган правосуддя. У тих випадках, коли обмежена компетенція королівських судів робила неможливим розгляд або вирішення справи, зневірена сторона могла звернутися безпосередньо до монарха – джерела справедливості та милості, для того, щоб домогтися справедливості. Це зумовило необхідність створення спеціальної юрисдикції, що ґрунтувалася на королівській прерогативі, спрямованій на пом'якшення і доповнення норм загального права та вирішення питань відповідно до вимог моралі і совісті [285].

З 1485 року судові функції в Англії почала виконувати Палата лордів, яка як суд першої інстанції розглядала справи з обвинувачення своїх членів у державній зраді та тяжкому злочині, а також справи з обвинувачення вищих посадових осіб у службових злочинах. Обвинувачення в таких випадках висовувала Палата общин, а сам процес мав назву «імпічмент».

Крім того, що суд Палати лордів був судом першої інстанції, він також на відміну від інших англійських судів був вищою судовою апеляційною інстанцією не лише Англії та Уельсу, а й Північної Ірландії, за цивільними

справами – і Шотландії [286]. З 1873 по 1876 роки апеляційна юрисдикція суду Палати лордів була дещо спрощена: парламент Англії мав намір замінити її Верховним судом, який був створений унаслідок реформи 1873–1875 рр. Але в 1876 році було прийнято Акт про апеляційну юрисдикцію, який відновив апеляційну юрисдикцію Палати лордів і установив, що суд Палати лордів як апеляційної інстанції має такий склад:

1) лорд-канцлер, який формально очолював суд Палати лордів, був членом Кабінету міністрів, спікером Палати лордів і керівником Департаменту лорда-канцлера, який здійснював функції з організаційного забезпечення діяльності судів і відігравав визначальну роль у процедурі призначення англійських суддів на посаду;

2) «ординарні лорди з апеляції», які безпосередньо здійснювали апеляційне провадження;

3) лорди, які раніше займали судові посади [287].

Починаючи з 1971 року, що пов'язано з прийняттям ряду нормативних актів, зокрема Закону про суд 1971 р. та Закону про Верховний суд 1981 р., правосуддя в Англії поділяється на високе (воно здійснюється вищими судами) і правосуддя, яке здійснюється великою кількістю нижчих судів. Особлива увага завжди приділялася діяльності високих судів, оскільки саме вони не лише розглядали конкретну справу, а й створювали прецедент, який необхідно наслідувати. Таким Високим судом в Англії був Верховний суд, до якого входили Високий суд, Суд корони й Апеляційний суд. Крім того, до високого суду належали Апеляційний комітет палати лордів і Судовий комітет таємної ради, який утворюється із суддів палати лордів і суддів заморських територій, держав – членів британської Співдружності [288]. Таким чином, на сьогодні судова система Великої Британії складається із Суду Палати лордів, Верховного суду Англії та Уельсу, нижчих судів, спеціалізованих судів та військових судів. У свою чергу, до складу Верховного суду Англії та Уельсу входить Апеляційний суд (цивільне та

кримінальне відділення), Високий суд та Королівський суд (Суд корони). Окрім Апеляційного суду, який входив до Верховного суду Англії та Уельсу, існує також спеціальний військовий апеляційний суд. Що ж до Апеляційного суду, то до його складу входять лорд-канцлер, колишні лорд-канцлери та лорд – головний суддя, який очолює цивільне відділення і 18 лордів апеляційного суду. При цьому апеляції на судові вироки розглядаються не менш як трьома суддями, а проміжні апеляції можуть розглядатися одним чи двома суддями [289].

Рецепція римського права в Німеччині завершилася створенням у 1495 році Імперського суду (Riechßkammergericht), який поряд з іншими покладеними на нього функціями здійснював функцію вищого апеляційного суду для всієї імперії. Очолював такий суд князь, граф або барон, а до його складу спочатку входили лицарі та юристи-науковці, а з часом апеляційний суд мав у своєму складі лише юристів-науковців, які знали і застосовували на практиці норми римського права [290, с. 23].

Безпосередньо Положенням суду (Reichskammergerichtsordnung) 1495 року передбачалося, що судді повинні керуватися *ius commune* (*gemeines Recht*), надавши таким чином рецепції римського права офіційного характеру [291]. Склад членів імперського суду визначав імператор спільно з німецьким рейхстагом. Імператор призначав голову суду (зазвичай ним був представник вищої німецької аристократії), президентів судових палат, а також деяких суддів. Голова суду іменувався камер-суддею. Більшість членів суду обиралася рейхстагом. При цьому якщо спочатку лише половина суддів повинні були мати докторську ступінь з римського права, то з 1548 року такий повинен був бути у всіх суддів.

Кандидатом на посаду суддів або голови Імперського суду Німеччини могла бути особа, яка досягла 21 року, народжена в законному шлюбі, особисто вільна, яка володіє всім обсягом цивільних прав, перебуває у шлюбі та не має фізичних недоліків. Потенційний кандидат також повинен мати

певні фінансові можливості. Ці вимоги не дозволяли бути кандидатом на посаду суддів або голови судів селянам, міським жебракам і лицарям банкрутам та надавали можливість великим земельним магнатам, представникам міського нобілітету, дворянства тощо. Посада судді за часів існування Імперського суду Німеччини була спадковою, а термін повноважень суддів і голови суду були пожиттєвими [292]. Окрім Імперського суду як суду апеляційної інстанції, на території Німеччини в ті часи дозволялося князям також створювати місцеві апеляційні суди, які створювалися і діяли за прикладом Імперського суду. До місцевих апеляційних судів допускалося апеляційне оскарження рішення суду, який першим розглядав справу. У разі незгоди сторони з рішенням місцевого апеляційного суду вона могла звернутися до Імперського суду з апеляційною скаргою.

На сьогодні судова система Німеччини є розгалуженою та передбачає декілька судів апеляційної інстанції. Для прикладу, звернемо увагу на цивільне та господарське судочинство у Німеччині. Відповідно до § 511 Цивільного процесуального кодексу Німеччини апеляційна скарга подається на остаточні рішення, винесені в суді першої інстанції. Оскаржені постанови судів першої інстанції розглядаються судами землі, оскаржені постанови судів землі – у Верховному суді землі. Суди землі складаються з двох палат: Палати з цивільних справ і Палати з торговельних справ. За загальним правилом апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції розглядається Палатою з цивільних справ. Торговельні справи чи спори відносять до компетенції Палати з торговельних справ [293]. Беручи до уваги те, що апеляційний порядок оскарження рішень суду першої інстанції властивий загалом цивільному, господарському, адміністративному та кримінальному судочинству, необхідно звернути увагу на становлення апеляції в кримінальному судочинстві.

Найбільш повно це питання розкриває у своїх наукових працях Н. В. Лантух. Зокрема, науковець зазначає, що з появою римського права в Західній Європі апеляція в обвинувальному процесі була майже скрізь скасована через затягування самого процесу розгляду справи, що вважалося негативним фактором для здійснення ефективного правосуддя. При цьому, виходячи з того, що саме популярним був інквізиційний процес, не було важливим вводити другу інстанцію, коли визнання вини підсудним було головним доказом. Така ситуація залишалася незмінною аж до XVIII ст., коли почали допускати можливість перегляду рішення суду в апеляційному та касаційному порядках.

Першою державою, яка ввела апеляцію в кримінальному судочинстві була Франція. Згодом такий порядок перегляду рішень у кримінальних справах, який без змін існував до першої половини XIX ст., було впроваджено в Німеччині. Хоча в 1850 році в ряді малих німецьких держав набуває поширення ідея щодо несумісності апеляційного провадження у кримінальних справах з принципом усності, а відповідно – доцільності ліквідації апеляції у кримінальному судочинстві. Варто зазначити, що, незважаючи на внесення у 1894 році до рейхстагу законопроект, спрямованого на заборону оскарження судових вироків, по суті, в Німеччині інститут апеляції все-таки зберігся. Окрім Німеччини, інститут апеляції у кримінальному судочинстві не було скасовано також в Бельгії, Нідерландах, Норвегії, Угорщині тощо.

Оскарження в англосаксонському та континентальному праві із самого початку мало істотні відмінності. В англійському процесі авторитетність судових рішень завжди переважала над необхідністю відповідності його матеріальній істині. Відповідно перегляд рішень суду нижчої інстанції в апеляційному порядку допускався лише за найважливішими злочинами – фелоніями. При цьому існувало два способи оскарження рішення суду – помилка у праві та апеляція. По суті, оскарження є вимогою нового

провадження за умови, що вирок ще не був винесений. У такій формі оскарження могло здійснюватися лише в інтересах захисту. При цьому сторони могли оперувати судовим актом, відповідно до якого розгляд справи необхідно було переносити до королівського суду, або клопотанням про призупинення вироку, подання якого впливало з права сторони звернути увагу суду на помилку в обвинувальному акті або ж у рішенні присяжних засідателів [294]. Окрім Великобританії, ще однією державою, яка є представником англосаксонської системи права, є США. Історія свідчить, що до об'єднання штатів у союз незалежних, вони були колоніями Англії, відповідно на їх території не існувало будь-якого судового органу. Судова влада в кожній із колоній перебувала під контролем англійської корони. Так звана Таємна рада (Privy Council) у Великобританії розглядала апеляції на рішення вищих судових органів у колоніях, проте її участь у здійсненні правосуддя в Америці було мінімальною, якщо взяти до уваги відстань від Лондона до східного узбережжя Америки і час, який було потрібно на пересилання матеріалів із колоній і назад [295, с. 43].

Колонії розглядалися королівською владою як самостійні, не пов'язані з іншим політичними одиницями, тому автоматично виключалося існування суду, який діяв на території більше ніж однієї колонії. Виняток становили декілька адміралтейських судів.

Все ж таки навіть у період перебування американських колоній під владою Великобританії відбувається розвиток судової системи. Зокрема, в період, який передував прийняттю «Статей конфедерації», за пропозицією Вашингтона як апеляційна інстанція щодо судів окремих штатів, але лише за призовними справами та при обов'язковій згоді компетентних державних органів із поданням оскаржуваної скарги діяв Континентальний конгрес [296, с. 109]. У 1787 році з прийняттям Конституції США на законодавчому рівні було офіційно визначено структуру судової системи новоствореної держави. Зокрема, згідно з Конституцією США 1787 року до судової системи входили

федеральні суди, суди штатів, а також місцеві суди. При цьому систему федеральних судів складала районні та окружні апеляційні суди [297]. У свою чергу, апеляційні суди у США були створені в 1891 році з метою зменшити кількість судових скарг, що надходили із окружних судів до Верховного Суду США.

У своїх округах апеляційні суди уповноважені розглядати скарги на рішення з цивільних справ і на вирoki у кримінальних справах, що надходять із будь-якого окружного федерального суду, який знаходиться на його території. Окрема специфіка властива Апеляційному федеральному суду округу Колумбія, оскільки цей суд розглядає скарги із усіх 94 окружних судів у справах щодо патентних спорів та у зв'язку з матеріальними вимогами до уряду США.

Кількість суддів у таких судах коливається від 6 до 28 осіб. Але кожне рішення повинно ухвалюватися колегіально трьома суддями [298]. Отже, можна точно сказати, що як є унікальною історія розвитку і становлення кожної держави, так і є унікальною історія становлення і розвитку її судової системи як складової механізму організації державної влади.

Розглянувши етапи становлення та організації діяльності судів апеляційної інстанції на прикладі провідних країн, як романо–германської (Франція, Німеччина), так і англосаксонської (Велика Британія, США) правових систем, можна простежити, яке ж місце вищезазначені суди займають у судовій системі кожної окремо взятої країни.

Для більш повного відображення місця судів, зокрема апеляційної інстанції, у судовій системі різних країн, а також в управлінських відносин, на наш погляд, важливим буде проаналізувати управлінські процеси, що відбуваються в іноземних судах.

Світовий досвід свідчить про існування моделей, що повністю сприйняли досягнення передових теорій науки управління з дотриманням вимог, які забезпечують незалежність судів.

У більшості розвинених у правовому розумінні країн виконання допоміжних, непроцесуальних функцій покладається на судових адміністраторів (клерків суду, працівників апарату). Наприклад, такий підхід реалізовано в законодавстві Нідерландів, Фінляндії, ФРН тощо [299].

У різних державах існують різні підходи до тлумачення суті професії судового адміністратора, функціонального навантаження, розуміння його ролі в загальних процесах розвитку судової системи, розподілу функцій між судовими адміністраторами та суддями у сфері управління судами як інституціями. Крім того, у зарубіжних країнах посади, на які покладено здійснення функцій із керівництва апаратом суду, існують на різних рівнях і мають різні назви: адміністратор суду штату, адміністратор суду першої інстанції, керівник апарату суду, секретар суду, координатор суду, старший консультант із кадрових питань, керівник служби пробації, керівник окружної адміністративної служби, керівник районної адміністративної служби та інші.

Але варто відзначити, що родоначальниками запровадження посади керівника апарату суду, становлення його правового статусу та сучасної концепції адміністрування в суді є США та Канада.

Наприклад, у Канаді адміністратори суду з'явилися ще наприкінці 60-х років XIX століття у провінційних судах із метою адміністративної модернізації судів. Судові адміністратори тісно співпрацювали з головами судів, які делегували їм частину своїх управлінських функцій. Лише тоді, коли пройшло 10 років, посада адміністратора з'явилась у всіх судах Канади і судові адміністратори були повністю визнані серед суддівського корпусу і встановлені вже рівноправні стосунки з головами судів.

Хоча посада судового адміністратора з'явилася в Канаді раніше, ніж у США, оскільки в США ця посада з'явилася лише з часу проведення судової реформи у 2000 р., саме США необхідно вважати місцем народження посади сучасного судового адміністратора.

Дослідження сучасної системи адміністрування судів у США дає можливість виокремити такі її основні елементи: 1) суд вищої інстанції, що розробляє адміністративну політику відповідної судової вертикалі, відображає основні її напрямки у судових рішеннях, директивах чи наказах; 2) голова суду, як правило, здійснює контроль за реалізацією основних напрямків діяльності суду; 3) адміністратор суду штату здійснює адміністративну підтримку голови суду і суду в цілому в реалізації основного курсу діяльності суду, а також бере участь у здійсненні інших різноманітних адміністративних заходах, використовуючи при цьому людські й матеріально-технічні ресурси відповідного підрозділу (відділу); 4) голови судів першої інстанції та апеляційних судів спрямовують діяльність суддів, які працюють у цих судах, відповідно до основного курсу, визначеного Верховним Судом, виконуючи при цьому певні адміністративні функції; 5) адміністратори й адміністративні відділи судів першої інстанції надають основну допомогу головам судів у виконанні ними адміністративних обов'язків. Таким чином, у США проведено розмежування повноважень голови суду та судового адміністратора [300, с. 34].

Якщо говорити більш конкретно, то посадова особа, а саме адміністратор суду, виконує такі допоміжні й адміністративні обов'язки, які є досить істотними для належного здійснення правосуддя суддями судів усіх рівнів судової системи США, прикладом яких є організація документообігу, введення рішень суду в реєстр, керування датами слухань, видання рішень. Професійні судові адміністратори навіть лише в американських судах можуть називатися по-різному: судовий адміністратор, клерк суду, виконавчий директор суду, судовий менеджер, головний адміністратор, директор суду.

У США судові адміністратори не зобов'язані бути дипломованими юристами (і більшість із них не має юридичної освіти), незважаючи на те, що саме на них покладене завдання управління тим середовищем, у якому судді

та адвокати виконують головне призначення судочинства [301]. Як бачимо, суди, зокрема апеляційні, можуть залучати судових адміністраторів, що не є професійними суддями, але мають професійні знання і навички в галузі фінансів та управління організаціями.

Судові адміністратори і в судах штатів, і у федеральних судах США за своїм статусом і функціональними обов'язками, по суті, є «першими заступниками» відповідних голів судів. При цьому вони самостійно виконують функції з матеріально-технічного та кадрового забезпечення діяльності судів. Досить широкий обсяг повноважень голів вищестоящих судів стосовно суддів, зокрема й нижчого рівня, реалізується як самостійно, так і через спеціальні структури центрів із підвищення кваліфікації суддів, комісії тощо [302].

Сучасна ж судова адміністрація в Канаді ґрунтується на принципах співпраці та колективної роботи, особливо голови та адміністратора суду, стосунки між якими часто складаються партнерські, при цьому адміністратори судів у Канаді, як правило, мають широку свободу дій, багато рішень ухвалюючи самостійно або після консультацій із головою суду. На адміністратора суду, як правило, покладені обов'язки щодо розподілу справ і складання графіка слухань, під контролем голови суду, здійснення управління працівниками апарату суду, а також складання та виконання бюджету.

Крім того, судові адміністратори в США і Канаді створили власні професійні організації, в рамках яких проводяться регулярні зустрічі й видаються фахові періодичні видання. Саме такі організації підтримують роботу спеціальних центрів досліджень і професійної підготовки судових адміністраторів, де судові адміністратори обмінюються знаннями і досвідом між собою, отримуючи при цьому постійну підтримку і допомогу від своїх колег.

Як ми вже згадували, європейські країни також пішли шляхом США та Канади і запровадили в судах посаду судового адміністратора, розуміючи, що ініціативні методи управління та ефективні керівні кадри є невід'ємними факторами успіху і досягнення досконалості будь-якого суду.

Також велике значення для забезпечення здійснення правосуддя у всіх державах мають органи суддівського самоврядування, до складу яких, як правило входять і представники органів виконавчої влади.

До форм суддівського самоврядування деякі дослідники відносять будь-які вищі ради судової влади.

Але існують й науковці, такі як В. О. Григор'єв та В. Є. Чиркін, які вважають помилковим під органами суддівського співтовариства (самоуправління) розуміти конституційні органи, такі як Вищу раду правосуддя у Бельгії, Вищу судову раду у Болгарії, Державну раду правосуддя в Угорщині, вищі ради магістратури в Італії, Румунії, Франції, Португалії [303, с. 109; 304]. Але більш прийнятною, на наш погляд, є позиція щодо віднесення вищезазначених органів, а саме ради судів, вищі ради магістратури, ради правосуддя та інших, до органів суддівського самоврядування, оскільки ці органи відносять за конституціями відповідних держав до органів судової влади, хоча судові функції вони не виконують, а відповідно законодавством їм надається право щодо відбору кандидатів на посади суддів, призначення голів судів, а також притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Крім того, передбачається участь суддів в управлінні судовими системами держав через вибори своїх представників до Вищих судових рад (Рад магістратур).

Так, у Франції, Італії, Португалії та ряді інших країн Вища рада магістратури – це особливий орган державної влади, основне завдання якого – добір кандидатур на посади суддів, а також здійснення дисциплінарної функції щодо суддів [305, с. 125]. Відповідно до Конституції Іспанії Генеральна рада судової влади здійснює керівництво діяльністю судової

гілки влади, виконуючи при цьому нагляд над правосуддям [306, с. 220]. У Великобританії управління справами судів належить Службі судів та трибуналів її Величності. Це інтегрована агенція, що функціонує в межах Міністерства юстиції та забезпечує ефективне функціонування судів в Англії, Ірландії, деяких судів Шотландії та Уельсу. Служба її Величності керує більше ніж 21000 працівниками судів приблизно у 650 судах [307].

Крім того, у світовій практиці є випадки, де взагалі простежується значна роль виконавчої влади на суди усіх рівнів, зокрема й апеляційної інстанції, тобто, у тих країнах, де на міністерства юстиції покладені функції управління судами. У такому разі, прикладом є Німеччина, де на Федеральне міністерство юстиції ФРН та міністерства юстиції земель покладається обов'язок із призначення значної частини суддів [308, с. 61]. Є випадки, коли вищі ради юстиції виконують дорадчі функції при президентах держав із питань кадрового та організаційного забезпечення судової влади (Грузія, Казахстан).

Крім того, вищі ради магістратури, загальнодержавні ради суддів, вищі кваліфікаційні суддівські колегії – органи суддівського самоврядування, створення яких передбачається багатьма новітніми конституціями: Франції [309], Італії [310], Іспанії [311], Каліфорнії [312], Бразилії [313], Болгарії [314], вирішують питання формування суддівського корпусу і кар'єри суддів та прокурорів, призначення на посаду, дисциплінарної відповідальності, реорганізації окремих судів, інспектування судів у необхідних випадках.

Для нагляду за управлінням бюджетом судової гілки влади, збирання статистичних даних, упровадження політичних інновацій та упорядкування законодавчих відносин у США у 1939 році було утворене Адміністративне управління судів США. Але відповідальність за освіту суддів усіх рівнів та працівників суду було покладено на Федеральний судовий центр, що розробляє програми і матеріали для працівників суду, включаючи адміністраторів суду, співробітників служби пробації та службовців, які

здійснюють заходи, необхідні до початку судового процесу, а також розробляє програми професійної підготовки суддів та відповідні матеріали, призначені для того, щоб допомогти суддям управляти усе більшим навантаженням справами і в той самий час стежити за відповідними подіями в законодавстві, науці та технологіях [308].

Вища магістратська рада Румунії уповноважена вносити пропозиції Президентові щодо кандидатур на призначення суддями і прокурорами (крім призначень із випробувальним терміном); ухвалення рішень щодо підвищення по службі, переведення на іншу роботу (у системі), відсторонення від роботи, про відставку суддів, затвердження результатів кваліфікаційних іспитів магістратів, виконання функцій дисциплінарної суддівської колегії, а також прийняття рекомендацій щодо організаційного забезпечення судочинства. Подібними повноваженнями наділена також Національна рада юстиції як найвищий орган суддівської адміністрації в Угорщині [308].

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити ряд висновків:

1. Проаналізувавши судові системи інших держав, можна відзначити, що кожна з них має свої особливості, зумовлені історичним досвідом, адміністративно-територіальним поділом, кількістю справ певної категорії, й відповідно в кожній із них займають своє важливе місце, зокрема й в управлінських відносинах, суди апеляційної інстанції.

2. Професійні управлінці відіграють дедалі вагомішу роль у роботі судів, зокрема й апеляційних, у різних країнах світу (США, Канада, Франція, Німеччина, Португалія та ін.), водночас із цим відбувається подальший розвиток і становлення професії судового адміністратора, з метою здійснення цими посадовцями належного та ефективного організаційного забезпечення діяльності судів.

3. Велике значення для забезпечення здійснення правосуддя в усіх державах мають спеціально утворені органи суддівського самоврядування, до

складу яких зазвичай входять і представники органів виконавчої влади, яким, як правило, законодавством відповідних держав надається право щодо відбору кандидатів на посади суддів, а також притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності.

3.2 Напрямки вдосконалення організації діяльності апеляційних судів в Україні

На сьогодні система судустрою України перебуває на етапі подальшого інтенсивного реформування згідно з європейським вектором її розвитку.

Серед науковців, які розглядали питання перебігу реформування системи судустрою і виділяли недоліки, які необхідно усунути чи удосконалити, можна виділити таких дослідників, як В. Д. Бринцев, В. В. Сердюк, В. В. Сташис, С. В. Прилуцький та багато інших.

Варто відзначити, що за всі роки незалежності система судустрою України реформувалася не один раз. Реформування судової системи в Україні започатковано з часу здобуття нашою державою незалежності.

Після набуття Україною незалежності насамперед постановою Верховної ради України № 2296-XII від 28 квітня 1992 року, була затверджена Концепція судово-правової реформи, основною метою якої було формування незалежної судової влади внаслідок перебудови судової системи, створення нового законодавства, вдосконалення форм судочинства. Після прийняття Конституції України, ця концепція судово-правової реформи перестала виконувати роль програмного документа в галузі судової реформи. Конституція України концептуально втілила основні напрацювання щодо судової реформи, зокрема й закріпила можливість апеляційного оскарження рішень судів першої інстанції, що не набрали законної сили [40].

Подальше реформування організаційної побудови судової системи України було пов'язане з прийняттям у 2001 році Верховною радою України ряду законів щодо внесення змін до законодавства у сфері функціонування системи судоустрою, а саме змін зазнали на той час закони України «Про судоустрій України», «Про статус суддів», «Про органи суддівського самоврядування» та інші, а також процесуальні кодекси. Реалізація цих змін одержала назву «малої судової реформи», метою якої було хоча б формально привести судову систему у відповідність до конституційних положень для її досягнення в системі судів, на той час загальної юрисдикції. Крім того, метою парламентарів було виграти певний час для підготовки нового закону про судоустрій.

За словами безпосереднього учасника тих подій, співавтора одного із законопроектів про судовий устрій І. Б. Коліушка, перебудова судової системи на підставі ухваленого пакета законів одержала назву «малої судової реформи», оскільки засновувалася на принципі реалізації норм Конституції України шляхом мінімальних змін у законодавстві та судовій системі [315, с. 125].

Поступовим етапом реалізації «малої судової реформи» було прийняття 7 лютого 2002 року Верховною радою України Закону України «Про судоустрій України», який уніфіковано врегулював питання правових засад організації судової влади та закріпив систему судів загальної юрисдикції, в якій апеляційні суди посіли своє визначне місце, як суди другої інстанції, та як суб'єкти адміністративного права зокрема. Крім того, було вперше визначено статус Державної судової адміністрації України, як одного із центральних органів виконавчої влади та як суб'єкта адміністративно-правових відносин із питань організаційного забезпечення діяльності місцевих та апеляційних судів системи судів загальної юрисдикції, а також уперше було введено посаду завідувача секретаріатом (керівник апарату суду), який був підпорядкований голові відповідного суду і координував

свою діяльність із відповідним територіальним управлінням Державної судової адміністрації України та здійснював управлінські функції щодо організаційного забезпечення роботи суду апаратом суду, а також було визначено основні вимоги щодо формування корпусу професійних суддів, системи та порядку здійснення судового самоврядування.

У свою чергу В. В. Сташис зазначив, що ця подія завершила тривалу боротьбу різних поглядів на систему судів загальної юрисдикції в Україні [316, с. 6]. Але, незважаючи на це, проаналізувавши останні кроки у реформуванні судової системи – малої судової реформи 2001 року та ухвалення Закону «Про судоустрій України» у 2002 році, можна сказати про відсутність чіткої стратегії судової реформи і непослідовність законодавця у її проведенні, що негативно позначилося на авторитетності правосуддя в Україні й ефективності судового захисту.

Указом Президента України № 361/2006 від 10 травня 2006 року було затверджено чергову Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, мета якої - подальше забезпечення становлення в Україні судівництва як єдиної системи судового устрою та судочинства, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і гарантує право особи на справедливий суд, завданням якої було визначено створення цілеспрямованої, науково обґрунтованої методологічної основи розвитку правосуддя в Україні на найближчі десять років, визначення шляхів удосконалення законодавства у цій сфері, усунення негативних тенденцій, що мають місце внаслідок непослідовності у здійсненні попередньої судової реформи, забезпечення доступного та справедливого судочинства, прозорості в діяльності судів, оптимізації системи судів загальної юрисдикції, посилення гарантій незалежності суддів, підвищення фахового рівня суддівського корпусу, підвищення статусу суддів у суспільстві, істотне поліпшення умов професійної діяльності суддів,

радикальне поліпшення стану виконання судових рішень, створення можливостей для розвитку альтернативних (позасудових) способів вирішення спорів [317].

Дуже влучно відзначив М. Д. Савенко, що вибір Україною європейського напрямку розвитку вимагає розбудови такої судової системи, яка буде відповідати міжнародним стандартам у галузі правосуддя. Безумовно, судова реформа – це тривалий і складний процес, у якому повинні брати участь науковці, практики та широка громадськість. Байдушних не може бути, оскільки ніхто не застрахований від можливої участі в судовій справі. Судова реформа повинна проводитися з урахуванням національних традицій, рівня загальної, політичної, правової культури, рівня довіри до суддів та інших органів державної влади, стану правопорядку в державі [318, с. 12].

Процес реформування судової системи у період, початком якого була «мала судова реформа», хоч і відзначався інтенсивним розвитком законодавства, але мав характер непослідовності та безсистемності. Кардинально протилежні ідеї у поглядах на потрібний державі судоустрій зумовлювали компромісний характер відповідних законів, що робило траєкторію розвитку судової системи хаотичною. Стратегії судової реформи як такої не було: насамперед керувалися політичною доцільністю, а складові фінансового, організаційного, кадрового забезпечення судової реформи відходили на другий план [319, с. 8].

С. В. Прилуцький також поділяв думки О. З. Хотинської-Нор, й зазначав, що робота останнього десятиліття щодо реформуванню вітчизняної судової системи, на жаль, не дала позитивних результатів. І тут можна виділити ряд об'єктивних причин, що стали на заваді. Це і форсування зарубіжного досвіду організації судової влади та правосуддя на вітчизняний правовий простір через призму старої вітчизняної практики і на старих засадах командно-адміністративного управління [320, с. 21].

Ухваленням 7 липня 2010 року Закону України № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» в Україні розпочався черговий етап судової реформи, відповідно до якого було затверджено формування чотириланкової судової системи на принципах спеціалізації, а також було посилено статус керівника апарату суду, зокрема апеляційного суду як суб'єкта адміністративного права. Частину повноважень голови апеляційного суду щодо керівництва з питань організаційного забезпечення діяльності суду, а саме щодо керівництва кадровим забезпеченням апарату суду, передано керівнику апарату апеляційного суду, що стало безперечно значним кроком уперед щодо нормативної регламентації внутрішньоуправлінських відносин в апеляційному суді. Також було посилено відповідальність керівника апарату суду. Важливо зазначити, що Державна судова адміністрація України набула статусу органу у системі судової влади, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених законом, хоча, основною метою змін судоустрою було визначено зміцнення однієї з базових цінностей демократичного суспільства – незалежності суддів [159].

Проте, на думку І. Б. Шицького, «зазначений Закон не дав судовій владі інструменту для повного втілення в життя принципу верховенства права. Це також стало одним із факторів, що зумовлює поразку конституції юридичної перед конституцією фактичною, прогресивна динаміка першої потрапила в лабіринт консервативної статичності другої. Зміни, що відбулись у системі судової влади, мали формальні ознаки реформи, але напрями, які визначалися її суб'єктами, сповільнювали поступальний рух у розвитку судової системи як незалежного інституту громадянського суспільства» [321, с. 35].

Як зазначив Р. Куйбіда, за часів Президента Януковича внаслідок так званої «судової реформи» 2010 року (прийняття закону про судоустрій і статус суддів) суди і судді стали залежними від політичної влади, передусім

від Адміністрації Президента. Остання здобула можливість впливати на будь-якого з майже 9 тис. суддів через підконтрольні ключові кадрові органи – Вищу раду юстиції і Вищу кваліфікаційну комісію суддів, вплив на формування органів суддівського самоврядування, використовувати механізми дисциплінарної відповідальності та переведення суддів [322]. Показовими у цьому відношенні є дані проведеного в 2012 році Європейського соціального дослідження, згідно з якими довіра українців до судів становила 2,1 бала за п'ятибальною шкалою [323, с. 15].

С. О. Короєд, І. О. Кресіна, С. В. Прилуцький вважають, що відсутність чіткого стратегічного бачення моделі судової системи України, системних, послідовних кроків у побудові судової системи, намагання вирішувати проблеми ситуативно, виходячи з побажань сил, які на той чи інший момент перебували на політичному олімпі, призвело до того, що якість та ефективність функціонування судової системи перестали задовольняти очікування суспільства. Особливо гостро ця проблема постала в період громадянського протистояння кінця 2013 – початку 2014 р. Упередженістю та корумпованістю судової гілки влади зумовлений критично низький рівень суспільної довіри до вітчизняних судів. Отже, вони зазначають, що ситуація у сфері судоустрою і судочинства залишається достатньо складною, а українські суди так і не стали дієвим інститутом захисту прав людини, рівень довіри до них із боку суспільства лишився дуже низьким [324, с. 9].

У липні 2014 року Інститут соціології НАН України провів опитування, результати якого показали, що українці найбільше не довіряють міліції - 76,7 % опитаних, дещо нижчий показник недовіри до політичних партій - 71,9 %, суди ж - на третьому місці, їм не довіряють 69,1 % респондентів. Крім того, 25 вересня 2014 року Президент України П. Порошенко, виступаючи на XII позачерговому з'їзді суддів України, озвучив, що за результатами останніх соціологічних опитувань рівень довіри громадян до судів в Україні становить лише 7 %. Зважаючи на такий показник,

Я. Романюк повністю погодився зі словами Президента, що слід не повернути, а побудувати довіру до судової системи [323, с. 16].

Отже, українські суди так і не стали дієвим інститутом захисту прав людини, а упередженість та корумпованість судової гілки влади зумовлює критично низький рівень суспільної довіри до вітчизняних судів. А тому, як посадовцям законодавчої та виконавчої гілок влади, так і посадовцям та службовцям судової гілки влади, необхідно працювати над відновленням довіри суспільства до судів, оскільки довіра та повага до судової влади є гарантіями ефективності системи правосуддя. При цьому судам в особі їх посадових і службових осіб необхідно налагоджувати діалог із суспільством, ширше використовувати дозволені законом способи комунікації з громадськістю, створювати для відвідувачів суду комфортні умови для їх перебування в суді, що повинно враховуватися в організації роботи суду, адже існує прямий зв'язок між рівнем задоволеності громадян умовами перебування у суді та оцінкою, яку вони дають незалежності, неупередженості та справедливості суду.

Досить точно зазначила О. В. Буряк про те, що рівень довіри до судів із боку суспільства прирівнюється до рівня довіри до політичних інститутів і є дуже низьким. Численні хаотичні та суперечливі законодавчі ініціативи, спрямовані на зміну системи правосуддя, свідчать про те, що процес реформування є непослідовним, а політики та фахівці не мають узгодженого бачення того, як повинна виглядати судова система. За таких обставин головною метою реформи повинне бути створення науково обґрунтованої системи правосуддя в Україні. Завданнями є визначення шляхів удосконалення законодавства у цій сфері, усунення негативних тенденцій, що сталися внаслідок непослідовності у здійсненні попередньої судової реформи, оптимізація системи судів загальної юрисдикції, перебудова спеціалізованих судів з урахуванням світового досвіду [325, с. 89].

Отже, судова влада повинна знову завойовувати авторитет у власних громадян і переконати суспільство в тому, що судам можна й потрібно довіряти.

Президент П. Порошенко на засіданні ради з питань судової реформи також зазначив про необхідність здійснення надзвичайно важливих кроків щодо відновлення довіри до судової влади, побудови в Україні незалежної судової системи, здійснення фундаментальної реформи і здійснення мрій і надій мільйонів українців про відновлення справедливості, доступне правосуддя та чесний і справедливий суд [326]. 20 травня 2015 року Указом Президента України № 276/2015 було схвалено «Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки», відповідно до якої були визначені пріоритети реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів для практичної реалізації принципу верховенства права та забезпечення функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного і справедливого суду, а також європейським цінностям та стандартам захисту прав людини [327].

Отже, з ухваленням вищезазначеної стратегії, настав час перейти до наступного – головного етапу судової реформи, переосмисливши попередній досвід і створивши для громадян України ефективну судову владу щодо захисту їх прав. Так, 2 червня 2016 року був прийнятий черговий та на цьому етапі останній Закон України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII, аспекти правового регулювання якого розглядалися в підрозділі 1.3 розділу 1 дисертаційного дослідження.

Отже, проведення судової реформи в Україні, зокрема й на даний час, зумовлено необхідністю підвищення ефективності та доступності правосуддя, створення дієвого правозахисного механізму, при цьому проведення судової реформи повинне базуватися на конституційних принципах, таких як верховенство права, правової, соціальної держави,

демократизму, пріоритетності прав людини, а також додержання міжнародних стандартів щодо діяльності судів і суддів та права громадян на захист їх прав і свобод справедливим, незалежним та безстороннім судом. При цьому необхідно пам'ятати, що питання судової реформи перебуває у полі зору та під пильним наглядом і контролем міжнародної спільноти та водночас є шкалою, за якою вимірюється рівень демократичних процесів в Україні. У результаті судової реформи людина повинна одержати послуги правосуддя найбільш якісно, швидко й ефективно.

У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року відображені основні завдання судової реформи: поліпшення доступності суду для населення, зменшення навантаження на суддів, підвищення якості правосуддя і, нарешті, повернення довіри громадян до суду.

Незважаючи на те, що діяльність апеляційних судів в Україні, як і відповідної ланки системи судоустрою України, так і суб'єкта адміністративного права, з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року набула більшого порівняно з попередніми законами удосконалення, в будь-якому разі діяльність даних судів супроводжується відповідними недоліками, які в умовах подальшого реформування системи судоустрою, доцільно розглянути та запропонувати відповідні шляхи їх удосконалення.

Питання сутності особливостей побудови апеляційних судів в Україні, виділення статусу осіб та відділів, що здійснюють управлінську діяльність в апеляційних судах, а також сутність організаційного забезпечення діяльності апеляційних судів, ми розглянули в попередніх розділах цього дисертаційного дослідження. А тому в даному підрозділі, хотілось би більш детально зупинитися на виділених недоліках та запропонувати шляхи їх удосконалення.

Так, насамперед, звертаємо увагу на нелогічність й невідповідність назви апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року, відповідно до якого суди спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Згідно з цим положенням Закону апеляційні суди з розгляду адміністративних справ та апеляційні суди з розгляду господарських справ мають назви відповідно апеляційні господарські суди й апеляційні адміністративні суди із зазначенням у назві відповідної області, в якій здійснюють свою діяльність ці суди. У назві ж апеляційних судів, що спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, простежується певна неоднозначність та загальність, а саме назва даних судів обмежується просто вказівкою на те, що це апеляційні суди з зазначенням області, на яку поширюються дія цих судів, а саме Апеляційний суд Сумської області, Апеляційний суд Харківської області й так далі, що не відповідає затвердженому вищезазначеним законом процесу суцільної спеціалізації апеляційних судів в існуючій системі судоустрою, без винятків для цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, що є, на наш погляд, певним недоліком, який не був врахований законодавцем.

Необхідно також зазначити, законодавець нелогічно й непослідовно використовує термін «загальні суди», що стосується не лише місцевих судів, а й апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, про що свідчить ст. 291 ЦПК України: «...апеляційною інстанцією у цивільних справах є судові палати у цивільних справах апеляційних загальних судів» [63].

На нашу думку, назва апеляційного суду з розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення повинна

свідчити про його відповідність установленому законом принципу спеціалізації, а також не повинна викликати непорозуміння в осіб, які бажають звернутися з відповідною апеляційною скаргою до даних судів щодо їх спеціалізації та юрисдикції їх дії, а виходячи з існуючої на даний час загальної їх назви, пересічний громадянин може заплутатись у вищенаведеному питанні. Говорячи фразу «апеляційні суди», ми можемо мати на увазі й апеляційні господарські суди й апеляційні адміністративні суди, оскільки ця назва судів є загальною для всіх апеляційних судів, які існують в Україні, всіх спеціалізацій. Крім того, потрібно не забувати, що, говорячи про спеціалізацію конкретного суду, маємо на увазі зовнішній прояв такої спеціалізації, що й використовується для визначення його місця в системі судоустрою як конкретного суб'єкта такої системи, зокрема й як суб'єкта адміністративно-правових відносин у межах цієї системи.

Із цього приводу дуже правильною, на наш погляд, є позиція М. Й. Вільгушинського, який зазначив, що запроваджений законодавцем принцип спеціалізації судової системи України означає, що в системі судоустрою діють певні підсистеми судових органів, уповноважені вирішувати справи лише певної категорії, здійснюючи правосуддя за нормами спеціальних процесуальних кодексів, уніфікованих і максимально пристосованих до розгляду категорій справ, віднесених до їх компетенції. На його думку, така система судоустрою цілком відповідає міжнародним стандартам у галузі організації судової системи, які передбачають необхідність створення в країні відповідного процесуального порядку розгляду спору, що визначається особливістю його предмета. Він правильно зауважив, що таке значення терміна «загальні суди» зумовлене попередньою практикою, шкодить чіткому розумінню складу системи судоустрою та спричиняє наукові дискусії з цього приводу [328, с. 11].

Р. О. Куйбіда також справедливо зазначає, що і предмет юрисдикції, і правила судочинства у загальних судах не можна назвати загальними, а в

адміністративних та господарських судах – спеціальними. Оскільки ці види юрисдикції, так само як і відповідні галузі права, є рівнозначними і самостійними» [322].

Важливо наголосити на тому, що невідповідність положень Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та ЦПК України принципу спеціалізації, можна вважати також порушенням законності як юридичної гарантії діяльності апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, зокрема й як суб'єктів адміністративного права.

О. А. Марушій визначає законність як правовий режим точного виконання чинних законів усіма суб'єктами права у сфері правотворчості та правореалізації, в інших сферах життєдіяльності людей [329, с. 69].

У сучасній правовій енциклопедії під гарантіями законності розуміють зумовлену закономірностями суспільного розвитку систему умов і засобів, що забезпечують процес реалізації законності, й тим самим формують таку впорядкованість соціальних відносин, яка сприяє руху країни до стану демократії та формуванню правової держави [224, с. 75].

Із цього приводу, доцільно звернути увагу на позицію М. І. Шатернікова, який зазначив, що значення категорії законності як юридичної гарантії діяльності, у його випадку господарських судів як суб'єктів адміністративного права, не можливо розкрити, не врахувавши положення ст. 92 Конституції України, відповідно до якої, виключно законами України визначають такі системи, як: судоустрій, судочинство, статус судів. При цьому він розглядає поняття «судоустрою» як систему судових установ, їх організацію та порядок діяльності, й конкретизує, що судоустрій, крім того, включає до свого складу і мережу судів [94].

Повністю погоджуємося з наведеною позицією і можемо стверджувати, що система судоустрою, при її побудові й організації повинна відповідати

законності як юридичній гарантії діяльності усіх судів, що входять до її складу, зокрема й апеляційних судів як суб'єктів адміністративного права.

Отже, існуюча назва апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення суперечить нормам чинного законодавства щодо визначеної спеціалізації та не повною мірою відображає завершення процесу спеціалізації складових системи судоустрою, зокрема, апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення.

У свою чергу, зміна назви вищезазначених апеляційних судів надасть можливість визначити апеляційні суди як суди системи судоустрою, які відповідно до положень процесуального законодавства здійснюють розгляд і вирішення віднесених до їх компетенції цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення і більш точно буде відображати місце цих судів серед суб'єктів адміністративного права.

Ураховуючи вищевикладене, пропонуємо усунути ці суперечності внесенням змін до ч. 2 ст. 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року, замінивши слова «є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах» словами «є апеляційні суди з розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, що утворюються в апеляційних округах», з подальшою заміною назви всіх апеляційних судів з розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, що діють у відповідних областях України.

Таким чином, аналіз вищенаведених позицій дає можливість зробити висновок, що апеляційний суд із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення є самостійним структурним елементом у національній судовій системі, розміщеним у ній з урахуванням принципів спеціалізації, інстанційності і територіальності.

Так, у підрозділі 1.4 розділу 1 дисертаційного дослідження ми

розглядали особливості побудови апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення й обґрунтовували недоцільність об'єднання окремих апеляційних судів із розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення з декількох областей в один апеляційний суд в одному апеляційному окрузі, як із мотивів невідповідності даного кроку принципу загального та рівного доступу населення України до суду, так і з точки зору значного обсягу судових справ, які розглядаються даними судами порівняно з апеляційними господарськими й адміністративними судами. А тому вважаємо за можливе в даному пункті наукового дослідження запропонувати конкретні шляхи вирішення цієї проблеми й внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року, а саме абзац 3 частини 3 Розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» доповнити таким реченням: «Апеляційними округами для апеляційних судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення вважати відповідні області, визначені ст. 133 Конституції України».

Ураховуючи те, що удосконалення системи судоустрою повинні проходити не лише у напрямку удосконалення її побудови та удосконалення процедур здійснення правосуддя суддями судів усіх рівнів, зокрема й апеляційних, а також статусу суддів, й удосконалення системи управлінських відносин апеляційних судів, і статусу апаратів даних судів щодо врегулювання здійснення ними більш повного та ефективного організаційного забезпечення діяльності цих судів, вважаємо більш детально розглянути деякі невирішені проблеми діяльності апеляційних судів саме в цих напрямках.

По-перше, важливим буде відзначити, що серед переліку повноважень керівника апарату апеляційного суду, зазначених Типовим положенням про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженим Наказом Державної

судової адміністрації № 115 від 28 вересня 2012 року [119] зі змінами, які ми проаналізували ще в підрозділі 2.2 розділу 2 цього дослідження, не зазначено такого важливого, на наш погляд, повноваження як розгляд звернень громадян відповідно до Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року, хоча перелік повноважень вищезазначеної посадової особи не є вичерпним, є досить важливим конкретно зазначити саме повноваження з звернень громадян серед переліку повноважень.

Участь громадян в управлінні державними, громадськими справами за конституційним принципом може бути реалізована в такій формі, як звернення громадянина. Саме через звернення громадянина відбувається реалізація одного з конституційних принципів – участь громадянина в управлінні державними та громадськими справами.

Взагалі-то, на практиці, розгляд звернень громадян щодо роботи апарату суду з питань його організаційного забезпечення проводиться як відділом із розгляду звернень громадян, про що, серед повноважень цього відділу, конкретно зазначено у Типовому положенні про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженому Наказом Державної судової адміністрації № 115 від 28 вересня 2012 року зі змінами, так і керівником апарату апеляційного суду та його заступниками. Правила, порядок та графік особистого прийому громадян керівництвом відповідного апеляційного суду, зокрема й керівником апарату суду, затверджується відповідним наказом голови суду. Затверджений графік прийому громадян розміщується на дошці оголошень апеляційних судів для вільного ознайомлення громадян, а також на веб-сайті судів [119].

Як правильно зазначив В. А. Соболев, незалежний, всебічний, об'єктивний та справедливий розгляд звернень громадян на правовій основі запобігає подальшим зверненням щодо порушених громадянами питань, а відсутність такого розгляду свідчить про неспроможність органів влади вживати невідкладних і системних заходів стосовно своєчасного та якісного

вирішення проблем на місцях, що знижує довіру громадян до влади і тим самим перешкоджає ефективній взаємодії держави та суспільства і фактично свідчить про невідповідність виконання ними своїх обов'язків [330, с. 9].

Дуже точно підмітила В. С. Шапіро, що особливе місце в системі засобів захисту прав, свобод та законних інтересів громадян посідає реалізація їх права на звернення, яке може бути реалізовано за наявності правових форм та механізмів. У цьому контексті право на звернення громадянина до державних органів, посадових осіб, а іноді й до міждержавних організацій є за своєю сутністю фундаментальним і найважливішим. Крім того, він зазначає, що конституційне право громадянина України на звернення до державних органів і органів місцевого самоврядування займає особливе місце в адміністративному праві [331, с. 1035]. У свою чергу, проведення розгляду звернень громадян шляхом особистого їх прийому керівником апарату апеляційного суду має дуже важливе значення для створення належних умов реалізації громадянами наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади пропозиції щодо поліпшення їх діяльності, викривати недоліки у роботі, а також оптимізувати роботу із всіма формами звернень, вирішення яких віднесено до компетенції суду.

А тому, враховуючи вище викладене, пропонуємо внести зміни до Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженого Наказом Державної судової адміністрації № 115 від 28 вересня 2012 року зі змінами, й відповідно до положень усіх апеляційних судів, та серед повноважень керівника апарату апеляційних судів виділити повноваження щодо здійснення особистого прийому громадян із розгляду їх усних та письмових звернень, а саме щодо розгляду поданих матеріалів, вивчення письмових звернень, заслуховування обґрунтування звернення та надання відповідно до чинного законодавства роз'яснення в межах наданої їм компетенції. Також зазначити, що якщо вирішення питання, з яким звернувся

громадянин, не належить до компетенції апеляційного суду, керівник апарату роз'яснює, до якого органу державної влади або управління, підприємства чи організації, чи установи доцільно звернутися, та сприяє цьому (повідомляє адресу, номер телефону тощо).

Ще одним напрямком удосконалення діяльності апеляційних судів як суб'єктів адміністративного права є удосконалення правового регулювання статусу керівника апарату апеляційного суду. Це питання розглядалося у підрозділі 1.4 розділу 1 дисертаційного дослідження, але вважаємо за необхідне повернутися до нього для формулювання пропозиції щодо їх усунення.

Насамперед, необхідно зазначити, що, незважаючи на ключову роль, яку керівник апарату суду відіграє в організаційному забезпеченні діяльності апеляційних судів як суб'єктів адміністративного права, а також враховуючи досить високий рівень відповідальності керівника апарату апеляційного суду, його правовому статусу на законодавчому рівні не приділено належної уваги. Так, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року не висуває чітких кваліфікаційних вимог щодо особи, яка претендує на зайняття посади керівника апарату, зокрема й в апеляційних судах.

Цю прогалину намагалась усунути Державна судова адміністрація України, видавши Наказ № 1 від 5 січня 2011 року «Про внесення змін до Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів», відповідно до якого на посаду керівника апарату апеляційного суду призначається особа, яка має вищу юридичну або економічну освіту, або вищу освіту в галузі державного управління за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр», стаж роботи за фахом на державній службі в апеляційному суді не менше трьох років або в місцевому суді чи на керівних посадах за фахом у державній службі не менше п'яти років, або стаж роботи за фахом в інших сферах управління не менше семи років [332]. Як зазначалося вище, у підрозділі 1.4

розділу 1 дисертаційного дослідження, ми обґрунтували необхідність підвищення терміну необхідного стажу роботи для осіб, які претендують на посаду керівника апарату апеляційного суду, а саме: необхідність збільшення такого терміну стажу роботи з трьох років на державній службі за фахом в апеляційному суді до п'яти років, або в місцевому суді чи на керівних посадах за фахом у державній службі не менше семи років, у зв'язку з тим, що керівник апарату як суб'єкт внутрішньоуправлінської діяльності в апеляційному суді як у суді вищої щодо місцевого суду інстанції, повинен бути добре обізнаний із структурними елементами суду і дбати про їх ефективний менеджмент, що забезпечується його тривалою роботою у відповідних судах до зайняття ним такої відповідальної посади.

Крім того, ми пропонували посилення на «...стаж роботи за фахом в інших сферах управління не менше семи років» взагалі виключити із переліку кваліфікаційних вимог до особи, яка претендує на зайняття посади керівника апарату суду, оскільки, керуючи роботою апарату суду, судовий адміністратор повинен чітко знати й уявляти, у чому полягає робота саме апарату суду, а це можливо завдяки досвіду роботи на посадах у штаті апарату суду, а особі, яка ніколи не мала справи з роботою суду, буде складно правильно оцінювати ситуацію в суді, а тим більше аналізувати проблеми, які виникають, у зв'язку з його роботою з управління апаратом суду, приймати рішення щодо їх усунення та щодо покращення наявної ситуації, формулювати рекомендації, сприяти змінам. А також при призначенні особи на посаду керівника апарату апеляційного суду потрібно враховувати, що така особа повинна володіти широким спектром різних знань і навичок в управлінській, фінансовій, юридичній сфері.

Отже, вважаємо за необхідне ч. 4 ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року доповнити підпунктом: «Керівником апарату апеляційного суду може бути особа, яка має вищу юридичну або економічну освіту, або вищу освіту в галузі

державного управління за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр», та має стаж роботи за фахом на державній службі в апеляційному суді не менше п'яти років або в місцевому суді чи на керівних посадах за фахом на державній службі не менше семи років».

Також якщо говорити про недоліки у нормативній регламентації правового статусу керівника апарату суду як суб'єкта управлінської діяльності апеляційного суду, то необхідно сказати про невизначеність процедури висловлення недовіри керівникові апарату суду зборами суддів, що має наслідком звільнення його з посади. Отже, матеріально така можливість передбачена ч. 3 ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року, а процесуально, порядок реалізації такої можливості не визначений.

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне запропонувати Державній судовій адміністрації України розробити та затвердити «Порядок висловлення недовіри керівникові апарату суду» для регламентації єдиного підходу щодо реалізації визначеної у ч. 3 ст. 155 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» можливості висловлення недовіри керівникові апарату суду.

Виходячи з вищевикладеного, зроблено ряд висновків і пропозицій, основні з яких наступні.

1. Установлено, що з моменту набуття Україною незалежності, було зроблено три реальні спроби реформування судової системи шляхом прийняття нових законів про судоустрій і статус суддів у 2002, 2010 та 2016 роках.

2. Проаналізовано, що на сьогодні система судоустрою перебуває у процесі подальшого реформування відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої указом Президента України й визначено, що у процесі подальшого удосконалення правової системи України необхідно

дотримуватись узгодженого із засадами верховенства права спрямування на послідовне забезпечення повноти судової влади у сфері формування організаційно-правових основ функціонування як всієї судової влади, так і апеляційних судів України як суб'єктів адміністративного права.

3. Запропоновано шляхи подолання суперечностей у питанні визначення особливостей побудови апеляційних судів для більш точного відображення місця даних судів серед суб'єктів адміністративного права, а також конкретні рішення щодо усунення прогалин у нормативній регламентації правового статусу керівника апарату апеляційного суду.

Висновки до розділу 3

Проаналізувавши судові системи на прикладі провідних країн, як романо-германської, так і англосаксонської правових систем, акцентовано увагу, що кожній державі притаманні особливості системи судоустрою, які обумовлені історичним досвідом, адміністративно-територіальним поділом й кількістю справ, які розглядаються. Незважаючи на це у кожній системі судоустрою важливе місце займають суди апеляційної інстанції.

Визначено, що професійні управлінці відіграють дедалі вагомішу роль у роботі апеляційних судів різних держав світу (США, Канада, Франція, Німеччина, Португалія), разом з цим відбувається подальший розвиток і становлення професії судового адміністратора, з метою здійснення ними належного та ефективного організаційного забезпечення діяльності судів.

Наголошується, що велике значення для забезпечення здійснення правосуддя в усіх державах мають спеціально утворені органи суддівського самоврядування, до складу яких зазвичай входять і представники органів виконавчої влади, яким, як правило, законодавством відповідних держав,

надається право щодо відбору кандидатів на посади суддів, а також притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності.

Встановлено, що на даний час система судоустрою України перебуває у процесі реформування відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки. Визначено, що у процесі удосконалення правової системи України необхідно дотримуватись узгодженого із засадами верховенства права спрямування на послідовне забезпечення повноти судової влади у сфері формування організаційно-правових основ функціонування як всієї судової влади, так і апеляційних судів України як суб'єктів адміністративного права.

Доведено неоднозначність і суперечність назви апеляційних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення відповідно до вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. про спеціалізацію судів. У зв'язку з чим запропоновано усунути дані суперечності внесенням змін до ч. 2 ст. 26 зазначеного акту, замінивши слова «...є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах» словами «...є апеляційні суди з розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, які утворюються в апеляційних округах», з подальшою заміною назви всіх апеляційних судів з розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, що діють у відповідних областях України. Крім того, запропоновано внести зміни до ст. 291 ЦПК України, виключивши фразу «загальних», як таку що не відповідає вимогам Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р.

Аргументовано недоцільність об'єднання окремих апеляційних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення з декількох областей в один апеляційний суд в одному апеляційному окрузі через його невідповідність принципу доступу до суду.

Запропоновано: закріпити в Типовому положенні про апарат місцевого, апеляційного судів від 28.09.2012 р. повноваження керівника апарату апеляційних судів щодо здійснення особистого прийому громадян по розгляду їх усних та письмових звернень; доповнити ч. 4 ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. таким підпунктом: «Керівником апарату апеляційного суду може бути особа, яка має вищу юридичну або економічну освіту, або вищу освіту в галузі державного управління, з освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, та має стаж роботи за фахом на державній службі в апеляційному суді не менше п'яти років або в місцевому суді чи на керівних посадах за фахом в державній службі не менше семи років».

Аргументовано необхідність внесення пропозиції Державній судовій адміністрації України щодо розробки та затвердження «Порядку висловлення зборами суддями недовіри керівнику апарату суду» з метою регламентації єдиного підходу щодо реалізації визначеної процедури.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання – визначення сутності та особливостей правового статусу апеляційних судів України як суб'єктів адміністративного права та обґрунтування пропозицій і рекомендацій щодо його вдосконалення. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд нових наукових положень та висновків, спрямованих на досягнення поставленої мети, основними з яких є наведені нижче.

1. Удосконалено етапи розвитку апеляційного провадження на території України, до яких запропоновано віднести вісім етапів: перший етап (сер. XV ст.) – початок зародження інституту оскарження судових рішень у вигляді перегляду рішень нижчестоящих судів вищестоящими, яким на той час був намісник великого князя, пов'язаний з виданням Новгородської грамоти; другий етап (кін. XV – сер. XVII ст.) – виникнення власне апеляційного за змістом, а не за назвою, способом оскарження рішення суду, з чітким визначенням порядку оскарження судового рішення та порядку подачі скарг; третій етап (період Гетьманщини) – можливість оскарження рішень нижчих судів вищим, при цьому кожний вищий суд був апеляційною інстанцією для нижчого; четвертий етап (сер. XVIII – сер. XIX ст.) – подальші хоча і незначні зміни в розвитку апеляційного провадження; п'ятий етап (1864–1917 рр.) – закріплення апеляційного оскарження судових рішень із основними демократичними засадами; шостий етап (1917 р.) – проголошення Української Народної Республіки та спроба створення власної судової системи, невід'ємним елементом якої були апеляційні суди; сьомий етап (24 листопада 1917 р. – 24 серпня 1991 р.) – відмова від інституту апеляції з приходом радянської влади, затвердження лише інституту касації; восьмий етап (з 24 серпня 1991 р. – до сьогодні) – відновлення апеляційного оскарження в незалежній Україні.

2. Визначено, що апеляційні суди є самостійними суб'єктами адміністративного права, про що свідчить: 1) участь апеляційних судів в управлінських відносинах опосередковано через апарат апеляційного суду; 2) статус і діяльність апеляційних судів України регламентовано нормами адміністративних актів, хоча адміністративні акти не є виключним джерелом у системі правового регулювання статусу та діяльності апеляційних судів України.

3. Під діяльністю апеляційних судів України запропоновано розуміти сукупність встановлених законом процесуальних дій суддів, спрямованих на здійснення апеляційного провадження, та сукупність позапроцесуальних дій як суддів, так і посадових осіб апарату суду щодо вивчення та узагальнення судової практики, проведення аналізу судової статистики, прийняття відповідних рекомендацій, надання методичної допомоги судам першої інстанції, заслуховування інформації голів місцевих судів щодо організації їх діяльності, належного організаційного забезпечення безперешкодного здійснення правосуддя, що виражається у внутрішньоорганізаційних та зовнішньоуправлінських відносинах з іншими судами, органами державної виконавчої влади, правоохоронними органами, Державною судовою адміністрацією України, її територіальними управліннями, органами суддівського врядування, іншими державними органами та установами системи правосуддя.

4. Визначено, що принципи діяльності апеляційних судів в Україні є відправними положеннями організації та функціонування всіх судових органів, й апеляційних судів зокрема, що виокремлюються у відповідні блоки, до яких пропонується відносити: 1) інституціональні принципи (законність, здійснення судової влади лише судом, справедливість, доступність, верховенство права, публічність, самостійність суду, незалежність суддів); 2) організаційні принципи (територіальність, спеціалізація, інстанційність, структурованість); 3) функціональні принципи

(державна мова судочинства, одноособовий і колегіальний розгляд справ, гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами, участь народу у здійсненні правосуддя, рівність усіх учасників процесу, змагальність, диспозитивність, забезпечення права на захист, презумпція невинуватості, всебічний, повний, об'єктивний розгляд справи, обов'язкове виконання судових рішень).

5. До рівнів правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні віднесено такі рівні: загальний рівень – правове регулюванням діяльності органів влади загалом; особливий рівень – правове регулювання діяльності всіх судів загалом, не беручи до уваги їх спеціалізацію та територіальність; спеціальний рівень – правове регулювання виключно діяльності апеляційних судів. Крім того, визначено, що, виходячи з ієрархії актів системи національного законодавства, правове регулювання організації та діяльності апеляційних судів в Україні здійснюється на конституційному, законному та підзаконному рівнях.

6. Під поняттям адміністративно-правового статусу апеляційних судів України запропоновано розуміти нормативно врегульований порядок створення, реорганізації, ліквідації апеляційних судів, порядок добору та призначення на посаду суддів апеляційних судів, їх підготовка і відповідальність, гарантії їх діяльності, порядок звільнення суддів з посади та припинення їх повноважень, організаційне забезпечення апеляційних судів, а також сукупність нормативно визначених принципів діяльності апеляційних судів, їх функцій і компетенції, що характеризують їх як суди апеляційної інстанції, які покликані перевіряти законність й обґрунтованість рішень та ухвал, винесених судом першої інстанції, та які не набрали законної сили.

Виділено і розкрито сутність елементів адміністративно-правового статусу апеляційного суду, а саме: 1) порядок утворення та структуру апеляційного суду, порядок призначення суддів, інших посадових і службових осіб апеляційного суду; 2) завдання та функції апеляційного суду;

3) повноваження апеляційного суду; 4) принципи, гарантії організації і діяльності апеляційного суду; 5) відповідальність у діяльності апеляційного суду.

7. Встановлено, що: 1) повноваження апеляційного суду як суб'єкта адміністративного права України прямо пов'язані із відносинами управління та є похідними від повноважень голови суду, його заступника (заступників), апарату суду та керівника апарату суду; 2) апеляційний суд як суб'єкт адміністративного права здійснює виконавчо-розпорядчу діяльність та діяльність з обслуговування судового процесу; 3) апарат апеляційного суду створює передумови для участі апеляційного суду як суб'єкта адміністративного права у взаємовідносинах із громадянами (аналіз звернень громадян), органами виконавчої влади (взаємодія з Державною судовою адміністрацією) тощо.

Адміністративні повноваження апарату апеляційного суду класифіковано за сферами їх виникнення, існування та припинення: у сфері організаційного забезпечення; у сфері документального та інформаційно-технічного забезпечення; у сфері фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення.

8. Розкрито особливості юридичної відповідальності апеляційних судів в Україні: 1) юридична відповідальність апеляційних судів включає позитивну (перспективну) та негативну (ретроспективну) відповідальність; 2) законодавство України прямо не визначає апеляційний суд суб'єктом юридичної відповідальності, за винятком цивільно-правової відповідальності; 3) юридична відповідальність за порушення норм законодавства у діяльності апеляційних судів покладається на суддів, інших посадових і службових осіб судів; 3) судді апеляційних судів відповідно до законодавства України є суб'єктами спеціальної дисциплінарної, адміністративної і кримінальної відповідальності.

9. Розкрито особливості становлення та діяльності апеляційних судів в зарубіжних державах, на підставі чого визначено, що: 1) кожна держава має свої особливості судової системи, обумовлені історичним досвідом, адміністративно-територіальним поділом, кількістю справ; 2) професійні управлінці відіграють дедалі вагомішу роль у роботі судів, зокрема й апеляційних, у різних країнах світу (США, Канада, Франція, Німеччина, Португалія та ін.); 3) відбувається подальший розвиток професії судового адміністратора для здійснення ними належного й ефективного організаційного забезпечення діяльності судів; 4) істотне значення для забезпечення здійснення правосуддя мають спеціально утворені органи суддівського самоврядування, до складу яких входять і представники органів виконавчої влади, яким надається право щодо відбору кандидатів на посади суддів та вирішення питання щодо притягнення їх до дисциплінарної відповідальності.

10. Визначено основні недоліки організації та діяльності апеляційних судів в Україні як суб'єктів адміністративного права, для усунення яких запропоновано внести зміни до: 1) ч. 2 ст. 26 «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р., замінивши слова «...є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах» словами «...є апеляційні суди з розгляду цивільних і кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, які утворюються в апеляційних округах»; 2) ст. 291 ЦПК України, виключивши фразу «загальних», як таку, що не відповідає вимогам Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р.; 3) Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженого наказом Державної судової адміністрації № 115 від 28.09.2012 р., де серед переліку повноважень керівника апарату апеляційного суду закріпити його повноваження щодо здійснення особистого прийому громадян по розгляду їх усних та письмових звернень; 4) ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р., зокрема ч. 4

зазначеної статті доповнити підпунктом такого змісту: «Керівником апарату апеляційного суду може бути особа, яка має вищу юридичну або економічну освіту, або вищу освіту в галузі державного управління, з освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, та має стаж роботи за фахом на державній службі в апеляційному суді не менше п'яти років або в місцевому суді чи на керівних посадах за фахом в державній службі не менше семи років».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляев И. Д. Лекции по истории русского законодательства / И. Д. Беляев. – Москва, 1901. – 730 с.
2. Российское законодательство X–XX веков : в 9 т. / под общ. ред. О. М. Чистякова. – Москва : Юридическая литература, 1985. – Т. 2. – 520 с.
3. Борисова Е. А. Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе / Е. А. Борисова. – Москва : Городец, 2000. – 288 с.
4. Кузьминець О. Історія держави і права України / О. Кузьминець, В. Калиновецький, П. Дігтяр. – Київ : Україна, 2000. – 429 с.
5. Бондарук Т. І. Західноруське право: дослідження і дослідники / відп. ред. І. Б. Усенко. – Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – 160 с.
6. Костюченко О. Ю. Апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному процесі України : монографія / О. Ю. Костюченко. – Київ : Київ. ун-т, 2006. – 182 с.
7. Боярська З. І. Історія держави і права України : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / З. І. Боярська. – Київ : КНЕУ, 2001. – 280 с.
8. Падох Я. Суди і судовий процес старої України. Нарис історії / Я. Падох. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Львів, 1990. – 128 с.
9. Історія держави і права України : підручник : у 2 т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина ; кол. авт.: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін. – Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2000. – Т. 1. – 648 с.
10. Мірошников І. Ю. Судове слідство в апеляційній інстанції : монографія / І. Ю. Мірошников. – Харків : Право, 2007. – 192 с.
11. Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посіб. / упоряд.: А. С. Чайковський (кер.), О. Л. Копиленко, В. М. Кривоніс, В. В. Свистунов, Г. І. Трофанчук. – Київ : Юрінком Інтер, 2003. – 656 с.

12. Михайлов М. М. Русское гражданское судопроизводство в его историческом развитии от Уложения 1649 г. до издания Свода законов / М. М. Михайлов. – Санкт-Петербург, 1856. – 220 с.
13. Історія держави і права України : підручник : – у 2-х т. / за ред. В. Я. Тація, В. Д. Гончаренка, А. Й. Рогожина ; кол. авторів: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький [та ін.]. – К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – Т. 1. – 656 с.
14. Землянська В. В. Кримінально-процесуальне законодавство Центральної ради, гетьманату Скоропадського та Директорії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01/ В. В. Землянська ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Харків : [б. в.], 2002. – 20 с.
15. Конституційні акти України 1917–1920. Невідомі конституції України / відп. ред. Ю. Д. Прилюк. – Київ : Філософ. і соціолог. думка, 1992. – 272 с.
16. Про правонаступництво [Електронний ресурс] : Закон України від 25.11.1917 р. – Режим доступу : <http://textbooks.net.ua/content/view/993/17/>.
17. Вовк Ю. Є. Створення Центральною Радою судової системи в Україні (1917 – 1918 рр.) / Ю. Є. Вовк // Зб. навч.-метод. матеріалів і наук. ст. іст. ф-ту Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : [б. в.], 1999. – Вип. 4. – С. 9–15.
18. Романюк Я. М. Генеральний суд УНР : «Іменем Української Народної Республіки» / Я. М. Романюк // Вісник Верховного Суду України. – 2015. – № 12 (184). – С. 40 – 45.
19. Мироненко О. М. Українізація суду і судочинства в УНР // Українське державотворення: не витребуваний потенціал : словник-довідник / за ред. О. М. Мироненка. – Київ : Либідь, 1997. – 560 с.
20. Гуцалюк І. Судова система Української Центральної Ради / І. Гуцалюк // Матеріали II Волинської міжнар. іст-краєзн. конф., присвяченої 90-річчю Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, 2–3 жовт. 2009 р.). – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 64–68.

21. Декрет о суде № 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%>.
22. Шевчук П. І. До питання створення та дії апеляційних судів у судовій системі України / П. І. Шевчук // Вісник Верховного Суду України. – 1998. – № 2. – С. 5.
23. Бортник Ю. М. Історичний розвиток апеляційного провадження / Ю. М. Бортник // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. – Київ, 2006. – Вип. 31. – С. 328–334.
24. Строгович М. С. Проверка законности и обоснованности судебных приговоров / М. С. Строгович. – Москва : Издательство Академии наук СССР, 1956. – 319 с.
25. Соколовский З. М. Кассационные основания в советском уголовном процессе : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / З. М. Соколовский. – Харків, 1949. – 369 с.
26. Скорик Н. В. Прокурор в стадии кассационного производства в советском уголовном процессе : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н. В. Скорик. – Харьков, 1967. – 254 с.
27. Яблочков Т. М. Учебник русского гражданского судопроизводства / Т. М. Яблочков. – Изд. 2-е, доп. – Ярославль : Книгоизд-во И. К. Гассанова, 1912. – 326 с.
28. Гродзинский М. М. Кассационное и надзорное производство в советском уголовном процессе / М. М. Гродзинский. – Москва : Госюриздат, 1953. – 231 с.
29. Мухин И. И. Кассационное обжалование, опротестование и пересмотр приговоров / М. М. Мухин. – Москва : Госюриздат, 1956. – 200 с.
30. Филимонов Б. А. Об институтах апелляции и ревизии в уголовном процессе ФРГ / Б. А. Филимонов // Правоведение. – 1998. – № 4. – С. 100.

31. Радеева Р. Проверка законности и обоснованности приговоров (сравнительное исследование) / Р. Радеева, Т. Кирай, Д. Пирэс. – Киев: Наукова думка, 1991. – 239 с.
32. Викторский С. И. Русский уголовный процесс / С. И. Викторский. Москва, 1912. – С. 388–389.
33. Постовский К. З. К вопросу об апелляции в уголовном процессе / К. З. Постовский // Журнал Министерства юстиции. – 1896. – № 2. – С. 158–171.
34. Давыдов Н. В. Несколько лекций по уголовному процессу / Н. В. Давыдов. – Москва, 1909. – С. 73.
35. Духовский М. В. Русский уголовный процес / М. В. Духовский. – Москва, 1910. – С. 378–379.
36. Полянский Н. И. Уголовный процес. Уголовный суд, его устройство и деятельность / Н. И. Полянский. – Москва, 1911. – С. 183.
37. Случевский В. Учебник русского уголовного процесса. Судоустройство – судопроизводство / В. Случевский. – Санкт-Петербург, 1910. – С. 636–637.
38. Малышев К. И. Курс гражданского судопроизводства / К. И. Малышев. – Санкт-Петербург : Типография М. М. Стасюлевича, 1879. – Т. III. – 457 с.
39. Богословская Л. А. Односторонность и неполнота предварительного или судебного следствия как основание к отмене или изменению приговора : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Л. А. Богословская. – Харьков, 1973. – 166 с.
40. Концепція судово-правової реформи в Україні: Постанова Верховної Ради України № 2296-ХІІ від 28.04.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 426.
41. Гусаров К. В. Розвиток норм цивільного процесуального законодавства України про апеляційне оскарження судових рішень / К. В. Гусаров // Судова апеляція. – 2008. – № 1. – С. 96–102.

42. Нестерчук Л. П. Система функцій, що здійснюють суди загальної юрисдикції України / Л. П. Нестерчук // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – С. 396–402.
43. Кравчук В. М. Місце та роль Інституту судової влади в системі конституційного права України / В. М. Кравчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010. – № 24. – С. 44.
44. Конституція України : від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
45. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. № 31, ст. 545.
46. Безпалова О. І. Роль судової системи України в інституційному забезпеченні реалізації правоохоронної функції держави / О. І. Безпалова // На часі. Адміністративне право і процес. – 2014. – № 3 (9). – С.5–14.
47. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : навч., посіб. / В. С. Ковальський, В. Т. Білоус, С. Е. Демський та ін. ; відп. ред. Я. Кондратьєв. – Київ : Юрінком Інтер, 2002. – 320 с.
48. Основи права України : навч., посіб. / В. Я. Бурак, В. К. Грищук, О. В. Грищук, П. Ф. Гураль ; за ред. В. Л. Ортинського. – 2-ге вид., доп. і переробл. – Львів : Оріяна-Нова, 2005. – 366 с.
49. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / за ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
50. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. Т. 3: Обє – Роб / уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. – Київ : Аконіт, 1998. – 928 с.
51. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. – Харків: ФОЛІО, 2002. – 543 с.
52. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. – Київ : ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2007. – 992 с.

53. Богословська Л. А. Нове у кримінально-процесуальному законодавстві України : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищих закладів освіти / за ред. Ю. М. Грошевого. – Харків : Право, 2002. – 160 с.
54. Сліпченко В. І. Апеляційне провадження в системі кримінально-процесуальних стадій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / Київський національний ун-т внутрішніх справ. – Київ, 2007. – 17 с.
55. Теремецький В. І. Проблеми становлення інституту апеляції у кримінальному судочинстві України / В. І. Теремецький // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Київ, 2002. – Вип. 18. – С. 188–194.
56. Смірнова В. В. Правомірність як властивість судових рішень у кримінальному судочинстві / В. В. Смірнова // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2008. – № 4. – С. 275 – 286.
57. Петрухин И. Л. Правовое государство и правосудие / И. Л. Петрухин // Советское государство и право. – 1991. – № 1. – С. 19 – 29.
58. Калмацкий В. С. Суд второй инстанции в советском гражданском процессе / В. С. Калмацкий. – Уфа : б.и, 1978. – 83 с.
59. Тихомиров Ю. А. Административное право и процесс : [полный курс] / Ю. А. Тихомиров. – 2-е изд., доп. и перераб. – Москва, 2008. – 465 с.
60. Згама А. О. Повноваження суду апеляційної інстанції у господарському процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / А. О. Згама. – Одеса, 2012. – 19 с.
61. Гусаров К. В. Функціональні повноваження суду в стадії розгляду цивільної справи та проблема заочного рішення / К. В. Гусаров // Українське право. – 2004. – № 8. – С. 136-142.
62. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, № 42. – Ст. 492.

63. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.
64. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та інші ; Акад. наук Укр. РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 7. – 1976. – 724 с.
65. Організація судової влади в Україні : навч. посіб. / за ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сибільової. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2009. – 184 с.
66. Петрухин И. Л. Понятие и формы реализации судебной власти / И. Л. Петрухин // Судебная власть / под. ред. И. Л. Петрухина. – Москва: Вуцвіна, 2003. – 720 с.
67. Конституційне право України : підруч. для юридичних ВНЗ / за ред. проф. В. Ф. Погорілко. – 4-те вид., допов. / перероб. – Київ : Наукова думка, 2003. – 722 с.
68. Абова Т. Е. Судебная власть / Т. Е. Абова, Е. Б. Абросимова; под ред. И. Л. Петрухина. – Москва : ООО «Велби», 2003. – 720 с.
69. Організація судових та правоохоронних органів : підруч. для студ. вищих юрид. навч. закладів / І. Є. Марочкін, Н. В. Сибільова, В. П. Тихий та ін. ; за ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сибільової. – Харків : Одиссей, 2009. – 320 с.
70. Господарське процесуальне право : підруч. / за заг. ред. В. Д. Чернадчука. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2009. – 378 с.
71. Самохвалов В. В. Принципи та вимоги законності як гарантії її справедливості / В. В. Самохвалов // Держава і право : зб. наук. праць Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2001. – Вип. 12. – С. 29.
72. Бистрик Г. М. Принцип законності і засоби його правового забезпечення у функціонуванні механізму держави / Г. М. Бистрик // Наукові праці МАУП. – 2014. – Вип. 1 (40). – С. 85–90.

73. Городовенко В. В. Верховенство права як фундаментальний принцип судової влади / В. В. Городовенко // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 14. – С. 2.
74. Рішення Конституційного Суду України за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 69 Кримінального кодексу України (у справі про призначення судом більш м'якого покарання) № 15-рп від 02.11.2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45. – Ст. 2975.
75. Іванюта Н. В. Щодо принципу справедливості в господарському судочинстві / Н. В. Іванюта // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 2. – С. 184.
76. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод Ради Європи [Електронний ресурс] : міжнародний документ від 04.11.1950 р. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
77. Стратегічний план розвитку судової влади України на 2013–2015 роки. – Київ, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fair.org.ua/content/library_doc/Strategic_Plan_for_Ukrainian_Judiciary_UKR.pdf.
78. Решение Европейского суда по правам человека от 08.12.1983 года по делу «Претто и другие против Италии» (Pretto and others v. Italy) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Pretto_and_Others_v_Italy_08_12_1983.doc.
79. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підручник / О. С. Захарова, В. Я. Карабань, В. С. Ковальський (кер. авт. кол.) та ін.; відп. ред В. Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 376 с.
80. Бараннік Р. В. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України : навч. посіб. / Р. В. Бараннік. – Київ : Дакор, КНТ, 2008. – 348 с.
81. Цувіна Т. А. Незалежність суду у контексті практики Європейського суду з прав людини / Т. А. Цувіна // – Київ : Право, 2015. – С. 106–108.

82. Чорнобук В. Незалежність судової влади як складова верховенства права : фінансово-правовий аспект / В. Чорнобук // Юридична Україна. – 2013. – № 12. – С. 42–48.
83. Адміністративне судочинство : підруч. за заг. ред. Т. О. Коломоєць. – 2-ге вид. переробл. і допов. – Київ : Істина, 2011. – 304 с.
84. Котельникова Е. А. Административное право : учебник / Е. А. Котельникова, И. А. Семцова, М. Б. Смоленский. – Ростов н/Д : Феникс, 2002. – 352 с.
85. Фролов Ю. М. Суб'єкти адміністративного права: сутність та підстави класифікації / Ю. М. Фролов // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2012. – № 25. – С. 549–557.
86. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс підручник : у 2 т. Т. 1 : Загальна частина / [ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова) та ін.]. — Київ : ТОВ «Вид-во «Юрид. думка», 2007. – 592 с.
87. Мацелик Т. О. Класифікація суб'єктів адміністративного права / Т. О. Мацелик // Держава і право. – 2011. – Вип. 53. – С. 267–272.
88. Бояринцева М. А. Адміністративний суд як суб'єкт права / М. А. Бояринцева // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2015. – Вип. 35, Ч. II, Том 2. – С. 71–75.
89. Глуховеря М. М. Апеляційне провадження в системі проваджень адміністративного судового процесу / М. М. Глуховеря // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 114–118.
90. Пипяк М. І. Адміністративний суд у системі органів державної влади : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / М. І. Пипяк. – Львів, 2016. – 191 с.
91. Осипов Ю. М. Понятие и соотношение правового регулирования и правотворчества / Ю. М. Осипов – Москва : Изд-во СГУ, 2010. – 221 с.
92. Зайчук О. В. Теорія держави і права. Академічний курс [Електронний ресурс]: підруч. / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – Київ: «Юрінком Інтер»,

2006. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zauchuk_tdp/part3/1201.htm.
93. Соловійов В. М. Поняття і сутність правового регулювання державного управління України / В. М. Соловійов // Університетські наукові записки. – 2007. – № 3. – С. 27–33.
94. Шатерніков М. І. Господарські суди у системі суб'єктів адміністративного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М. І. Шатерніков. – Суми : СумДУ, 2017. – 20 с.
95. Аюпова Р. М. Адміністративно-правові відносини за участі господарських судів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Р. М. Аюпова. – Суми : СумДУ, 2017. – 20 с.
96. Борко А. Л. Адміністративно-правове забезпечення функціонування судової системи України : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.07 / А. Л. Борко. – Харків, 2014. – 40 с.
97. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] : міжнародний документ від 10.12.1948 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
98. Основні принципи незалежності судових органів [Електронний ресурс] : міжнародний документ від 13.12.1985 р. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_201.
99. Рекомендація СМ/Рес (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки [Електронний ресурс] : міжнародний документ від 17.11.2010 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a38.
100. Європейська хартія про Закон «Про статус суддів» Ради Європи [Електронний ресурс] : міжнародний документ від 10.07.1998 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_236).

101. Іванищук А. А. Нормативне регулювання діяльності судової гілки влади: адміністративно-правові аспекти / А. А. Іванищук // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 355–358.
102. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / С. С. Алексеев. – Москва : Юрид. лит., 1966. – 187 с.
103. Тарахович М. І. Механізм правового регулювання: теоретико-правові аспекти / Т. І. Тарахович // Правова держава. – Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – Вип. 13. – С. 105–106.
104. Мурашин О. Г. Акти прямого народовладдя у механізмі правового регулювання / О. Г. Мурашин // Право України. – 2000. – № 9. – С. 18–20.
105. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. / К. Г. Волинка. – Київ : МАУП, 2003. – 240 с.
106. Доржиев Ж. Б. Теория государства и права : учебно-методическое пособие / Ж. Б. Доржиев. – Улан-Удэ : Изд-во ВСГТУ, 2005. – 345 с.
107. Хворостянкін А. В. Законодавчі дефініції у правовій теорії та практиці європейських держав (порівняльний аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А. В. Хворостянкін / Інститут законодавства Верховної Ради України. – Київ, 2012. – 20 с.
108. Божко В. Призначення принципів права в механізмі правового регулювання суспільних відносин / В. Божко // Юридичні факти в системі правового регулювання : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 листопада 2015 р.) / за заг. ред. Н. М. Пархоменко, М. М. Шумила, І. О. Ізарової. – Київ : ВД «Дакор», 2015. – 630 с.
109. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : навч.-метод. посіб. для суддів / Т. І. Фулей. – 2-ге вид. випр., допов. – Київ, 2015. – 208 с.
110. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України № 1401-VIII від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 28. – Ст. 532.

111. Про Конституційний суд України : Закон України від 13.07.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 35. – С. 376.
112. Цимбалістий Т. О. Правова природа актів Конституційного Суду України / Т. О. Цимбалістий // Університетські наукові записки. – 2007. – № 1 (21). – С. 47–55.
113. Штогун С. Г. Судова реформа чи косметичний ремонт системи судової влади? [Електронний ресурс] / С. Г. Штогун // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2 (14). – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16sshssv.pdf>.
114. Легін Л. М. Нормативно-правовий акт: поняття та система ознак / Л. М. Легін // Право і суспільство. – 2016. – № 2. – С. 21–26.
115. Судові та правоохоронні органи України. Академічний курс. Підручник. В. Т. Нор, Н. П. Анікіна, Н. Р. Бобечко. – Київ : Видавництво: Ін Юре. – 2010. – 240 с.
116. Романов Я. В. Підзаконні акти : загальнотеоретична характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права» / Я. В. Романов. – Харків, 2015. – 18 с.
117. Про затвердження Порядку проведення іспиту та методика встановлення його результатів у процедурі кваліфікаційного оцінювання [Електронний ресурс] : рішення Вищої кваліфікаційної комісії України від 04.11.2016 р. – Режим доступу: http://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/poriadok_ispitu.pdf.
118. Про затвердження Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення [Електронний ресурс] : рішення Вищої кваліфікаційної комісії України від 03.11.2016 р. – Режим доступу: http://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/po_riadok_ta_metod.pdf.
119. Про затвердження Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів [Електронний ресурс] : Наказ Державної судової

адміністрації України № 115 від 28.09.2012 р. // Судова влада України : офіц. веб-сайт. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/dsa/14/N1152012/>.

120. Положення про збори суддів Апеляційного суду Сумської області від 03.07.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : sua.court.gov.ua/.../Polozhennja_pro_ZS_03_07_2015.doc.

121. Правила внутрішнього трудового розпорядку від 07.03.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.court.gov.ua/sud1890/rules_trud/.

122. Правила внутрішнього службового розпорядку від 18.01.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.court.gov.ua/sud1890/rules/>.

123. Про проведення перевірки державних службовців та службовців суду згідно із Законом України «Про очищення влади» : Наказ керівника апарату Апеляційного суду Сумської області № 43–ОД від 04.06.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.court.gov.ua/user_files/file/1890/Nakaz-43 OD.pdf.

124. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України № 3781-ХІІ від 23.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 50.

125. Про доступ до публічної інформації : Закон України № 2939-VI від 13.01.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.

126. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України № 2782-ХІІ від 16.11.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.

127. Про інформацію : Закон України N 2657-ХІІ від 02.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

128. Про телебачення і радіомовлення : Закон України № 3759-ХІІ від 21.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.

129. Про доступ до судових рішень : Закон України № 3262-IV від 22.12.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 15. – Ст. 128.

130. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні у засобах масової інформації : Закон України № 539/97-ВР від 23.09.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 49. – Ст. 299.
131. Про інформаційні агентства : Закон України № 74/95-ВР від 28.02.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13. – Ст. 83.
132. Положення про забезпечення доступу до публічної інформації в Апеляційному суді Сумської області : Наказ голови Апеляційного суду Сумської області № 14 від 27.07.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sua.court.gov.ua/sud1890/publiczna_info/dostup_publ_info/pologenja_pro_dostup_do_pub_info.
133. Про запобігання корупції : Закон України № 1700-VII від 14.10.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.
134. Про очищення влади : Закон України № 1682-VII від 16.09.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 44. – Ст. 2041.
135. Про затвердження плану заходів Апеляційного суду Сумської області щодо Закону України «Про очищення влади»: Наказ голови Апеляційного суду Сумської області № 56–ОД від 26.11.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sua.court.gov.ua/userfiles/file/1890/Nakaz_56-OD.pdf.
136. Про проведення перевірки суддів згідно із Законом України «Про очищення влади» : Наказ голови Апеляційного суду Сумської області № 57–ОД від 02.12.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sua.court.gov.ua/userfiles/file/1890/57-OD.pdf>.
137. Про проведення перевірки державних службовців та службовців суду згідно із Законом України «Про очищення влади» [Електронний ресурс] : Наказ голови Апеляційного суду Сумської області № 43-ОД від 08.06.2015 р. – Режим доступу : http://old.court.gov.ua/sud1890/perevirka/info_perevirka/Nakaz-43OD/.

138. Про відновлення довіри до судової гілки влади в Україні : Закон України від 08.04.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 23. – Ст. 870.

139. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України від 12.02.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 18, № 19–20. – Ст. 132.

140. Про затвердження Інструкції з діловодства у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ : Наказ Державної судової адміністрації України № 173 від 17.12.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dsa.court.gov.ua/userfiles/Nakaz%20173.pdf>.

141. Про затвердження Переліку судових справ і документів, що утворюються в діяльності суду, із зазначенням строків зберігання [Електронний ресурс] : Наказ Державної судової адміністрації України № 22 від 10.02.2016 р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0201-10>.

142. Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання) [Електронний ресурс] : Наказ Державної судової адміністрації України № 108 від 20.09.2012 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/v0108750-12>.

143. Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 348 від 14.04.1997 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/348-97-п>.

144. Теория государства и права : учебник / А. С. Пиголкин, А. Н. Головистикова, Ю. А. Дмитриев, А. Х. Саидов; под ред. А. С. Пиголкина. – Москва : Юрайт-Издат, 2005. – 613 с.
145. Якуба О. М. Административная ответственность / О. М. Якуба. – Москва : Юридическая литература, 1972. – 152 с.
146. Бахрах Д. Н. Административное право. Часть общая : учебник / Д. Н. Бахрах. – Москва : БЕК, 1993. – 301 с.
147. Алехин А. П. Административное право Российской Федерации : учебник / А. П. Алехин, А. А. Кармолицкий, Ю. Н. Козлов ; под. ред. – Москва : Зерцало-М, 2003. – 608 с.
148. Старилов Ю. Н. Курс общего административного права : в 3 т. : История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты / Ю. Н. Старилов. – Москва : Изд-во «НОРМА», 2002. – Т. 1 – 728 с.
149. Бахрах Д. Н. Административное право России : учебник, Д. Н. Бахрах, С. Д. Хазанов, А. В. Демин. – Москва : Норма-Инфра-М, 2002. – 623 с.
150. Пономаренко Г. О. Адміністративно-правові відносини, які виникають в управлінні забезпеченням національної безпеки Службою безпеки України / Г. О. Пономаренко // Форум права. – 2007. – № 3. – С. 195–201.
151. Колпаков В. К. Адміністративно-правові відносини: поняття та види / В. К. Колпаков // Юридичний науковий електронний журнал. – 2013. – № 1 – С. 101–104.
152. Запорожець М. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих загальних судів України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запорожець Михайло Петрович ; НУВС. – Харків, 2004. – 179 с.
153. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підруч. / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. – Київ : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.
154. Большая юридическая энциклопедия / [В. В. Аванесян, С. В. Андреева, Е. В. Белякова и др.] ; оформл. А. Мусина. – Москва : Изд-во «Эксмо», 2007. – 688 с.

155. Бахрах Д. Н. Административное право : учеб. / Д. Н. Бахрах, Б. В. Россинский, Ю. Н. Стариков. – 3-е изд., пересмотр. и доп. – Москва : Норма, 2007. – 816 с.
156. Мащук В. Ю. Адміністративно-правове забезпечення функціонування апаратів судів загальної юрисдикції : дисер. ... канд. юрид. наук / В. Ю. Мащук. – Дніпропетровськ, 2014. – 223 с.
157. Борко А. Л. Поняття та ознаки принципів судової системи / А. Л. Борко // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 50–55.
158. Марочкін І. Є. Організація судових та правоохоронних органів : підручник / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого ; за ред. І. Є. Марочкіна. – Харків : Право, 2013. – 448 с.
159. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. // Відомості Верховної ради України. – 2010. – № 41-42, № 43, № 44-45. – Ст.529
160. Закропивний О. В. Деякі питання територіальної побудови системи судів загальної юрисдикції / О. В. Закропивний // Адвокат. – 2012. – № 1. – С. 38–41.
161. Шишкін В. І. Організація судоустрою у світлі вимог ст. 6 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини / В. І. Шишкін // Право України. – 2000. – № 9. – С. 22–23.
162. Чиркин В. Е. Государствоведение : учебник / В. Е. Чиркин; 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Юристъ, 2003. – 447 с.
163. Гель А. П. Судові та правоохоронні органи України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. П. Гель, Г. С. Семаков, С. П. Кондракова. – Київ : МАУП, 2004. – 272 с.
164. Васьковський Е. В. Учебник гражданского процесса / Е. В. Васьковський ; под. ред. В. А. Томсинова. – Москва : Изд-во «Зерцало», 2003. – С. 35–36.
165. Про підсумки роботи господарських судів України в 2016 році та завдання на 2017 рік [Електронний ресурс] : Постанова Пленуму Вищого

господарського суду України № 1 від 03.02.2017 р. – Режим доступу : [//http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/ppVGSU_03022017_1.pdf](http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/ppVGSU_03022017_1.pdf).

166. Про стан здійснення правосуддя адміністративними судами у 2016 році [Електронний ресурс] : Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України № 1 від 13.03.2017 р. – Режим доступу : [//http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_1_13-03-2017/](http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_1_13-03-2017/).

167. Про підсумки роботи судів цивільної і кримінальної юрисдикції у 2016 році та завдання на 2017 рік [Електронний ресурс] : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 1 від 03.02.2017 р. – Режим доступу : [//http://zib.com.ua/ua/print/127812postanova_vssu_1_vid_3_lyutogo_2017_roku_.html](http://zib.com.ua/ua/print/127812postanova_vssu_1_vid_3_lyutogo_2017_roku_.html).

168. Арбітражні суди України: історико-правовий нарис, портрети, події / за заг. ред. Д. М. Притики. – Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2001. – С. 30–31.

169. Кивалов С. В. Судебная реформа в Украине: разочарования и надежды : монография / С. В. Кивалов. – Одесса : Юридическая литература, 2010. – 311 с.

170. Бессараб Н. М. Юрисдикція та підсудність цивільних справ : автореферат дис. канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. М. Бессараб; Міжнар. гум. ун-т. – Одеса, 2015. – 19 с.

171. Куйбіда Р. О. Спеціалізація, територіальність та інстанційність в організації системи судів України / Р. О. Куйбіда // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – № 9. – С. 82–91.

172. Затираха І. Інстанційна підсудність справ адміністративним судам / І. Затираха // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2011. – Вип. 54. – С. 159–165.

173. Терехова Л. А. Система пересмотра судебных актов в механизме судебной защиты / Л. А. Терехова. – Москва : Волтерс Киндвер, 2007. – 320 с.

174. Шицький І. Б. Правовий статус місцевих господарських судів в Україні: становлення і розвиток : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / І. Б. Шицький. – Київ, 2006. – 195 с.
175. Юсупов В. А. Теорія адміністративного права / В. А. Юсупов. – Москва : Юрид. лит., 1985. – 160 с.
176. Стрижак А. А. Судове управління в Україні: теоретичні основи і правове регулювання : монографія / А. А. Стрижак. – Ужгород : Патент, 2004. – 120 с.
177. Стрижак А. А. Державне управління забезпеченням діяльності судів загальної юрисдикції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Стрижак Андрій Андрійович ; Ін-т законодавства ВР України. – Київ, 2005. – 183 с.
178. Потильчак О. І. Національні моделі судового управління / О. І. Потильчак // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 273–276.
179. Запорожець М. П. Основні ознаки судової влади / М. П. Запорожець // Право України. – 2004. – № 2. – С. 72–76.
180. Малихіна А. О. Особливості відносин безпосереднього підпорядкування в апараті суду / А. О. Малихіна // Правова доктрина – основа формування правової системи держави: матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговор. п'ятитом. Моногр. «Правова доктрина України» (20–21 листопада 2013 року). – Харків – 2013. – С. 868–870.
181. Борко А. Л. Адміністративно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. Л. Борко. – Львів, 2009. – 220 с.
182. Кирилюк Р. І. Про сутність категорії «організаційне забезпечення» щодо діяльності судів / Р. І. Кирилюк // Публічне право. – 2012. – № 2. – С. 42–48.
183. Дудченко О. Ю. Порядок призначення на посаду і звільнення з посади керівника апарату суду / О. Ю. Дудченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Т. 2, № 4. – С. 107–110.

184. Глущенко С. В. Проблемні питання організаційного забезпечення Вищого спеціалізованого суду / С. В. Глущенко // Адміністративне право і процес. – 2014. – № 1 (7). – С. 43-51.
185. Мельник М. Г. Зміст категорії «кадрове забезпечення» щодо діяльності судів: теоретичні підходи до визначення / М. Г. Мельник // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 2 (6). – С. 6–13.
186. Лагнюк О. М. До питання кадрового забезпечення судів загальної юрисдикції в Україні / О. М. Лагнюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2014. – Т. 1, № 10–2. – С. 126–128.
187. Краснобаров О. В. Адміністративно-правові засади діяльності Державної судової адміністрації України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. В. Краснобаров. – Харків, 2010. – 209 с.
188. Сагун А. В. Голова суду як суб'єкт управлінської діяльності адміністративних судів в Україні / А. В. Сагун // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. - 2014. – № 29. – Частина 2, Том 3. – С. 197–199.
189. Судова реформа в Україні: поточні результати та найближчі перспективи. Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії на тему «Судова реформа 2010 року: чи наближає вона правосуддя в Україні до європейських норм і стандартів?» 4 квітня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/upload/Sudova_reforma_2013.pdf.
190. Білова О. В. Проблеми суддівського самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / О. В. Білова. – Харків, 2007. – 194 с.
191. Савенко М. Д. Адміністрування судів / М. Д. Савенко // Вісник Центру суддівських студій. – 2007. – № 10. – С. 7–10.
192. Засади використання автоматизованої системи документообігу в Апеляційному суді Сумської області [Електронний ресурс] : рішення зборів

суддів Апеляційного суду № 2 від 08.04.2016 р. – Режим доступу : sua.court.gov.ua/userfiles/file/1890/zasadu25042017.doc.

193. Пятковський В. І. Державна судова адміністрація України як суб'єкт адміністративного права / В. І. Пятковський // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 648–653.

194. Логвиненко М. І. Органи управління в судовій системі України: потреба подальшого реформування / М. І. Логвиненко, О. В. Лебедь // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 303–308.

195. Притика Д. М. Правові проблеми судового управління / Д. М. Притика // Право України. – 2003. – № 3. – С. 30–36.

196. Панталієнко П. В. Деякі особливості правового статусу суддів України / П. В. Панталієнко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право». – 2011. – Вип. 165. – Ч. 2. – С. 245-251.

197. Баронін Д. Б. Методологічні засади визначення змісту правового статусу суду / Д. Б. Баронін // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – С. 315–322.

198. Ярошенко О. М. Правовий статус сторін трудових правовідносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / О. М. Ярошенко. – Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1999. – 18 с.

199. Глибіна Г. М. Сутність адміністративно-правового статусу політичних партій в Україні / Г. М. Глибіна // Юридичний вісник. – 2011. – № 1 (18). – С. 39–45.

200. Бабенко К. А. Особливості правового статусу адміністративних судів / К. А. Бабенко // Форум права. – 2016. – № 3. – С. 16–18.

201. Архипов С. И. Субъект права: теоретическое исследование / С. И. Архипов. – Санкт-Петербург : Юридический центр пресс, 2004. – 496 с.

202. Конституционное (государственное) право зарубежных стран : учеб. : в 4 т. – Т. 1–2. Часть общая / отв. ред. Б. А. Страшун – Москва : Издво БЕК, 2000. – С. 256–258.
203. Калашник О. А. Правовий статус місцевих загальних судів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О. А. Калашник. – Одеса, 2016. – 24 с.
204. Вишневский А. Ф. Общая теория государства и права : учеб. / А. Ф. Вишневский, Н. А. Горбатов, В. А. Кучинский ; под общей ред. В. А. Кучинского. – 2-е изд., доп. – Минск : Амалфея, 2004. – 688 с.
205. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. / В. Я. Малиновський. – Київ : Атіка, 2003. – 576 с.
206. Олефіренко Н. Адміністративно-правовий статус адміністративного суду в Україні / Н. Олефіренко // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 3–4. – С. 152–156.
207. Бахрах Д. Н. Административное право : учеб. / Д. Н. Бахрах. – Москва : Изд-во БЕК, 1997. – 350 с.
208. Коротких А. Ю. Поняття та структура правового статусу адміністративного суду як суб'єкта адміністративної юрисдикції / А. Ю. Коротких // Митна справа. – 2013. – № 5. – Частина 2, Книга 2. – С. 134–139.
209. Квасневська Н. Д. Поняття й особливості адміністративно-правового статусу судів загальної юрисдикції / Н. Д. Квасневська // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 3–2, Том 1. – С. 139–143.
210. Єгорова В. С. Конституційно-правовий статус суддів судів загальної юрисдикції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. С. Єгорова ; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2008. – 17 с.

211. Воеводин Л. Д. Юридический статус личности в России : учеб. пособие / Л. Д. Воеводин. – Москва : Издательство МГУ ; Издательская группа ИНФРА-М-НОРМА, 1997. – 304 с.
212. Потапенко В. І. Самостійність судової влади : дис. ... канд. юрид. наук ; спец. 12.00.10 – судоустрій, прокуратура та адвокатура / В. І. Потапенко. – Харків, 2015. – 216 с.
213. Якимов Ю. Я. Статус субъекта административной юрисдикции и проблемы его реализации : монография / Ю. Я. Якимов. – Москва : Проспект, 1999. – 327 с.
214. Философский энциклопедический словарь. – Москва : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.
215. Атаманчук В. Г. Теория государственного управления : курс лекций / В. Г. Атаманчук – Москва : Юридическая литература, 1997. – 400 с.
216. Пилипишин В. Г. Поняття та основні риси державного управління / В. Г. Пилипишин // Юридична наука і практика. – 2011. – № 2. – С. 10–14.
217. Пикулькин А. В. Система государственного управления / А. В. Пикулькин – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 399 с.
218. Чиркин В. Е. Государственное управление : учеб. – Москва : Юрист, 2001. – 318 с.
219. Дудченко О. Ю. Адміністрування в судовій системі: поняття та перспективи реформування / О. Ю. Дудченко // Юрист України. – 2013. – № 2 (23). – С. 138–143.
220. Вільгушинський М. Й. Щодо статусу голови суду в умовах реформування судової системи / М. Й. Вільгушинський // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 68 С. 17–24.
221. Кривокульська Н. Адміністративний менеджмент у системі менеджменту органів державної влади / Н. Кривокульська // Вісник Національної академії державного управління. – 2013. – № 1 – С. 22-29.

222. Савельева Т. А. Основные направления судебной политики в сфере гражданской юрисдикции / Т. А. Савельева // Правовая политика и правовая жизнь. – 2002. – № 1. – С. 175–183.
223. Дем'яненко І. В. Повноваження голови місцевого суду у світлі реформування законодавства про судоустрій та статус суддів / І. В. Дем'яненко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Серія: Право. – 2012. – № 1000. – Вип. № 11. – С. 269–273.
224. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Київ : Укр. енцикл., 1998. – Т. 4 : Н–П. – 2002. – 720 с.
225. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, В. С. Ковальський [та ін.] ; за заг. ред. О. В. Зайчука ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Київ : Юрінком Інтер, 2013. – 408 с.
226. Солонар А. В. Окремі аспекти розкриття змісту поняття «повноваження» [Електронний ресурс] / А. В. Солонар. – Режим доступу : <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/37609/1/SolonarPowers.pdf>.
227. Борко А. Л. Особливості адміністративних повноважень голови суду / А. Л. Борко // Вісник ХНУВС. – 2013. – № 3 (62). – С. 155-165.
228. Організація роботи суду: навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, О. М. Овчаренко та ін.; за заг. ред. І. Є. Марочкіна. – Харків : Право, 2012. – 256 с.
229. Сазонов Б. И. Информационная система министерств: содержание и правовое регулирование. – Советское государство и право. – 1976. – № 3. – 112 с.
230. Босенко М. О. Поняття та ознаки наказу як різновиду правового акта в органах внутрішніх справ України / М. О. Босенко // Юридичний вісник. – 2011. – № 3 (20). – С. 31–33.
231. Єльцов В. О. Сутність інформаційного забезпечення діяльності судів / В. О. Єльцов // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 364–368.

232. Бандурка О. М. Адміністративний процес: підручник для вищ. навч. закл. / О. М. Бандурка, М. М. Тищенко. – Київ : Літера ЛТД, 2002. – 288 с.
233. Корж А. В. Документознавство. Зразки документів право – ділової сфери : навч. посіб. / А. В. Корж. – Київ: КНТ, 2007. – 316 с.
234. Радущкий О. Інформаційні технології в судах / О. Радущкий, О. Вільшун // Юридичний журнал. – 2011. – № 4. – С. 108–110.
235. Конопльов В. В. Організаційно-правовий механізм підготовки та прийняття управлінських рішень в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / В. В. Конопльов. – Харків, 2006. – 413 с.
236. Іщенко О. М. Деякі аспекти правового регулювання діяльності керівника апарату суду / О. М. Іщенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – Вип. 5, Том 2. – С. 126–128.
237. Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/userfiles/concept.pdf>.
238. Леськів С. Р. Фінансування судової гілки влади України як гарантія суддівської незалежності / С. Р. Леськів, Х. В. Машталір , Ю. І. Цибульський // Молодий вчений. – № 5 (45). – 2017. – С. 249–253.
239. «Суд - не тільки судді» - звіт групи громадянського спостереження «ОЗОН» за результатами моніторингу судів // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2013/07/Zvit-po-kampaniyi-Sud-ne-tilki-sud di.pdf](http://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2013/07/Zvit-po-kampaniyi-Sud-ne-tilki-sud-di.pdf).
240. Курило О. М. Проблеми організаційної роботи апеляційного суду області : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / О.М. Курило . – Харків, – 2011. – 225 с.
241. Василяка К. Л. Організаційне забезпечення роботи суду: проблеми та напрями вдосконалення управлінської діяльності / К. Л. Василяка,

- Т. Ю. Фортуна // Вісник господарського судочинства. – 2014. – № 1. – С. 164–168.
242. Діхтієвський П. В. До питань призначення суддів на адміністративні посади та розподілу повноважень між головою суду і керівником апарату [Електронний ресурс] / П. В. Діхтієвський, О. М. Лагнюк. – Режим доступу : <http://aprlaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/4-10-2015/item/>.
243. Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія : монографія / І. Безклубий, С. Бобровник, І. Гриценко та ін. ; за заг. ред. І. Безклубого. – Київ, 2014. – С. 348.
244. Белая Л. В. Удосконалення інституту юридичної відповідальності як фактор формування демократичної, соціальної, правової держави : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Л. В. Белая. – Київ, 2009. – 23 с.
245. Соломчак Х. Б. Позитивна правова відповідальність людини : філософсько-правовий вимір / Х. Б. Соломчак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 469–479.
246. Грищук В. К. Негативна (ретроспективна) юридична відповідальність та її підстави / В. К. Грищук // Українські наукові записки. – 2012. – № 4 (44). – С. 5–13.
247. Машков А. Погляд на юридичну відповідальність як різновид правовідносин та його значення для формування сучасної юридичної теорії відповідальності / А. Машков // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 84. – С. 98–102.
248. Задорожня Г. В. Щодо конституційно-правової відповідальності / Г. В. Задорожня // Право України. – 2007. – № 9. – С. 107–109.
249. Берлач Н. А. Перспективи розвитку позитивної юридичної відповідальності в демократичному суспільстві / Н. А. Берлач // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 77–81.

250. Самощенко И. С. Ответственность по советскому законодательству / И. С. Ответственность, М. Х. Фарукшин. – Москва : Юрид. лит., 1971. – 240 с.
251. Василенко В. М. Дисциплінарна відповідальність суддів України: підстави, порядок та особливості дисциплінарного провадження / В. М. Василенко // Право і безпека. – 2011. – № 3 (40). – С. 88–92.
252. Виноградова Л. Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 – судоустрій; прокуратура; адвокатура / Л. Є. Виноградова. – Одеса, 2004. – 187 с.
253. Борко А. Л. Особливості дисциплінарної відповідальності суддів в Україні / А. Л. Борко // Право і суспільство. – 2013. – № 6. – С. 164–169.
254. Уляновська О. В. Особливості процедури застосування дисциплінарної відповідальності суддів як засобу забезпечення конституційного права на судовий захист / О. В. Уляновська // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2017. – Вип. 1, Том 2. – С. 74–77.
255. Середа В. В. Дисциплінарна відповідальність : поняття, принципи та види / В. В. Середа // Університетські наукові записки. – 2014. – № 1 (49). – С. 18–25.
256. Подкопаєв С. В. Дисциплінарна відповідальність суддів : дис. ... канд. юрид. наук ; спец. 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура / С. В. Подкопаєв. – Харків, 2003. – 184 с.
257. Жуган Р. Дисциплінарна відповідальність суддів / Р. Жуган // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 57. С. 300–305.
258. Шпенюв Д. Ю. Адміністративно-правове регулювання притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за законодавством України / Д. Ю. Шпенюв // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – С.66–71.
259. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 7–8. – Ст. 50.

260. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 4. – Ст. 60
261. Богатирьов І. Кримінальна відповідальність як сучасна проблема кримінального права України / І. Богатирьов, А. Савченко // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 2. – С. 133–137.
262. Щасний А. В. Поняття та ознаки завідомо неправосудного вироку як предмета злочину, передбаченого ст. 375 Кримінального кодексу України / А. В. Щасний // Держава і право. – 2010. – Вип. 47. – С. 509–515.
263. Капліна О. В. Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: окремі аспекти застосування ст. 375 Кримінального кодексу України / О. В. Капліна, В. І. Тютюгін, І. А. Тітко // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 2 (138). – С. 42–48.
264. Андрушко П. П. Деякі проблемні питання кримінально-правової кваліфікації постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення в кримінальному провадженні (ст. 375 ККУ) / П. П. Андрушко // Вісник Верховного Суду України. – 2014. – № 8, 9. – С. 35–46.
265. Парасюк Н. М. Кримінально-правовий зміст суб'єктивної сторони постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови / Н. М. Парасюк // Молодий вчений. – 2016. – № 3 (30). – С. 482–486.
266. Маломуж А. І. Кримінально-правова оцінка неправосудних рішень / А. І. Маломуж // Право і суспільство. – 2017. – № 4. – С. 216–222.
267. Погорецький М. А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права / М. А. Погорецький // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 2. – С. 223–234.
268. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. / за заг. ред. проф. В. Б. Авер'янова. – Т. 1. Загальна частина. – Київ : Юридична думка, 2004. – 511 с.

269. Тубулець О. С. Адміністративна відповідальність осіб, які мають статус суддів, як фактор формування високопрофесійного суддівського корпусу / О. С. Тубулець, В. В. Паришкура // Право публічної служби. – № 4 (14). – 2015. – С. 95–105.
270. Гончаренко О. В. Актуальні питання притягнення суддів до відповідальності (частина перша) / О. В. Гончаренко // Вісник Вищої ради юстиції. – 2014. – № 1 (5). – С. 77–92.
271. Польовий О. Л. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / О. Л. Польовий. – Київ, 2014. – 226 с.
272. Іванюк В. І. Адміністративна відповідальність суддів за правопорушення, пов'язані з корупцією : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В. І. Іванюк. – Київ, 2016. – 286 с.
273. Легка О. В. До питання співвідношення дисциплінарної, майнової та адміністративної відповідальності / О. В. Легка // Науковий вісник публічного і приватного права. – 2016. – Вип. 6, Том 1. – С. 225–228.
274. Харитонова О. І. Адміністративно-правові відносини : концептуальні засади та правова природа : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / О. І. Харитонова ; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2004. – 435 с.
275. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Дод. № 51. – Ст. 1122.
276. Мироненко В. П. Цивільно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності / В. П. Мироненко // Юридична наука. – 2011. – № 6. – С. 24–30.
277. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон

України від 01.12.1994 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1995. – № 1. – Ст. 1.

278. Про затвердження Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства фінансів України, Генеральної прокуратури України, Міністерства юстиції України від 04.03.1996 р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0106-96>.

279. Первоймайський О. Цивільно-правова відповідальність держави Україна: конституційні засади / О. Первоймайський // Юридична Україна. – 2012. – № 8. – С. 62–67.

280. Мазур М. Р. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»: правовий аналіз окремих положень / М. Р. Мазур // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Вип. 6, Том 3. – С. 122–125.

281. Бондаренко Н. Л. До питання про виникнення і розвиток інституту апеляції в зарубіжних країнах / Н. Л. Бондаренко // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3 (15). – С. 85-92.

282. Чернушенко Є. А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Є. А. Чернушенко. – Одеса, 2004. – 24 с.

283. Волос О. О. История формирования институтов обжалования не вступивших в законную силу судебных постановлений в гражданском судопроизводстве / О. О. Волос // Право и демократия : сб. науч. тр. / редкол. : В. Н. Бибило (гл. ред.) [и др.]. – Вып. 21. – Минск : БГУ, 2010. – 291 с.

284. Назаров І. В. Історичний розвиток судової системи Франції / І. В. Назаров // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Вип. 4, том 2. – С. 111–114.
285. Ніколенко Л. М. Історичний розвиток апеляційного провадження у господарському судочинстві до 1917 року / Л. М. Ніколенко // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 3. – С. 152–156.
286. Михайлов А. Из истории английского права. Суд Палаты лордов: характерные черты [Электронный ресурс] / А. Михайлов. – Режим доступа: <https://blog.pravo.ru/blog/3027.html>.
287. Конституционное право зарубежных стран : учеб., под ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтина. – Москва, 2000. – С. 427.
288. Чернецька О. В. Право Англії як класична модель прецедентного права / О. В. Чернецька, С. В. Шилінгов // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 4. – С. 348–352.
289. Молдован В. В. Судоустрій. Україна, велика Британія, Російська Федерація, США, ФРН, Франція. Судові органи ООН : навч. посіб. / В. В. Молдован, А. В. Молдован. – Київ : ЦУЛ, 2012. – 364 с.
290. Борисова Е. А. Апелляция, кассация, надзор по гражданским делам : учеб. пособие / Е. А. Борисова. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Норма : ИНФРА-М, 2016. – 352 с.
291. M. Kaser Römisches Privatrecht / M. Kaser, R. Knütel. – 2014. – 475 с.
292. Турыгин А. А. Имперский камеральный суд в Германии и его история / А. А. Турыгин // Вестник РГГУ. Серия: Экономика, управление, право. – 2012. – № 3 (83). – С. 212–218.
293. Гражданский процесс зарубежных стран : учеб. пособие / под ред. А. Г. Давтян. – Москва : Проспект, 2008. – 480 с.
294. Лантух Н. В. Институциональное значение и эволюция апелляционного и кассационного пересмотра судебных решений в уголовном

- судопроизводстве / Н. В. Лантух // Актуальные проблемы российского права. – 2014. – № 11 (48). – С. 2518–2524.
295. Старченко А. А. Философия права и принципы правосудия в США / А. А. Старченко. – Москва, 1969. – 120 с.
296. Мишин А. А. Государственное право США / А. М. Мишин. – Москва : Наука, 1976. – 205 с.
297. Рубаник В. Е. История государства и права зарубежных стран : учебник / В. Е. Рубаник. — М. : КНОРУС, 2015. — 488 с.
298. Чудаков М. Ф. Характерные черты и особенности судебной системы США / М. Ф. Чудаков // Право и демократия : сб. науч. тр. – Минск : Право и экономика, 1999. – Вип. 10. – С. 163–180.
299. Fabra M. Policies to Enhance the Quality of Justice in Europe / M. Fabra. – Paris, Edition Montehreition, 2005. – С. 69–87.
300. Керівник апарату суду: вступ до професії : посіб. з теми «Управління судом» / кол. авторів : Л. М. Москвич, І. В. Назаров, І. М. Осика, О. В. Сердюк [та ін.]. – Київ, 2013. – Кн. 1. – 142 с.
301. История учений о государстве и праве. Мировая и отечественная государственно–правовая мысль XX–XXI вв. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <http://economiclaw.ru>.
302. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія / В. Д. Бринцев. – Харків : Право, 2010. – 464 с.
303. Сравнительно-правовой анализ конституций европейских государств / ред. В. А. Григорьев. – Тирасполь, 2006. – 728 с.
304. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран : учебник / В. Е. Чиркин. – Москва : Юрист, 1997. – 568 с.
305. Авдеєнко Є. В. Можливості використання зарубіжного досвіду правового забезпечення та організації діяльності судів в Україні / Є. В. Авдеєнко // Європейські перспективи. – 2014. – № 7. – С. 121–127.

306. Шишкін В. І. Судові системи країн світу : навч. посіб. : у 3 кн. / В. І. Шишкін. – Київ : Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 2. – 336 с.
307. Судове адміністрування : навчальна програма дистанційного курсу (в режимі онлайн) [Електронний ресурс]. – Київ, 2016. – 330 с. – Режим доступу : http://www.fair.org.ua/content/library_doc/curriculum_court_adm_online.pdf.
308. Обрусна С. Ю. Зарубіжний досвід судового управління та можливості його використання при реформуванні судової системи України / С. Ю. Обрусна // Вісник Вищої ради юстиції. – № 4. – 2010. – С. 52–73.
309. Конституция Французской Республики : от 4 окт. 1958 г. // Конституции зарубежных стран : сборник / сост. В. Н. Дубровин. – Москва : Юрлит-форм, 2006. – С. 60.
310. Конституция Итальянской Республики // Конституции зарубежных стран. – Москва : Юрлитформ, 2006. – с. 84.
311. Конституция Испании : одобр. ген. кортесами на пленар. заседаниях конгресса депутатов и сената 31 окт. 1978 г. : утв. испан. народом на референдуме 6 дек. 1978 г. : подписана е. в. королем перед ген. кортесами 27 дек. 1978 г. // Конституции зарубежных стран : сборник / сост. В. Н. Дубровин. – Москва : Юрлитформ, 2006. – С. 224.
312. Конституция штата Калифорния // Конституции зарубежных стран : сборник / сост. В. Н. Дубровин. – Москва : Юрлитформ, 2006. – С. 279.
313. Конституция Федеративной Республики Бразилии : от 5 окт. 1988 г. // Конституции зарубежных стран : сборник / сост. В. Н. Дубровин. – Москва : Юрлит-форм, 2006. – С. 336–350.
314. Конституция Республики Болгария : от 12 июля 1991 г. // Конституции государств Европы : в 3 т. / под ред. Л. А. Окунькова. – Москва : Норма, 2001. – Т. 1. – 824 с.
315. Коліушко І. Б. Аналіз Закону України «Про судоустрій України», прийнятого Верховною Радою України 7 лютого 2002 року [Електронний

ресурс] / І. Б. Коліушко. – Режим доступу : <http://pdp.org.ua/analytics/authorities/942-65a-a4-visnyk-72002>.

316. Сташис В. В. Завдання нового етапу судової реформи / В. В. Сташис // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи : матеріали наук.-практ. конф., 18–19 квітня 2002 р., м. Харків / редкол. : В. В. Сташис. (голов. ред.) та ін. – Київ ; Харків : Юрінком Інтер, 2002. – С. 5–8.

317. Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до Європейських стандартів : Указ Президента України від 10.05.2006 р. // Офіційний вісник України – 2006. – С. 23. – Ст. 1376.

318. Савенко М. Д. Судова реформа в Україні: конституційний аспект / М. Д. Савенко // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2015. – Т. 168. – С. 9–14.

319. Хотинська-Нор О. З. Вплив «малої судової реформи» на розвиток судової системи України: організаційні аспекти / О. З. Хотинська-Нор // Судова апеляція. – 2016. – № 1. – С. 6–15.

320. Прилуцький С. В. Висновок до законопроекту «Про судоустрій і статус суддів» / С. В. Прилуцький // Вісник Центру суддівських студій. – № 12. – 2009. – С. 21–24.

321. Шицький І. Б. Про окремі проблеми судової реформи / І. Б. Шицький // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 7. – С. 33–38.

322. Куйбіда Р. Сучасний етап судової реформи: реформи, ключові події і виклики [Електронний ресурс] / Р. Куйбіда. – Режим доступу: http://pravo.org.ua/files/Curent_situation.pdf.

323. Романюк Я. Реформування судової влади в Україні / Я. Романюк // Право України. – 2014. – № 11. – С. 14–17.

324. Короєд С. О. Концепція реформування судової влади України / С. О. Короєд, І. О. Кресіна, С. В. Прилуцький // Судова апеляція. – 2015. – № 3 (40). – С. 6–34.

325. Буряк О. В. Організація системи спеціалізованих судів України в контексті конституційних приписів / О. В. Буряк // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – № 3 (16). – С. 84–90.
326. Порошенко П. Судова реформа відновить довіру до суддів – Президент на засіданні Ради з питань судової реформи [Електронний ресурс] / П. Порошенко. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/sudova-reforma-vidnovit-doviru-do-suddiv-prezident-na-zasida-37215>.
327. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України № 276/2015 від 20.05.2015 р. // Офіційний вісник України. – 2015. – № 41. – С. 38. – Ст. 1267.
328. Вільгушинський М. Й. До питання реалізації принципу спеціалізації в системі судів загальної юрисдикції / М. Й. Вільгушинський // Адвокат. – 2012. – № 6. – С. 9–13.
329. Марушій О. А. Сутність законності у сфері державного управління та гарантій її дотримання / О. А. Марушій // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2015. – № 824. – С. 65–70.
330. Соболев В. А. Звернення громадян як механізм взаємодії держави та суспільства : автореф. дис ... канд. наук із держ. управління : 25.00.02 / В. А. Соболев. – Київ: Б. в., 2014. – 20 с.
331. Шапіро В. С. Особливості правового регулювання права громадянина України на звернення / В. С. Шапіро // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 1034–1043.
332. Про внесення змін до Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів [Електронний ресурс] : Наказ Державної судової адміністрації України № 1 від 05.01.2011 р. – Режим доступу : <http://dsa.court.gov.ua/userfiles/file/DSA/2015/Nakaz01052015.pdf>.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Список публікацій здобувача:

1. Кубишкіна А. О. Історико-правовий аспект виникнення та розвитку апеляційного оскарження судових рішень в Україні / А. О. Кубишкіна // Юридичний науковий електронний журнал Запорізького національного університету. – 2015. – № 5. – С. 30–33.
2. Кубишкіна А. О. До питання про правовий статус помічників суддів апеляційних судів в аспекті розкриття питання кадрового забезпечення апарату апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2016. – Вип. 41. Т. 3. – С. 84–89.
3. Кубишкіна А. О. Форми і рівень реалізації принципів судової влади в процесі організації та діяльності апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Науковий журнал Право і суспільство. – 2016. – № 3. Ч. 2 – С. 26–32.
4. Кубишкіна А. О. Дисциплінарна відповідальність в діяльності апеляційних судів, як суб'єктів адміністративного права / Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2016. – Вип. 6-2. Т. 1. – С. 88–96.
5. Кубишкіна А. О. Особливості побудови апеляційних судів в Україні як важливий аспект сфери адміністративно-правового регулювання судової системи України / А. О. Кубишкіна // Науковий журнал «Правові горизонти». – 2017. – Вип. 4 (17). – С. 109–115.
6. Кубишкіна А. О. Окремі аспекти розкриття змісту поняття «компетенція»

в контексті дослідження діяльності апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Eurasian Academic Research Journal - 2017. - № 9 (15) – С. 90–96.

7. Кубишкіна А. О. Зміст поняття діяльності апеляційного суду в контексті його функціональних повноважень / А. О. Кубишкіна // «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 25–26 грудня 2015 року. – У 2 частинах. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. – Частина II. – С. 57–59

8. Кубишкіна А. О. Особливості побудови апеляційних судів в Україні як важливий аспект сфери адміністративно-правового регулювання судової системи України / А. О. Кубишкіна // Збірник тез круглого столу, присвяченого 68-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини : збірник тез (м. Київ, 9 груд. 2016 р.). – К. : ДНДІ МВС України, 2016. – С. 273–278.

9. Кубишкіна А. О. Історико-правовий аспект виникнення та розвитку апеляційного оскарження судових рішень в Україні / А. О. Кубишкіна // Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 21–22 травня 2015 року / редколегія : проф. А. М. Куліша, М. М. Бурбики, О. М. Резніка. – Суми : Сумський державний університет, 2015. – С. 21–24.

10. Кубишкіна А.О. Окремі аспекти розкриття змісту поняття «компетенція» в контексті дослідження діяльності апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Реформування правової системи в контексті процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 18–19 травня 2017 року / редколегія: проф. А. М. Куліш, М. М. Бурбика, О. М. Резнік. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – Ч. 2. – С. 235–239.

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Сумського державного університету
В.Д. Карпуша
« » 2017 р.

АКТ

про впровадження у навчальний процес результатів дисертаційного дослідження Кубишкіної Алли Олександрівни на тему: «Апеляційні суди в системі суб'єктів адміністративного права» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Комісія у складі:

Голова – директор ННІ права, д.ю.н., професор Куліш А.М.

Члени комісії – к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ Солонар А.В.;

– к.ю.н., старший викладач кафедри АГПФЕБ Колеснікова М.В.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Кубишкіної Алли Олександрівни на тему: «Апеляційні суди в системі суб'єктів адміністративного права» (науковий керівник – к.ю.н. Резнік О.М.) і їх використання в навчальному процесі з дисциплін «Адміністративне право», «Судові та правоохоронні органи» кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки навчально-наукового інституту права Сумського державного університету.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного Кубишкіною А.О. дисертаційного дослідження на тему: «Апеляційні суди в системі суб'єктів адміністративного права» отримані на основі ґрунтовного аналізу та вивчення місця апеляційних судів України в системі суб'єктів адміністративного права, мають комплексний характер та використовуються при проведенні лекцій,

семінарських і практичних занять кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки навчально-наукового інституту права Сумського державного університету зі студентами при вивченні дисциплін «Адміністративне право», «Судові та правоохоронні органи».

Акт складений у 2-х примірниках

Голова комісії

Члени комісії

А.М. Куліш

А.В. Солонар

М.В. Колеснікова

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Голова Апеляційного суду
Сумської області

Н. О. Литовченко

«08» листопада 2017 року

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача Сумського державного університету Кубишкіної Алли Олександрівни «Апеляційні суди у системі суб'єктів адміністративного права», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Комісія в складі:

1. Керівника апарату Апеляційного суду Сумської області – Торгачової Людмили Василівни
2. Заступника керівника апарату Апеляційного суду Сумської області Смолянїнової Ірини Петрівни

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження здобувача Сумського державного університету Кубишкіної Алли Олександрівни «Апеляційні суди у системі суб'єктів адміністративного права», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, можуть використовуватися у діяльності апеляційних судів з розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення в Україні.

Зокрема: а) при визначенні повноважень керівника апарату апеляційного суду щодо організаційного забезпечення діяльності суду; б) при розробці пропозицій щодо удосконалення чинного національного законодавства, яке

регламентує діяльність апеляційних судів як суб'єктів адміністративного права.

В якості наукових джерел в діяльності Апеляційного суду Сумської області рекомендовано такі *публікації* автора:

1. Кубишкіна А. О. Історико-правовий аспект виникнення та розвитку апеляційного оскарження судових рішень в Україні / А. О. Кубишкіна // Юридичний науковий електронний журнал Запорізького національного університету. - 2015. - № 5. - С. 30–33.

2. Кубишкіна А. О. До питання про правовий статус помічників суддів апеляційних судів в аспекті розкриття питання кадрового забезпечення апарату апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». - 2016. - Вип. 41. Т. 3. - С. 84–89.

3. Кубишкіна А. О. Форми і рівень реалізації принципів судової влади в процесі організації та діяльності апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Науковий журнал Право і суспільство. - 2016. - № 3. Ч. 2 - С. 26–32.

4. Кубишкіна А. О. Особливості побудови апеляційних судів в Україні як важливий аспект сфери адміністративно-правового регулювання судової системи України / А. О. Кубишкіна // Науковий журнал «Правові горизонти». - 2017. - Вип. 4 (17). - С. 109–115.

5. Кубишкіна А. О. Окремі аспекти розкриття змісту поняття «компетенція» в контексті дослідження діяльності апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Eurasian Academic Research Journal. - 2017. - № 9 (15). - С. 41–46.

6. Кубишкіна А. О. Зміст поняття діяльності апеляційного суду в контексті його функціональних повноважень / А. О. Кубишкіна // «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 25-26 грудня 2015 року. - У 2 частинах. - Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. - Частина II. - С. 57–59

7. Кубишкіна А. О. Особливості побудови апеляційних судів в Україні як важливий аспект сфери адміністративно-правового регулювання судової системи України / А. О. Кубишкіна // Збірник тез круглого столу, присвяченого 68-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини : збірник тез (м. Київ, 9 груд. 2016 р.). – К. : ДНДІ МВС України, 2016. – С. 273–278.

8. Кубишкіна А. О. Історико-правовий аспект виникнення та розвитку апеляційного оскарження судових рішень в Україні / А. О. Кубишкіна // Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 21–22 травня 2015 року / редколегія : проф. А. М. Куліша, М. М. Бурбики, О. М. Резніка. – Суми : Сумський державний університет, 2015. – С. 21–24.

9. Кубишкіна А. О. Окремі аспекти розкриття змісту поняття «компетенція» в контексті дослідження діяльності апеляційних судів в Україні / А. О. Кубишкіна // Реформування правової системи в контексті процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 18–19 травня 2017 року / редколегія: проф. А. М. Куліш, М. М. Бурбика, О. М. Резнік. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – Ч. 2. – С. 235–239.

Комісія констатує, що впровадження результатів дисертаційного дослідження Кубишкіної Алли Олександрівни забезпечує розширення науково-методичного інструментарію експертного дослідження нормативно-правових актів та їх проектів з питань професійної діяльності суду (суддів).

Члени комісії

 Л. В. Торгачова

 І. П. Смолянiнова

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
 Сумського державного університету
 _____ А.М. Черноус
 « _____ » _____ 2017 р.

АКТ

про впровадження у наукову діяльність результатів дисертаційного дослідження
 Кубишкіної Алли Олександрівни на тему: «Апеляційні суди в системі суб'єктів
 адміністративного права» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
 спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне
 право

Комісія у складі:

Голова – директор ННІ права, д.ю.н., професор Куліш А.М.

Члени комісії – к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ Солонар А.В.;

– к.ю.н., старший викладач кафедри АГПФЕБ Колеснікова М.В.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження
 Кубишкіної Алли Олександрівни на тему: «Апеляційні суди в системі суб'єктів
 адміністративного права» та їх впровадження у наукову діяльність.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного Кубишкіною А.О.
 дисертаційного дослідження на тему: «Апеляційні суди в системі суб'єктів
 адміністративного права» отримані на основі ґрунтовного аналізу та вивчення місця
 апеляційних судів в системі суб'єктів адміністративного права, мають ґрунтовний та
 аргументований характер і використовувалися при проведенні наукових досліджень у
 рамках науково-дослідницької роботи «Діяльність органів публічної влади щодо
 забезпечення стабільності та безпеки суспільства» (номер державної реєстрації
 0114V001904), яка розробляється в Навчально-науковому інституті права Сумського
 державного університету.

Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії

Члени комісії

А.М. Куліш

А.В. Солонар

М.В. Колеснікова